

Knezovi Krčki (Frankapani) kao vladari otoka Krka 1118.-1480.

Kos, Fran

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:260714>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

FRAN KOS

**KNEZOVI KRČKI (FRANKAPANI) KAO
VLADARI OTOKA KRKA 1118.-1480.**

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

FRAN KOS

**KNEZOVI KRČKI (FRANKAPANI) KAO
VLADARI OTOKA KRKA 1118.-1480.**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR: PROF. DR. SC. MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL

ZAGREB, 2021.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF CROATIAN STUDIES
DIVISION OF HISTORY

FRAN KOS

**COUNTS OF KRK (FRANKAPANS) AS THE
RULERS OF THE ISLAND KRK 1118-1480**

MA WORK

SUPERVISOR: PROF. MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL, PHD

ZAGREB, 2021.

Knezovi Krčki (Frankapani) kao vladari otoka Krka 1118.-1480.

Sažetak

Na temelju relevantnih izvora i literature, u radu se analizira vlast Knezova Krčkih (Frankapana) na otoku Krku, u razdoblju od 1118. do 1480. g. Knezovi Krčki (Frankapani) jedna su od najznačajnijih obitelji hrvatskog srednjovjekovlja, a upravo je otok Krk bio ishodište njihove vlasti. U radu se najprije donosi kratki pregled povijesti otoka Krka prije 1118. g, te se analiziraju teorije o imenu i porijeklu obitelji. Glavni dio rada obuhvaća povijest odnosa knezova i Mletačke Republike, ustroj kneževske vlasti na Krku te odnose knezova prema podanicima i otocima koji okružuju otok Krk. Zatim se donosi prikaz odnosa knezova i crkvenih institucija na otoku. Rad završava pregledom sačuvane kulturne baštine koja je proizašla iz njihove vlasti nad otokom Krkom.

Ključne riječi: Frankapani; Mletačka Republika; otok Krk; srednji vijek; crkveni redovi; romanika; gotika; glagoljica.

Counts of Krk (Frankapans) as the rulers of the island Krk 1118-1420

Abstract

Based on the relevant resources and literature, this graduate thesis analyzes the rule of the Counts of Krk (Frankapans) on the island of Krk, in the period from 1118 to 1420. Counts of Krk (Frankapans) are one of the most important families of the Croatian middle ages, and the island of Krk was origination of their power. This graduate thesis first provide a brief overview of the history of the island of Krk before 1118, and analyze theories about the name and origin of the family. The main part of the thesis covers the history of the relations between the Counts and Venetian Republic, structure of their power on the island of Krk, and the relations of the Counts towards subjects and the islands that surround the island of Krk. Then their is an overview of the relations between Counts and church institutions on the island. The thesis concludes with an overview of the preserved cultural heritage that emerged from their rule over the island of Krk.

Keywords: Frankapans; Venetian Republic; island of Krk; Middle Ages; Religious orders; Romanesque art; Gothic art; Glagolitic script.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Položaj otoka Krka i povijesni razvoj do 1118. g.	3
3. Porijeklo i ime	6
4. Odnosi između knezova i Mletačke Republike	9
4.1. Od 1118. g. do 1260. g.	9
4.2. Od 1260. do 1358.	13
4.3. Od 1358. do 1480.	17
5. Unutarnji ustroj knežije i odnosi knezova prema stanovništvu	23
6. Odnos knezova prema okolnim otocima	31
7. Odnos knezova prema Crkvi	35
8. Kulturna baština knezova Krčkih Frankapana na otoku Krku.....	44
8.1. Sakralna arhitektura	45
8.2. Fortifikacijska i stambena arhitektura	51
8.3. Slikarstvo, drvena skulptura i klesarstvo	54
8.4. Zlatarstvo i tekstil	57
8.5. Glagoljica.....	58
9. Zaključak	63
10. Popis izvora i literature	67

1. Uvod

Tema ovoga rada je “Krčki knezovi (Frankapani) kao vladari otoka Krka”. Najprije ćemo samu temu staviti u povijesni prostorni i vremenski kontekst. Prostorni kontekst koji obuhvaća tema je otok Krk, što uključuje sam grad Krk, kao i otočne kaštele te okolne otočiće koji su mu administrativno pripadali. Vremenski kontekst je srednji vijek, točnije razdoblje od 1118. g. do 1480. g., odnosno razdoblje u kojem su otokom krkom vladali knezovi Krčki (Frankapani).

Istražit ćemo kako su knezovi upravljali otokom Krkom, kakav je bio odnos i koliki je utjecaj na vlast imala Mletačka Republika, te kako su se razvijali odnosi prema stanovnicima otoka. Kako bi se dobila potpuna slika vlasti nad otokom, istražiti ćemo odnose knezova i Crkve, te prikazati kulturnu baštinu kao najvidljiviju ostavštinu njihove vladavine nad otokom Krkom. Počet ćemo s opisom geografskog položaja otoka Krka i kratkim pregledom povijesti otoka od prvih pisanih vijesti do 1118. g. Zatim je važno spomenuti najvažnije činjenice i teorije vezane uz ime i porijeklo same obitelji, što već stoljećima izaziva prijepore. Nakon toga će se prijeći na glavni dio rada koji je posvećen odnosima između knezova kao vladara otoka i ostalih institucija i pojedinaca koji su utjecali na njihovu vlast, putem čega ćemo dobiti pravu sliku njihove vlasti nad otokom. Od toga je dakako najvažniji odnos s Mletačkom Republikom kao formalnim seniorom kroz veći dio razdoblja koje istražujemo. Zatim je važno prikazati unutarnji ustroj knežije, odnosno odnose između knezova i podanika s posebnim naglaskom na razlike u odnosima s obzirom na porijeklo i društveni položaj. Vrlo je važno prikazati i odnos prema okolnim otocima zbog vrlo dinamičnih odnosa kroz povijest koji su nerijetko bili i otvoreni sukobi. Nemoguće je istraživati razdoblje srednjega vijeka ne uzimajući u obzir i Crkvu kao najvažniju instituciju. Stoga je od iznimne važnosti ispitati i odnose između knezova i Crkve, što uključuje odnose s biskupom, svećenstvom i različitim samostanima koji su djelovali na otoku. Na kraju ćemo prikazati kulturnu baštinu koja je ostala više ili manje sačuvana, a izgrađena je, darovana ili naručena od strane pojedinih pripadnika obitelji.

Vladavina Krčkih knezova (Frankapanana) na otoku Krku je tema koja je dobro istražena uzimajući u obzir vrlo ograničen broj sačuvanih izvora. Najvažnije djelo o ovoj temi je i danas više od sto godina od objavljivanja, knjiga Vjekoslava Klaića: *Knezovi Krčki*

Frankapani. Spomenuto djelo obuhvaća povijest obitelji od prvog spomena u 12. st. do gubitka otoka Krka 1480. g. Djelo obuhvaća povijest obitelji na cjelokupnom prostoru nad kojim su vladali, ali za našu temu je najvažnije da djelo prati povijest i razvoj vlasti na otoku Krku. S obzirom na vrijeme izdanja valja imati na umu da Klaić posvećuje pozornost gotovo isključivo političkoj povijesti, uz tek poneke digresije vezane uz društvenu ili kulturnu povijest. Nakon Klaića najvažniji doprinos ovoj temi su dali Nada Klaić i Petar Strčić. Članak Nade Klaić iz 1970. "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", ponajbolje je djelo o ovoj temi. Važan je iz razloga što otvara probleme odnosa knezova s lokalnim stanovništvom, tema je to koju je Vjekoslav Klaić samo uzgred spominjao. Osim toga, Nada Klaić je pristupila istraživanju na jedan suvremeniji način, te je koristila izvore koji Vjekoslavu Klaiću nisu bili dostupni ili ih nije smatrao važnima. S druge strane članak Petra Strčića "Krčki knezovi i otok Krk od kraja XII. do kraja XIV. stoljeća" objavljen je 1988. g. kao uvodna studija izdanju krčkoga statuta iz 1388. g. On odlično rekapitulira istraživanja iz starijih djela, ali i otvara neke nove teme koje ranije nisu obrađivane, kao što je primjerice gospodarsko stanje otoka. Uz spomenuta djela svakako moramo spomenuti i zbirke objavljenih izvora bez kojih je gotovo nemoguće zamisliti istraživanje. Prije svega je to pionirsko djelo Šime Ljubića *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike* u kojemu je on između ostaloga sakupio mnoštvo neprocjenjivih izvora za proučavanje odnosa između knezova i Mletačke Republike. Osim Ljubićevih listina, od velike važnosti je *Codex diplomaticus*, ali i zbirke glagoljskih listina *Acta Croatica i Hrvatski spomenici*. Na kraju od objavljenih izvora moramo spomenuti *Krčki (vrbanski) statut* iz 1388. g. koji je vrlo važan za proučavanje unutarnjeg uređenja knežije, kao i odnosa između knezova i podanika. Kao sekundarna literatura važna su djela koja proučavaju pojedine aspekte kao što su crkvena, gospodarska ili kulturna povijest otoka, a bez kojih ne bismo mogli dobiti potpunu sliku kneževske vlasti i života na otoku Krku. Za pojedine teme nam tradicionalni povijesni izvori ne otkrivaju mnogo, stoga se moramo poslužiti i istraživanjima iz drugih srodnih znanosti, kao što su primjerice lingvistika, povijest književnosti, povijest umjetnosti i arheologija.

2. Položaj otoka Krka i povijesni razvoj do 1118. g.

Otok Krk (lat. *Veglae*, tal. *Veglia*) pripada kvarnerskoj skupini otoka i uz susjedni otok Cres najveći je otok u jadranskom moru.¹ Oblik mu je nepravilni trokut, a obale su mu izrazito razvedene s mnoštvom uvala, zaljeva i hridi. Osim što ima razvedenu obalu, otok Krk ima i vrlo raznolik reljef. Sjeverni i središnji dio otoka obiluju gustim šumama, dok je južni dio gotovo u potpunosti ogoljen i prepun brojnih vrhova. Osim teritorija samoga otoka, u srednjem vijeku je otoku pripadalo i nekoliko većih i manjih otoka.² Otok Krk okružen je kopnom na sjeveru i istoku, otokom Rabom na jugu te otocima Cresom i Lošinjem na zapadu.

Zahvaljujući svojim prirodnim bogatstvima i dobrom prometnom položaju, otok Krk je nastanjen još od prapovijesti. Pronađen je manji broj nalaza iz kamenog i brončanog doba, ali su zato mnogo bogatiji nalazi iz kasnijih perioda povijesti. Prvi imenom poznati stanovnici otoka su bili Liburni, koji su u ostalom živjeli i na susjednom kopnu. Iza Liburna nam je ostalo sačuvano preko 26 gradina razasutih po cijelome otoku.³ Prvi spomen otoka Krka je u djelu grčkoga geografa Strabona (63.g. pr. Kr. - 19. g.), pod nazivom Kuriktike.⁴ Zasiurno je to ime predrimskoga porijekla, odnosno to je naziv otoka koji su najvjerojatnije koristili i sami Liburni. Nije nam poznato točno vrijeme kada je otok Krk potpao pod rimsku vlast, ali se smatra da je to bilo već u II. st. pr. Kr. Krk je bio važna karika u lancu trgovine sa sjevernom Italijom još od vremena neolitika.⁵ Stoga je Krk zbog svojega položaja bio gospodarski i prometno važan i u rimskome vremenu. Tome u prilog govore brojne amfore koje su nađene uz obale otoka Krka, kao i ostaci grčke i južnoitalske keramike, što nam sve svjedoči o pomorskim vezama s italskim i helenskim svijetom.⁶ O strateškoj važnosti otoka, ali i o važnosti općenito, najbolje nam govori vjerojatno najpoznatija epizoda iz krčke povijesti rimskoga razdoblja. Riječ je o poznatoj pomorskoj bitci između brodovlja Julija

¹ KLAJIĆ, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1181. do god. 1480.)*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1991., 31-32.

² To su od sjevera prema jugu: Sveti Marko, Košljun, Plavnik i Prvić.

³ FIORENTIN, Anna Maria, *Krk- Splendisissima civitas curictarum*, Naklada Kvarner & Povijesno društvo otoka Krka & Grad Krk, Krk, 2011., 29.

⁴ FIORENTIN, *Krk- Splendisissima civitas curictarum*, 37.

⁵ ŠKEGRO, Ante, *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999., 326.

⁶ ŠKEGRO, *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, 174-175, 237.

Cezara i Gneja Pompeja 49. g. pr. Kr.⁷ Administrativno je otok Krk od vremena Flavijevaca potpadao pod provinciju Dalmaciju i tako će ostati u narednim stoljećima. Na samom otoku su se u rimskom razdoblju razvila dva naselja s municipalnim uređenjem. To je grad Krk koji je bio najveće i najznačajnije naselje, a njegov teritorij obuhvatio je gotovo cijelu zapadnu obalu otoka. Grad Krk je bez sumnje naselje iz vremena Liburna, što dokazuje njegov plan koji doduše ima karakteristike rimskoga grada, ali vidljivo je da su Rimljani prilagodili tlocrt već postojećeg naselja svojem obrascu gradnje.⁸ Grad Krk je nedovoljno arheološki istražen, ali poznato nam je da su zidine građene u vrijeme kasne republike, a osim zidina pronađeni su ostaci termi i starokršćanske bazilike.⁹ Osim grada Krka, jedino veće naselje bio je *Fulfinum* kojega spominje već Klaudije Ptolomej, a dugo je postojao prijevor gdje se grad točno nalazio. Tek je u zadnjih nekoliko desetljeća arheološkim istraživanjima potvrđeno da se nalazi u blizini današnjeg Omišlja u uvali Sepen.¹⁰ Taj grad je bio napušten još u antičkom vremenu iz još uvijek nejasnih okolnosti. Uz spomenute municipije na otoku su se nalazila brojna manja naselja gospodarskog ili vojnog karaktera.

U vrijeme pada Zapadnog Rimskog Carstva otok Krk je bio pošteđen razaranja, ali je propala trgovina koja je bila glavna gospodarska djelatnost. Tek je nakon justinijanove rekonkviste otok oživio zahvaljujući povratku trgovine i kulturnom razvoju. Upravo su iz toga vremena bazilike u gradu Krku i uvali Sepen.¹¹ Najveći interes Bizanta je bilo ponovno uspostavljanje plovnoga puta od Istoka prema Apeninskom poluotoku, a Krk je imao važnu ulogu u tome. Stoga su najvidljiviji ostaci bizantske vlasti utvrde i promatračnice koje su služile za nadzor plovnih putova, obranu otoka i smještaj vojnih posada. Većina tih fortifikacija je građena u razdoblju od VI. do VII. st.¹²

Upravo u to vrijeme nastale su tektonske promjene koje će u potpunosti promijeniti sliku otoka Krka u političkom i kulturnom smislu. Naime, negdje od VII. st. počeli su otok

⁷ CEZAR, *Zapisi o građanskom ratu*, III, 10.

⁸ FIORENTIN, *Krk- Splendisissima civitas curictarum*, 48.

⁹ SUIĆ, Mate, *Antički grad na istočnom jadraniu*, Golden marketing, Zagreb, 2003., 37., 200.

¹⁰ FIORENTIN, *Krk- Splendisissima civitas curictarum*, 84.

¹¹ Bazilika u gradu Krku sagrađena je na temeljima rimskih termi, a ona u uvali Sepen na ostacima Fulfinuma

¹² BADURINA, Anđelko, “ Bizantski plovni put po vanjskom rubu sjevernih jadranskih otoka”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 16, 1992., 7-9.

Krk naseljavati Slaveni. S obzirom da je otok Krk najbliži otok kopnu za pretpostaviti je kako su Slaveni prvo naselili upravo ovaj otok. Slaveni su naseljavali otok Krk u više valova, a zasigurno su prvo naseljeni kašteli na istočnoj strani otoka: Vrbnik, Dobrinj i Omišalj. Zahvaljujući lingvističkim i toponomastičkim istraživanjima moguće je odrediti crtu razgraničenja koja je dijelila otok Krk na dva dijela: romanski i slavenski.¹³ Slaveni su naselili istočni, sjeverni i središnji dio otoka, dok su Romani naseljavali zapadne obale otoka, odnosno šire područje grada Krka.¹⁴ Nemamo podatke iz ovoga najranijeg razdoblja koji bi nam govorili o odnosima između dvije različite skupine otočana. Velika je vjerojatnost kako su zbog blizine grada Krka, ali i jakog biskupskog središta, Slaveni ubrzo nakon dolaska i pokršteni. Nakon pada ravenskog egzarchata Krk je potpao pod temu Dalmaciju sa sjedištem u Zadru. U ratu između Franaka i Bizanta otok je bio zauzet, ali je od 812. g. ponovno pod bizantskom vlasti. Status Krka u ovome razdoblju je još uvijek predmet rasprava jer su izvori za ovo razdoblje rijetki i često kontradiktorni. Naime prvi podaci o političkom uređenju su tek iz X. st. Sa sigurnošću znamo da je grad Krk priznavao vlast bizantskog cara, dok je ostatak otoka naseljen slavenskim stanovništvom najvjerojatnije imao svoju upravnu organizaciju. Gradom Krkom vladao je prior koji je postavljan iz Zadra ili je pak bio pripadnik domaćeg plemstva, a crkvenu vlast je predstavljao biskup.¹⁵ Negdje od vremena Bazilija I. grad Krk je plaćao 100 bizantskih zlatnika tributa hrvatskim vladarima.¹⁶ Upravo je spomenuti tribut bio jedan od razloga što je Krk potražio zaštitu mletačkog dužda Petra II. Orseola. Poznato nam je iz izvora da su krčki prior i biskup dočekali dužda u Zadru.¹⁷ Sredinom XI. st. na otoku Krku nastala je vjerska kriza, naime sukobile su se dvije struje: glagoljaška (protureformacijska) i latinaška (reformacijska). Glagoljaška struja uspijeva prevagnuti i zbacuje legitimnog biskupa te postavlja na biskupsku stolicu glagoljaša Cededu.¹⁸ O razdoblju nakon smrti kralja Zvonimira, te borbama između Mletačke Republike i Ugarske za otok Krk nemamo izvora.

¹³ SKOK, Petar, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1950., 23-27.

¹⁴ Grad Krk je uz Osor, Rab, Zadar, Split i Dubrovnik priznavao vlast Bizanta.

¹⁵ KLAJIĆ, Nada, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", *Krčki zbornik*, 1, 1970., 127.

¹⁶ KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 127.

¹⁷ KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 127- 128.

¹⁸ KLAJIĆ, Nada, "Historijska podloga hrvatskoga glagoljaštva u XI stoljeću", *Slovo*, Zagreb, 1965., 258.

Iako nemamo podataka o borbama sa sigurnošću znamo kako su borbe završile: u drugom desetljeću XII.st. otok Krk priznaje vlast tadašnjeg dužda Ordelafa Faledra.

3. Porijeklo i ime

Porijeklo knezova Krčkih Frankapana (a u manjoj mjeri i ime) predmet su historiografskih rasprava već nekoliko stoljeća. Već u kasnom srednjem vijeku su se pojavljivali povjesničari i genealozi koji su zagovarali pojedine teorije o porijeklu obitelji, a najčešće se pristajalo uz jednu ili drugu teoriju iz čisto političkih razloga. Stoga ćemo u ovome poglavlju najprije ukratko prikazati sve teorije o porijeklu obitelji pozivajući se pritom na izvore kako bismo objasnili porijeklo i vjerodostojnost pojedine teorije. U drugom djelu ćemo zatim objasniti porijeklo samog imena Frankapan, oko čega ipak postoji konsenzus u historiografiji, ali valja razjasniti kako je i kada došlo do korištenja toga imena.

Porijeklo knezova Krčkih je svojevrsni misterij i predmet rasprava još od srednjega vijeka. Do danas su iznesene tri teorije koje bi mogle objasniti porijeklo obitelji, stoga ćemo ih pokušati ukratko objasniti. Prva teorija koju ćemo objasniti je teorija o slavenskom, odnosno hrvatskom porijeklu obitelji. Brojne činjenice, izvori i informacije govore u prilog slavenskom porijeklu obitelji. Prvi koji je iznio ovu teoriju je mletački poslanik Antonio Vinciguera u svojem izvještaju o otoku Krku.¹⁹ On ne dvoji kako su oni domaćeg porijekla, a ime Frankapan su “uzurpirali” u XV. st. Osim na temelju tvrdnji iz Vinciguerrinog izvještaja, ova teorija se zasniva na pojedinim činjenicama koje su nam poznate o njihovom životu i djelovanju na otoku. Iz različitih izvora (a posebice darovnica) nameće nam se kako je djedovina obitelji na otoku bila u okolici današnjeg Vrbnika²⁰. Ako uzmemo u obzir da je Vrbnik, kao uostalom i cijela istočna strana Krka, bio još od ranog srednjeg vijeka naseljavan od strane Slavena, onda se slavenska teorija čini još vjerojatnijom. Uz to je činjenica da su kao vladari podržavali i koristili glagoljicu i hrvatski jezik u obje svrhe: crkvene i pravne. Iz nekih izvora bismo mogli dobiti dojam kako su i favorizirali hrvatsko plemstvo na uštrb

¹⁹ Antonio Vinciguera bio je poslanik na Krku u vrijeme posljednjega frankapanskog kneza na otoku Ivana VII., a nakon mletačkog preuzimanja otoka bio je prvi providur na otoku. Ostalo je sačuvano njegovo izvješće *Giurisdizione antica di Veglia, 1481. Relazione di Antonio Vinciguera*. Usp. KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 4-5.

²⁰ STRČIĆ, Petar, “Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIV stoljeća”, *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, Krk, 2008., 29.

romanskoga, ali zbog malog broja sačuvanih izvora ovu tvrdnju se ne može u potpunosti potvrditi. Zbog nedostatka izvora ne možemo niti znati iz kojega otočnog bratstva su možebitno potekli. Naime, na otoku su postojala četiri bratstva, stoga je Vjekoslav Klaić smatrao “ ako su dakle potonji krčki knezovi bili hrvatskoga porijekla, nema dvojbe, da su potekli od kojega tih četiriju bratstava, kojih su članovi još u polovici XIII. stoljeća sačinjavali hrvatsko plemstvo krčkoga otoka”.²¹ Različiti autori su spominjali kako bi porijeklo obitelji moglo proizlaziti od slavnoga Dragoslava ili pak velikodostojnika koji se spominje u tekstu bašćanske ploče, ali sve su to zbog nedostatka izvora tek pretpostavke.

Druga i ujedno najmanje spominjana teorija o porijeklu obitelji je ona o autohtonom, odnosno romanskom porijeklu. To je teorija koju se ne može u potpunosti odbaciti ako uzmemo u obzir da su u gradu Krku bile nastanjene brojne plemićke obitelji romanskog porijekla iz čijih su redova potekli priori i biskupi grada. Međutim, nekoliko činjenica bi moglo umanjiti vjerojatnost ove teorije. Prije svega je to odnos knezova prema gradu Krku i njegovom stanovništvu o čemu će više riječi biti u kasnijim poglavljima. Činjenica je kako su knezovi stolovali u gradu Krku jer je bio najveće naselje i *de facto* glavni grad otoka, ali oni osobno nisu ondje imali mnogo zemlje, niti su ostavili znatnijeg traga u gradu za razliku od ostatka otoka. Odnos prema stanovništvu grada koje je bilo mahom romanskog porijekla nije bio prisan u usporedbi s hrvatskim plemstvom iz ostalih otočnih kaštela. Na kraju valja reći kako niti njihov odnos prema glagoljici također ne ide u prilog teoriji, jer su knezovi mogli zabranjivati ili pak izbjegavati korištenje glagoljice, a kao što znamo oni su radili upravo suprotno.²²

Najpoznatija teorija je ona o rimskom porijeklu obitelji koja govori kako su krčki Frankapani zapravo potomci rimskih Frangepana, a preko njih ujedno i potomci rimskih Anicija.²³ To je ujedno bila “službena” teorija koju su pripadnici obitelji zagovarali sve do XVII. st., odnosno do izumiranja obitelji. Teorija se zasniva na tobožnjoj rimskoj kronici u kojoj se spominju tri brata Frankapana koji su sredinom IX. st. odselili iz Rima u Veneciju odakle je jedan od braće doselio na otok Krk. Još je Vjekoslav Klaić u svojoj monografiji

²¹KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 29.

²² Ubrzo nakon mletačkog preuzimanja vlasti na Krku vidjelo se koliko su knezovi radili u korist glagoljaštva, jer su Mleci gotovo odmah nastojali suzbiti utjecaj glagoljice. Usp. KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 284.

²³ KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 14.

zaključio kako je navedena kronika čista izmišljotina, a ujedno je prikazao kratku povijest rimskih Frangepana i tako dokazao da je navedena priča u potpunosti nevjerodostojna i ne može se potvrditi niti s jednim izvorom.²⁴

Priča o tome kako su i kada krčki knezovi postali Frankapani odavno je poznata, no ipak je valja ukratko pojasniti nakon što smo prethodno predstavili sve teorije o porijeklu obitelji. Vrijeme u kojem se naziv Frankapan počinje upotrebljavati je vrijeme u kojem je glava obitelji slavni Nikola IV. (u narodu poznat i kao ban Mikula) koji se slobodno može smatrati jednim od najmoćnijih velikaša ne samo svoga vremena, već i cjelokupnog hrvatskog srednjovjekovlja.²⁵ Stoga se Nikola na vrhuncu svoje moći u prvoj četvrtini XV. st. počinje nazivati Frankapan. Razlog zbog kojega se on tada počinje tako nazivati najvjerojatnije leži u političkim prilikama, odnosno neprilikama koje su ga tada snašle, a moguće je i da se tada osjećao dovoljno jako da formalizira svoje težnje za novim porijeklom.²⁶ Ako pomnije proučimo sve izvore koji se tiču obitelji knezova krčkih (bilo da su ih ono sami izdali ili da su izdani u njihovu korist) vidjet ćemo kako se nikada prije ovoga vremena nije upotrebljavao naziv Frankapan.²⁷ Stoga je posrijedi gradnja svojevrstne privatne mitologije od strane Nikole, a vjerojatno i drugih članova obitelji.²⁸ Nadalje, iz kazivanja Antonia Vinciguierre saznajemo da je Nikola 1430. g. posjetio Rim te mu je papa Martin V. tom prilikom potvrdio rimsko porijeklo i podijelio mu novi grb. Izvorni grb knezova krčkih je vrlo jednostavan: razdijeljen štiti, u gornjem dijelu šesterokraka zvijezda, a donji dio prazan. S druge strane novi grb je izgledao slijedeće: u plavom polju dva zlatna lava okrenuta jedan prema drugome drže

²⁴ Usp. KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 20-26.

²⁵ Državina obitelji je bila u Nikolino vrijeme proširena do krajnjih granica, a Nikola je preko svoje druge žene Doroteje Gorjanske bio u rodu i sa samim kraljem Sigismundom. Usp. KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 195.

²⁶ Naime, baš u to vrijeme je Nikola bio u sukobu s moćnim banom Hermanom Celjskim pa je potvrda o porijeklu koja je stigla od samog pape mogla svakako utjecati na političke borbe. Usp. KLAIĆ, Vjekoslav, "Ime i porijeklo Frankapana", *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, vol. 4 no. 1, Zagreb, 9-10.

²⁷ KLAIĆ, "Ime i porijeklo Frankapana", 2. Spominjanje "gospode Frankapana" u djelu Rogerija iz Apulije *Carmen miserabile* iz 1244. je dokazano umetak iz kasnijeg vremena. Usp. ANTOLJAK, Stjepan, "Kako i kada je došlo do jednog umetka u Rogerijevoj *Carmen miserabile*", *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 2, Zagreb, 1953., 187-200.

²⁸ U kasnom srednjem vijeku, odnosno u vrijeme humanizma i renesanse bilo je popularno izvoditi porijeklo od starih rimskih rodova. Prve su s tom praksom počele pojedine talijanske plemićke obitelji, a ako uzmemo u obzir da su knezovi krčki još od XIV. st. bili u srodstvu s nekolicinom tal. obitelji, onda nam je jasnije zašto su i oni posegnuli za fabriciranjem obiteljskog porijekla. Osim Frankapana u hrvatskoj historiografiji je poznata i legenda o porijeklu zrinskih. Usp. BENE, Sandor, "Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih)", *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012., 251-256.

šapama tri zlatna kruha.²⁹ Već Nikolini sinovi počinju koristiti dvojne grbove, stari i novi spojeni kao jedan grb, da bi vremenom stari grb bio u potpunosti potisnut u zaborav.

4. Odnosi između knezova i Mletačke Republike

Odnos između knezova Krčkih, kasnijih Frankapana i Mletačke Republike, središnja je tema ovoga rada, te je ujedno i najznačajnija za proučavanje njihove vlasti nad otokom. Mletačka Republika je imala ključni utjecaj na vladavinu knezova kroz gotovo čitavo razdoblje koje promatramo. Knezovi su naime počeli vladati u ime Presvijetle Republike, ali je ipak čitavo razdoblje njihova vladanja obilježeno težnjom za što samostalnijom vladavinom bez ograničenja koja im je nametala Mletačka Republika.³⁰ S obzirom na kompleksnost tematike, poglavlje je podijeljeno na tri potpoglavlja koja kronološki dijele temu s obzirom na događaje koje su imali veliki utjecaj na odnose knezova i Mletačke Republike.

4.1. Od 1118. g. do 1260. g.

Počeci vladavine knezova Krčkih nad otokom Krkom te okolnosti u kojima im je Mletačka Republika povjerila upravu nad otokom nejasni su i slabo poznati zbog vrlo malog broja sačuvanih izvora. Početak vladavine prvoga kneza po imenu Dujam poznata nam je tek iz mnogo kasnijeg dokumenta u kojem dužd Vitalis Michael daje kneštvo sinovima spomenutog kneza Dujma po istim uvjetima kakve je on imao. Iz toga dokumenta se saznaje da je Dujam upravljao otokom od oko 1118. g. do 1156. g.³¹ Kao što je već prije spomenuto, porijeklo Dujma je ostalo do današnjih dana nerazjašnjeno, a isto tako je ostalo pitanje kako je Mletačka Republika izabrala baš Dujma da vrši dužnost kneza, posebice ako znamo da su okolnim otocima (kao što je primjerice Cres) upravljali mletački činovnici. Stoga bismo mogli prihvatiti mišljenje Petra Strčića koji smatra da su knezovi već prije XII. st. imali stvarnu vlast nad otokom, koju su Mleci onda samo potvrdili.³² Od vrlo duge vladavine kneza

²⁹ ZMAJIĆ, Bartol, "Grbovi krčkih knezova, kasnijih Frankapana", *Krčki zbornik*, 1, 1970, 256.

³⁰ STRČIĆ, "Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća", 43.

³¹ KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 130.

³² STRČIĆ, "Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća", 43.

Dujma ostao nam je sačuvan samo jedan izvor koji govori kako su se u palači u gradu Krku sastali knez Dujam, suci i biskup Dominik, kako bi ustupili sredstva knezu za popravak zidina grada.³³ Osim toga dokumenta koji nam ne govori mnogo o vladavini kneza Dujma, nemamo sačuvanih drugih vijesti o knezu. Stoga je iznimno važan izvor ugovor između sinova kneza Dujma i dužda iz 1163.g. U njemu dužd daje braći Bartolu, Vidu i Bartolu II. otok Krk sa svim prihodima doživotno uz određene uvjete.³⁴ Bili su dužni primati duždeve poslanike na svoj trošak, plaćati 350 romanata svake godine na blagdan sv. Mihovila, te su bili obvezni na svoj trošak braniti otok od svih protivnika izuzev od krunjenih glava. Dužd je osim spomenutog tributa zadržao i pravo ubiranja regalija. Zanimljive su i prilično specifične zabrane koje se spominju u dokumentu, a tiču se na odnosa između knezova i podanika. Knezovima se zabranjuje korištenje lađa i magaraca, otimanje stoke, te branje grožđa iz vinograda, što nam sve svjedoči da su očito Dujam i njegova obitelj upravo na taj način oštetili podanike te je Mletačka Republika željela u novom ugovoru stati na kraj takvome ponašanju.³⁵ Međutim, otok Krk se s vremenom pokazao kao pretijesan za trojicu braće, te stoga najmlađega brata Bartola II. nalazimo u službi kralja Bele III. od kojega je dobio na upravu županiju Modruš.³⁶ Sve do 1198. g. i novoga ugovora kojega su utanačili knezovi i dužd, nemamo mnogo vijesti o njihovoj vlasti na Krku. Novim ugovorom na koji su se obvezali Vid II. i Henrik (sinovi Bartola), te Ivan (sin Vida), Mleci su uveli određene novine i pravila za upravljanje otokom. U ovome ugovoru se ne spominje Bartol II. koji se očito odrekao prava na Krk i u potpunosti fokusirao na Modruš, a ne spominje se ni drugi Vidov sin Martinucije za kojega se smatra da je bio svećenik. Mletačka Republika je uvidjela kako knezovi pokazuju sve veću želju za što samostalnijom vladavinom na otoku, kao i težnju za širenjem na susjedno kopno gdje su bili podanici drugoga vladara, te tako Mleci nisu mogli imati utjecaja na taj dio njihove državine. Stoga su im u novom ugovoru nadalje predali otok

³³ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 85.

³⁴ Upravo je ta klauzula "doživotno" bila problematična jer su knezovi morali prilikom svake smjene generacija dogovarati nove uvjete preuzimanja koji su im stvarali probleme jer su vremenom težili vladati sve više samostalno.

³⁵ LJUBIĆ, Šime, ur., *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike* (dalje: *Listine*), sv. 1, JAZU, Zagreb, 1868., 6.

³⁶ O darovnici za Modruš i okolnostima pod kojima su knezovi došli u posjed te županije opširno je pisala Nada Klaić. Usp. KLAJIĆ, Nada, *Vinodol: od antičkih vremena do knezova krčkih i vinodolskog zakona*, Historijski arhiv, Pazin-Rijeka, 1988., 81-85.

na doživotno upravljanja, ali ovaj puta su to proširili odredbom o zajedničkom upravljanju svih članova kako bi spriječili separatističke težnje pojedinaca.³⁷ Već 1199. g. nalazimo u Mlecima Vida II. koji polaže prisegu iz koje pobliže saznajemo uvjete upravljanja otokom. Uvjeti na koje se Vid morao obvezati bili su teži i nepovoljniji od onih iz prethodnoga razdoblja na koje su se obvezali njegov otac i stričevi. Razlog tomu zasigurno leži u činjenici da je Mletačka Republika bila oprezna zbog sve veće moći knezova na kopnu. Uz već ranije prisutne uvjete kao što su obrana otoka, upravljanje otokom po starim običajima i plaćanje godišnjeg tributa, pojavile su se i nove odredbe kao što je zabrana pomaganja i druženja s gusarima. No činjenica zašto se ovaj ugovor smatra težim od prethodnoga leži u tome što se Mletačka Republika željela osigurati tako što su svi knezovi bili dužni položiti zakletvu pred duždem, a ujedno je i jedan od njih ili njihovih rođaka bio primoran boraviti u Venciji kao talac.³⁸ Uz to su ovaj puta za kršenje ugovora zaprijetili kaznama pa čak i uzimanjem otoka ovisno o težini prekršaja. Smatra se kako su upravo nepovoljniji uvjeti, kao i ograničen teritorij otoka bili razlozi što su se i ostali članovi obitelji počeli okretati susjednom kopnu i službi Ugarsko-hrvatskog kralja. Budući da Bartol II. koji je bio modruški knez nije imao potomaka, naslijedio ga je po njegovoj želji nećak Vid II., što 1204. g. potvrđuje i kralj Andrija II.³⁹ Time je Vid postao prvi pripadnik obitelji koji je bio u službi dva vladara istovremeno, umijeće je to koje će različiti pripadnici obitelji više ili manje uspješno prakticirati u narednim stoljećima. Vidu se u vjernoj službi kralju pridružio i brat Henrik, te su skupa s kraljem ratovali u križarskoj vojnoj i borbama protiv Neretljana. Za zasluge im kralj daje dalmatinske otoke Hvar, Brač, Lastovo i Korčulu⁴⁰, a poveljom iz 1225. g. Vidu se potvrđuju Modruš i Vinodol. Mletačkoj Republici ne smeta služba knezova sve dok oni uredno izvršavaju svoje obveze prema njima, a valja napomenuti kako su tada vladali i dobri odnosi s kraljem. Međutim, sredinom XIII. st. na otoku su se pojavile razmirice među knezovima u koje se na kraju morala umiješati Mletačka Republika. Dok su Vid i Henrik vladali na kopnu i ratovali

³⁷ KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 131.

³⁸ SMIČIKLAS, Tadija, ur., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae* (dalje: CD), sv. 2, JAZU, Zagreb 1904., dok. 298, 316.

³⁹ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 89.

⁴⁰ Smatra se kako je to darovanje ostalo na formalnoj razini, odnosno vrlo je vjerojatno kako braća nisu imala nikavu stvarnu vlast nad sponutim otocima, iako u jednom dokumentu iz 1221. g. saznajemo da je papa Honorije III. primio pod zaštitu knezove i darovane im otoke. Usp. CD 3, dok. 165, 190.

uz kralja, otokom je vladao njihov bratić Ivan, vjerojatno je kako su zbog njegove samostalne vladavine na otoku nastale razmirice.⁴¹ Razmirica je riješena tako što je vlast nad otokom podijeljena na tri djela; grad Krk, otok Prvić i ostatak otoka, svaki od trojice knezova je upravljao drugim dijelom otoka, pa su nakon pola godine mijenjali upravu, ali su nevezano za teritorij kojim su upravljali u tome trenutku svi uživali prihode otoka razdijeljene na jednake trećine.⁴² U slučaju da je jedan od njih bio spriječen bilo je dopušteno da njegovim dijelom upravlja neki rođak, a za rješavanje svih budućih razmirica određen je Martinucije. U stvarnosti su knezovi malo boravili na otoku, a većinom su u njihovo ime vladali službenici. Knezovi su se sve više vezivali uz kralja i sve češće su obavljali različite funkcije za kralja.⁴³ Preokret u odnosima s Mletačkom Republikom bio je ustanak Zadrana protiv mletačke vlasti 1243. g. , kojega su knezovi očito podržavali jer ih već iduće godine dužd Jakov Teupolo kažnjava državnim progonom, lišava ih časti i oduzima im otok Krk.⁴⁴ Mletačka Republika tada je na vrhuncu svoje moći, nekoliko desetljeća ranije slavni Enrico Dandolo osigurao joj je vještom politikom prostrano kolonijalno carstvo na Istoku koje im je omogućilo nezaustavljiv ekonomski rast.⁴⁵ Stoga su se tada osjećali dovoljno moćnima da kazne neposlušnost knezova koji su se usudili pomogati ustanike najstrožom mogućom kaznom. Knezovi su u međuvremenu bili razasuti po Hrvatskoj i Dalmaciji gdje su obnašali različite dužnosti i sve više utjecali na tamošnje događaje. Međutim, nisu ostali skrštenih ruku po pitanju otoka Krka, već su čekali pravu priliku i negdje između 1251. i 1252. g. su vratili otok

⁴¹ Razlog nastanka razmirice leži u tome što je Ivan vjerojatno uzurpirao vlast na otoku, odnosno sam je vladao i uživao kneštvo. Iz jednoga ugovora saznajemo da je Mletačka Republika prodala regalije za 60 bizantinskih zlatnika, što znači da je Ivan uživao cijelokupne prihode otoka. Usp. KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 133.

⁴² *Listine* 1, dok. 76, 49.

⁴³ Poznato je kako su knezovi pomogli Beli IV. prilikom tatarske provale kada su ga navodno ugostili i na samom otoku Krku, a kasnije su ga nakon povlačenja Tatara pratili prilikom povratka u Ugarsku. Takvo zalaganje knezova nije ostalo nenagrađeno pa im je kralj potvrdio sve prethodne darovnice za Modruš i Vinodol.

⁴⁴ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 95.

⁴⁵ DIEHL, Charles, *Mletačka Republika*, Tipex, Zagreb, 2006., 36-40.

Krk uz pomoć oružja.⁴⁶ Međutim, proći će još gotovo deset godina dok mletački dužd ne ponudi novi ugovor knezovima, prema kojem bi i formalno ponovno upravljali otokom.

4.2. Od 1260. do 1358.

Početakom 1260. g. Mletačka Republika je odlučila ponovno povjeriti upravu otoka knezovima Krčkim. Nije nam poznato što je natjeralo Mletke da promijene svoju odluku od prije dvadesetak godina, ali možemo nagađati da su ih na to natjerale promijenjene okolnosti na otoku i vanjskoj politici. Naime, kao što je već spomenuto, knezovi su očigledno iz svojih uporišta na susjednom kopnu (prije svega iz Vinodola) osvojili otok i protjerali mletačku upravu. Vjerojatno je da su knezovi imali podršku u stanovništvu otoka, a raspolagali su i znatnom silom na kopnu, jer su već tada bili jedna od moćnijih obitelji u kraljevstvu. Drugi razlog zbog kojega su Mleci prihvatili razvoj situacije je taj što su proživljavali teške trenutke na vanjskopolitičkom planu. Naime, to je razdoblje u kojem se počinje rasipati kolonijalno carstvo na Istoku, a uz to su u drugoj polovici XIII. st. vodili žestoke sukobe s Genovom.⁴⁷ Stoga se u velikom vijeću 6. IV. 1260. g. donosi odluka da se Škineli i sinovima, te Vidu III. i sinovima daje kneštvo za vječnost.⁴⁸ Prema ugovoru su imali pravo na sva prava, časti, podavanja i regalije na otoku, ali su imali i određene obveze. Najdetajnije su razrađene obveze vezane uz rat i vojnu službu. Bili su dužni uzdržavati tri galije koje su trebale biti spremne za služenje republici, nadalje kada su Mleci slali galije u rat, knezovi su bili dužni opremiti jednu galiju na 30 mletačkih. Uz to je prilikom općega rata jedan pripadnik obitelji bio dužan osobno sudjelovati u ratu, a republika je mogla s njihovih posjeda unovačiti 100-200 plaćenika. Kneštvo su dobili za 900 libara godišnje od čega je 700 odlazilo duždu, a ostatak Lovru Teupolu doživotno kao naknada za gubitak otoka. U ugovoru je postojala i klauzula kako se otok vraća Mletačkoj Republici ako izumru svi muški članovi obitelji. No, najteža odredba koja je nametnuta knezovima odnosila se na polaganje prisege. Naime, svaki

⁴⁶ Otokom Krkom su u međuvremenu vladali Lovro Teupolo (sin dužda Jakova Teupola), te Marko Contareno kojemu su knezovi Krčki najvjerojatnije oduzeli vlast. Usp. STRČIĆ, "Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća", 18. MARGETIĆ, Lujo, "O nekim podacima iz novoobjavljenih vrela za stariju povijest Krka", *Vjesnik Istarskog arhiva*, Vol. 2-3, No. (1992.-1993.) 1994, 31-32.

⁴⁷ Diehl, *Mletačka Republika*, 40-44.

⁴⁸ Ovoga puta je Mletačka Republika odlučila dati otok knezovima na vječno upravljanje, ali uz uvjet da svaka od dvije loze obitelji upravlja polovicom otoka. Dakle, iako su im zbog utjecaja na kraljevskom dvoru i stvarne vojne moći, morali vratiti otok, ipak su ponovno razdijelili otok na polovice kako bi pokušali spriječiti samovolju ili uzurpaciju knezova.

muški pripadnik je prilikom punoljetnosti morao doći u Mletke i položiti prisegu vjernosti, a uz to su obje loze morale uložiti 10 000 libara u Mlecima, što je kao i polaganje prisege bilo svojevrsno osiguranje vjernosti.⁴⁹

Iduće razdoblje u odnosima između knezova i Mletačke Republike karakterizira sve veća samostalnost knezova, što se ponajprije očituje u neredovitom plaćanju danka i konstantnom odlaganju polaganja prisege. Iako bismo mogli pomisliti kako će se ona oštro postaviti na takvo ponašanje knezova, dogodilo se upravo suprotno. Zbog teške političke situacije u kojoj se nalazila republika kroz gotovo čitavo razdoblje do 1358. g., kao i sve veća moć knezova bili su razlog relativno popustljivog ponašanja prema knezovima. Mletačka Republika je doduše vršila pritisak na knezove i kroz čitavo razdoblje se postavljala kao formalni gospodar otoka, ali u stvarnosti su knezovi držali vlast na otoku samostalno i stvarno.

Već je ranije spomenuto kako su otokom vladale dvije loze obitelji koje će u idućih stotinjak godina dijeliti obitelj na dva tabora. Objе loze imaju zažetnika u moćnom knezu Vidu II., naime Vid je imao četiri sina od kojih Ivan II. i Fridrik nisu imali potomstvo. Stoga su navedene loze potekle od druge dvojice sinova. Vidovoj lozi je rodonačelnik Vid III., najmlađi sin Vida II., dok je Škinelinoj lozi rodonačelnik Škinela (sin Bartola III., a unuk Vida II.).⁵⁰ Škinelina loza bila je isključivo podanik dužda, a ne i Ugarsko-hrvatskog kralja, što je i razlog zbog kojega su bili financijski i politički slabiji od Vidove loze. Zbog toga nam je život i djelovanje pripadnika te loze malo poznato, a o nekim pojedincima nemamo nikakve podatke.⁵¹

Dok je Škinelina loza ostala u anonimnosti, o Vidovoj lozi imamo napretek izvora i vijesti. U početku su je osim samoga Vida, sačinjavali i njegovi sinovi: Fridrik II, Bartol IV. i Vid IV. Oni su osim polovice otoka Krka, upravljali i golemim prostranstvom u Hrvatskoj. Osim Vinodola i Modruša koji su najstarije obiteljske stečevine na kopnu, Vid III. je od 1271.

⁴⁹ *Listine* 1, dok. 120, 91.

⁵⁰ Škinela se prvi puta spominje 1254. g. kada ga nalazimo u Zadru kao svjedoka uz dužda. Očito se Škinela prvi pomirio s mletačkim duždem kako bi zadobio ponovnu vlast na Krku, a dužd ga je nagradio tako što je dobio polovicu Krka i time se barem na otoku izjednačio s drugom moćnijom lozom.

⁵¹ Zanimljivo je da su pripadnici te loze koristili titulu "Knezovi Krka, Hvara i Brača", što znači da su im pripadnici druge loze tu titulu prepustili jer niti jedan pripadnik Vidove loze ne koristi spomenutu titulu. Usp. KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 107.

g. obnašao dužnost vječnog podestata grada Senja, a do 1300. g. su dobili i županiju Gacku s gradom Ogulinom.⁵² Mletačka Republika nije blagonaklono gledala na neprestano širenje posjeda na kopnu, ali ga je bila u nemogućnosti spriječiti. Očito je kako od ovoga vremena knezovi počinju voditi ozbiljnu samostalnu politiku i pri tome obilato koriste svoj dvostruki položaj podanika dvaju vladara.

Već je ranije spomenuto kako je za odnose knezova i Mletačke Republike u ovom razdoblju karakteristično odugovlačenje s obvezama plaćanja danka i polaganja prisege, što su podjednako prakticirale obje loze obitelji. Već 1271. Mleci im produžuju rok za podmirenje obveza, a dug im je te godine iznosio preko 1000 libara.⁵³ Desetak godina kasnije raspravlja se u Mlecima kako knezovi još uvijek nisu kupili imovinu u vrijednosti 10 000 libara, a u slijedećim godinama se šalju poslanici knezovima zbog neplaćanja duga Lovru Teupolu i duždu.

Nakon smrti kneza Fridrika II. 1288. g. otokom Krkom iz Vidove loze upravljaju sinovi Vida IV.: Ivan III. i Leonard, ali glava čitave obitelji je gospodar Modruša Dujam II. (sin Fridrika, a bratić spomenutih Ivana i Leonarda). On je održavao dobre odnose s Mletačkom Republikom, iako u isto vrijeme nije izvršavao svoje obveze na vrijeme. Za Mletke je bilo mnogo važnije što ih je Dujam podržavao u tadašnjim borbama s Ferrarom.⁵⁴ Dujam je bio cijenjena ličnost na kraljevskom dvoru, stoga je i odnos prema njemu bio drugačiji. Najbolje se to očituje u činjenici da je Dujam smio nositi oružje čak i u samoj Veneciji!⁵⁵ Međutim, kako je Mletačka Republika zbog odnosa s Ferrarom bila kažnjena od strane pape Klementa II., knezovi su iskoristili priliku i nisu polagali zakletve niti plaćali danak.⁵⁶ Godine 1317. umire knez Dujam, a glava Vidove loze postaje Vid V.(sin Ivana III.), u isto vrijeme je glava Škineline loze Nikola I. Obojica su toliko dugo odugovlačili s polganjem prisege da su Mleci bili prisiljeni zaprijetiti oduzimanjem Krka. U isto vrijeme se pozivu republike odazvao Fridrik III. (sin Dujma II.), koji je položio prisegu vjernosti, nakon

⁵² STRČIĆ, "Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća", 20.

⁵³ *Listine* 1, dok. 137, 105.

⁵⁴ Pitanje posjedovanja ušća rijeke Po bilo je važno za kontinentalnu politiku Mlečana, jer im je bila nužna slobodna plovidba rijekom, a Bologna i Ferrara su tražile kontrolu za sebe. Usp. DIEHL, *Mletačka Republika*, 125.

⁵⁵ STRČIĆ, "Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća", 21.

⁵⁶ KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 126.

čega se ipak odazvao i Nikola II.⁵⁷ Vidu je dužd Ivan Superancije oduzeo polovicu otoka Krka na koju je imao pravo i dodijelio je Fridriku. Stoga se u razdoblju od 1321. do 1331. g. Fridrika smatra glavom čitave Vidove loze. Sinovi Fridrika: Bartol VIII. i Dujam III. nastavili su tradiciju ne podmirivanja i izbjegavanja obveza. Mleci su svjesni kako im knezovi sve više klize iz vlasti i kako sve vještije izbjegavaju izvršenje obveza, ali oni su imali ograničene mogućnosti kažnjavanja zbog iznimno dobrog položaja Bartola i Dujma na kraljevskom dvoru. Najbolje se to očituje prilikom molbe Dujma i Bartola za posudbom creske galije kako bi mogli otpratiti kraljicu u Napulj, na što su Mleci morali pristati iako su braća konstantno izbjegavala svoje obveze.⁵⁸ Dvije godine kasnije Mlečani su se sukobili s Akvilejskim patrijarhom oko kaštela Valle u Istri, te su tražili vojnu pomoć Dujma i Bartola. Obojica su prvotno pristala, ali je kasnije nakon dugih pregovora Dujam odustao i odlučio poslati samo svoje konjanike, dok je Bartol na kraju pristao sudjelovati.⁵⁹

Međutim, Mlečani nisu zaboravili kako Dujam nije položio prisegu, ali on je svaki puta vješto smišljao novu izliku kako bi odgodio neželjenu dužnost. Mleci su čak izabrali i odbor koji se pozabavio pitanjem neplaćanja danka i ne polaganje prisege od strane Dujma.⁶⁰ Godine 1344. Dujmu se posljednji puta produljuje rok za polaganje prisege, koji on nije iskoristio, te je iduće godine lišen krčkoga kneštva. S vremenom su odnosi između Dujma i Bartola s jedne strane i Mletaka s druge, postali gotovo pa neprijateljski. Creski knez je bio zadužen ispitati zašto Bartolove naoružane lađe napadaju brodove po Kvarneru.⁶¹ Braća su otvoreno podržavala ustanak Zadranu, a Dujam je k tome zatočio i mladoga Jurja (sina Pavla II. Šubića). Sva Mletačka nastojanja da oslobodi Jurja i njima preda utvrdu Ostrovicu su ostala uzaludna. Na kraju je on tu strateški važnu utvrdu predao kralju. Ubrzo nakon toga umire Dujam, a da nikada nije položio prisegu vjernosti i postao formani podanik Mletačke Republike. Od tada je Bartol bio glava Vidove loze, a budući da je inače bio u boljim odnosima s Mlecima, tako je sada bio spreman doći u Mletke i položiti prisegu, ali je ipak

⁵⁷ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 131.

⁵⁸ STRČIĆ, "Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća", 27.

⁵⁹ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 140.

⁶⁰ *Listine 2*, dok. 238, 141.

⁶¹ *Listine 2*, dok. 405, 244.

tražio sigurnosno pismo koje bi mu jamčilo siguran dolazak.⁶² U kasnijim pisimima čitamo kako Bartol naziva dužda svojim “poštovanim gospodarem i spreman je na službu”, što i dokazuje tako što dopušta duždu da novači vojnike na njegovim posjedima, Senju i Krku.⁶³

4.3. Od 1358. do 1480.

Sredinom 50-ih godina XIV. st. duboko su se promijenili odnosi između knezova i Mletačke Republike. Naime, 1356. g. izbio je novi rat koji je protiv Mletačke Republike započeo Ludovik Anžuvina. Za razliku od prijašnjih sukoba ovaj puta je Ludovik uspio u borbama natjerati Mletke u lagunu i primorati ih na sklapanje mira. Zadarskim mirom iz 18. II. 1358. otok Krk je, kao uostalom i čitava Dalmacija, pripao Ugarsko-hrvatskom kralju. Otok je stoga od ovoga vremena u potpunoj vlasti Bartola i njegovih sinova: Ivana V. i Stjepana II. (koji je bio jedan od potpisnika Zadarskog mira). Razdoblje od Zadarskog mira do gubitka otoka Krka 1480.g. karakteriziraju promjene u odnosima s Mletačkom Republikom, kao i promjene u obiteljskog strukturi knezova, te vlasti na samom otoku. Od ovoga razdoblja su knezovi uistinu pravi i jedini gospodari otoka, ali to ipak ne znači da su odnosi s Mletačkom Republikom u potpunosti prekinuti. Činjenica je da Mleci zasigurno nisu bili zadovoljni razvojem situacije, ali su je prihvatili te su nastojali održavati korektne odnose s knezovima, uz iznimku što ih od ovoga razdoblja ne oslovljavaju kao knezove Krčke, već češće koriste naslov knezovi Senjski.⁶⁴

Negdje u ovom razdoblju Škinelina loza je izgubila svoju polovicu otoka pod nerazjašnjenim okolnostima, ali s obzirom da su posljednji pripadnici te loze bili službenici Mletačke Republike, postoji vjerojatnost da im je Vidova loza tokom rata jednostavno oduzela polovicu otoka. U drugoj polovici XIV. st. znamo za dvojicu pripadnika Škineline loze: Nikolu II. i Marka.⁶⁵ Nikola služi kao mletački činovnik prvo u Trstu, a kasnije zajedno

⁶²KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 154.

⁶³ KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 155.

⁶⁴STRČIĆ, “Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća”, 30.

⁶⁵KLAIĆ, “Knezovi Frankapani kao krčka vlastela”, 140.

sa sinom Markom na Kreti. U više je navrata tražio da mu dopuste da živi u Mlecima uz pola plaće jer je bolestan i siromašan.⁶⁶

Dok su posljednji pripadnici Škineline loze živjeli kao obični mletački službenici, za pripadnike Vidove loze ovo je bilo zlatno doba jer su u ovom razdoblju moć i posjedi obitelji bili na vrhuncu. Karakteristično je za ovo razdoblje množenje posjeda i ženidbe s pripadnicama značajnih talijanskih i njemačkih obitelji, preko kojih su nerijetko dolazili u srodstvo i s kraljevskim obiteljima.

Vidova loza se također svela na svega dva muška pripadnika, već spomenute Ivana i Stjepana.⁶⁷ Obojica gotovo uopće ne borave na otoku, već vođenje poslova prepuštaju svojim podkneževima, ali su ipak zadržali podjelu otoka na dva dijela.⁶⁸ Glava obitelji je stariji brat Stjepan koji je njegovao dobre odnose s Mletačkom Republikom. Tako je primjerice tražio od Mletaka lađu kako bi putovao u Padovu gdje je prosio Katarinu Carraru, što su mu oni odobrili “jer je njihov građanin i njegova obitelj je bila uvijek najvjernija”.⁶⁹ Dobri odnosi se nastavljaju i kasnije, Stjepan na molbu Mletaka dopušta da se u Senju naseli mletački konzul, a 1375. g. traži zajam od 2000 dukata koji mu je odobren uz uvjet da se vesla proizvedena na njegovim posjedima izvažaju u Mletke.⁷⁰

Međutim, odlični odnosi nisu dugo trajali, jer su kao i u nekoliko navarata prije bili pokvareni novim ratom između Ludovika i Mletačke Republike, koji je počeo 1378. g. Otok Krk je najteže stradao potkraj rata 1380. g. kada su Mlečani spalili Senj i Bašku, te su nakratko zauzeli i sam grad Krk.⁷¹ Nedugo nakon završetka rata umire kralj Ludovik i počinju borbe za prijestolje između njegove kćeri Marije i pretendenta Karla Dračkoga. Prilikom

⁶⁶ *Listine 4*, dok. 331, 231.

⁶⁷ Za knezove Krčke je karakteristično da je u jednoj generaciji obitelj višestruka (čak se podijelila u dvije loze), dok je u drugoj nuklearna. Usp. MAJNARIĆ, Ivan, “Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskog plemstva”, *Povijesni prilozi*, 48, 2015., 17.

⁶⁸ STRČIĆ, “Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća”, 30.

⁶⁹ Iz prethodnih poglavlja je jasno kako knezovi zasigurno nisu bili najvjerniji podanici, ali je knežev ugled i politička pozicija Mletaka bila takva da su morali ispunjavati molbe knezova. Usp. KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 170.

⁷⁰ *Listine 4*, dok. 215, 108.

⁷¹ Spaljivanje kaštela Stare Baške koji se nalazio na brijegu, ostavio je trajne posljedice na taj dio otoka jer se stanovništvo trajno preselilo u novu Bašku koja se nalazi na obali. Usp. STRČIĆ, “Krčki knezovi od kraja XII do prve polovine XIII stoljeća”, 30.

borbi braća su se podijelila u dva tabora, dok je Stjepan podržavao Karla, Ivan je stajao uz mladu kraljicu te je jedan od najzaslužnijih za njezino oslobađanje iz zatočeništva.⁷² Dobre odnose s Mlecima je Ivan nastavio i nekoliko godina kasnije kada je 1390. g. opsjedao grad Modruš koji je držala Elizabeta, kći sada već pokojnog kneza Stjepana. Naime, Ivan nije prihvaćao činjenicu da Elizabeta nasljeđuje kneževinu svoga oca, te je udario silom na grad Modruš prilikom čega je tražio mletačku vojnu pomoć koju su mu oni i pružili. Na kraju je Ivan uspio sporazumno riješiti pitanje nasljedstva s Elizabetom tako što joj je obećao 32 000 forinti miraza, za što joj je založio polovicu otoka Krka s prihodima dok se ne otplati miraz.⁷³ Na političkom planu Ivan je bio jedan od najvećih pobornika novoga kralja Žigmunda, za što je 1392. g. nagrađen titulom bana Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, te je dobio zadatak vratiti Dalmaciju i Hrvatsku na stranu zakonitog kralja.⁷⁴

Krajem XIV. st. obitelj se svela na samo jednoga muškog pripadnika, sina Ivana V., moćnoga kneza i kasnijeg bana, prvoga člana obitelji koji se nazivao Frankapan, Nikolu IV. Nikolina vladavina je vrhunac moći obitelji, tajna njegova uspjeha su bile čvrste obiteljske veze s moćnim velikaškim obiteljima, kao i odlični odnosi s kraljem koji mu je zalagao velika zemljišna prostranstva.⁷⁵ Odnosi s Mletačkom Republikom su s druge strane bili drugačiji, za razliku od njegovih prethodnika. Razloge tome možemo tražiti u samom Nikoli, ali i u promijenjenim vanjskopolitičkim okolnostima. Nikola je pokušavao njegovati dobre odnose, što se posebno očituje u činjenici da on u nekoliko navrata traži zajam od Mletaka kako bi mogao financirati kralja, koji mu je zauzvrat zalagao ili prodavao posjede. Međutim, Mleci takve molbe redom odbijaju, kako zbog neriješenih odnosa u vezi Dalmacije, tako i zbog činjenice da najvjerojatnije nisu željeli posredno financirati politiku kralja Žigmunda. S druge strane Mletačka Republika se od kraja XIV. st. ponovno uzdigla kao najznačajnija sila na istoku, gotovo u potpunosti istisnuvši Genovu.⁷⁶

⁷² Protivnici na čelu s Ivanom Paližnom su zatočili kraljicu i njezinu majku u utvrdi Novigrad, nakon nekoliko mjeseci opsade Mlečani i knez Ivan su uspjeli slomiti otpor i osloboditi kraljicu.

⁷³ KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 181.

⁷⁴ Lajos Thallóczy, Samu Barabás, ur., *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus. A Frangepán család oklevéltára*, sv. 1, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1910., 108-111.

⁷⁵ KLAIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 144.

⁷⁶ DIEHL, *Mletačka Republika*, 104-105.

Stoga su se nakon 1409. g. i Ladislavove prodaje Dalmacije Mlečanima, odnosi između kneza Nikole i Mletaka duboko promijenili. Naime, Nikola je tada između ostaloga obnašao dužnost rapskog kneza koju mu je povjerio kralj. Problem je nastao kada su Rabljani prihvatili novu mletačku vlast, a Nikola im je nije želio predati Mlecima, već je najprije želio vratiti otok kralju koji mu ga je i povjerio. Nakon što su mu Mleci ipak silom uzeli vlast, on je silom želio vratiti otok, na što su Mleci zaprijetili da će ga smatrati neprijateljem ako to pokuša.⁷⁷ Od 1411. do 1412. g. trajao je rat za Dalmaciju u kojemu je sudjelovao i Nikola. U proljeće 1412. g. udario je Nikola na grad Rašpurk u Istri, na što su Mlečani odgovorili slanjem brodovlja u Kvarner, kako bi vršili svojevrsnu blokadu Nikolinih posjeda. Krčki biskup Nikola je u ime kneza molio Mletke da prekinu blokadu, na što oni nisu željeli pristati jer bi tada izašli u susret kralju koji bi onda mogao vršiti trgovinu, ali mogu dopustiti da Nikola uvozi za svoje potrebe.⁷⁸ Krajem iste godine kralj Žigmund daje knezu Nikoli važnu povelju kojom mu potvrđuje otok Krk sa svim pravima za sva vremena, što je bilo iznimno važno jer je od tada knez Nikola i formalno gospodar otoka.⁷⁹ Trebalo je neko vrijeme da se odnosi Nikole i Mletaka normaliziraju, naime Mleci su mu zamjerali napad na Rašpurk i štete koje je nanio njihovim trgovcima tokom rata. Tek 1424. g. Mleci odlučuju uspostaviti ograničene trgovačke odnose koji su uključivali uvoz vina na Nikoline posjede te izvoz drva u Mletke.⁸⁰ Potkraj života Nikola je ipak želio živjeti u miru s Republikom, te je stoga sudjelovao u sklapanju mira između kralja i Mletačke Republike 1428. g.

Knez Nikola ostavio je iza sebe devet sinova koji u početku nisu dijelili svoju državinu već je svaki stolovao u pojedinom gradu. Ivan VI. i Stjepan III. su se u različitim razdobljima smijenjivali na banskoj časti, ali je Stjepan bio miljenik kralja i pratio ga je na diplomatskim putovanjima. Zbog svojih znatnih posjeda i moći koji se nakupila u rukama obitelji, braća su imala mnoge neprijatelje. S jedne strane su to bile druge velikaške obitelji kao što su grofovi Celjski i braća Talovac, a s druge sam kralj Matijaš Korvin.⁸¹ Uz to su Osmanlije sve češće pljačkati posjede obitelji koji su se mahom nalazili na granici s Bosnom.

⁷⁷KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 200.

⁷⁸KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 203.

⁷⁹Listine 7, dok. 2, 20. Knezovi drže otok Krk od 1358. do 1412. bez pravnoga temelja.

⁸⁰KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 208.

⁸¹KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 222.

Braća su se zbog političkih i obiteljskih prilika podijelila na tri protivnička tabora, što je rezultiralo konstantnim razmiricama unutar obitelji, koji su ih sve više slabili. Stjepan je jedini bio u milosti novoga kralja Matijaša i podržavao je njegovu politiku, s druge strane Nikola V. i Dujam IV. su se priklanjali Habsburzima, dok se Ivan VII. priklanjao Mlečanima. Stoga je Ivan uz pomoć Mlečana 1448. g. tražio od ostale braće da se prostrani obiteljski posjede razdijele. Iduće godine su se braća sastala u Modrušu kako bi podijelili posjede, prilikom čega je svatko dobio određeni dio, ali otok Krk i Senj, kao najznačajniji posjedi ostali su u vlasništvu cjelokupne obitelji, a dohotke iz navedenih posjeda su uživala sva braća.⁸²

Budući da je Ivan prilikom podjele dobio Bužim i Hreljin, dva posjeda koja su bila manja i potpuno nepovezana, zahtijevao je ponovnu podjelu u čemu ga je i ovaj puta podržavala Mletačka Republika. Nakon druge podjele dogovoreno je kako će Ivan sam upravljati otokom Krkom. Od 1451. g. Ivan je jedini gospodar otoka Krka⁸³, te je izrazio želju da živi pod mletačkom zaštitom, prilikom čega je tražio dopuštenje da izvijesi zastavu sv. Marka. Mleci su s oduševljenjem prihvatili sve molbe, a dali su mu i jednu galiju na korištenje.⁸⁴ Nedugo nakon toga Ivan se oženio s mletačankom Elizabetom Maureceno, čime je još više učvršćena veza s Mletačkom Republikom.⁸⁵

Frankapani koji su imali posjede na kopnu proživljavali su teške trenutke, snašla ih je naime trostruka nevolja. Osmanski upadi su bili sve žešći i donosili sve veću štetu, pojedini članovi obitelji su bili u otvorenom sukobu s kraljem Matijašem, a međusobne svađu unutar obitelji nisu prestale niti nakon druge podjele. Upravo su Mleci bili zainteresirani za pomirbu obitelji, jer su uvidjeli kako unutarnji sukobi štete mogućnostima obrane od Osmanlija. Naime, upadi Osmanlija nisu samo ometali njihovu trgovinu u Senju, već je postojala i izravna opasnost za njihove posjede u Istri. Stoga su Mleci pokušali pomiriti razjedinjene članove obitelji, a na kraljevskom dvoru su zagovarali Frankapane kako bi omekšali stav kralja

⁸² KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 235.

⁸³ Ivan se u dokumentima ne naziva samo knezom, već i gospodarom (*domini*) otoka Krka. Usp. KLAJIĆ, “Knezovi Frankapani kao krčka vlastela”, 146.

⁸⁴ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 237.

⁸⁵ Poznata je domoljubna posvećenost uglednih Mlečana koja se posebice ispoljava u maksimi “djelovati na korist i čast Venecije” (*ad proficuum et honorem Veneciarum*). Stoga nas ne trebaju čuditi pojedine odluke koje je donosio Ivan VII., a za koje je najvjerojatnije djelomično zaslužna i njegova supruga. Usp. DIEHL, *Mletačka Republika*, 94.

Matijaša. Međutim, sve je bilo uzaludno, u studenom 1469. g. oslabljeni od napada Osmanlija i unutarnjih svađi, Frankapani gube Senj koji u ime kralja zauzima Blaž Mađar. Tek nakon gubitka Senja braća su odlučila surađivati, a aktivno se uključio i Ivan koji je s Krka trebao voditi vojsku i brodovlje.⁸⁶

Međutim, mletački poslanici nisu uspjeli uvjeriti kralja i on je nastavio voditi politiku kojoj je cilj bilo slomiti moć Frankapana, ali i utjecaj Mletačke Republike. Kada je 1478. g. Stjepan boravio na dvoru cara Fridrika III., a knez Martin (koji je bio gospodar Vinodola) bio smrtno bolestan, Ivan je iskoristio priliku te se iskrcao sa svojim četama i osvojio gradove Novi i Bribir u Vinodolu. Ivan je to uradio zato što se tobože nije slagao s oporukom umirućeg brata Martina, ali činjenica je da se on još 1451. g. prilikom podjele imanja odrekao prava na druge posjede u zamjenu za otok Krk. Postoji vjerojatnost da je iza svega stajala Mletačka Republika.⁸⁷ Koji god da je bio razlog napada na Martinove posjede, kralj se odlučio obračunati s knezom Ivanom te je poslao zapovjednika Blaža da vrati Vinodol, što je on i uspio. Tom prilikom je zarobio mnogo oružja od Ivanovih postrojbi, te ih je natjerao na otok Krk. Blaž Mađar je želio iskoristiti nezadovoljstvo stanovnika otoka Krka i oduzeti otok knezu Ivanu. Iskrcao se s nekoliko tisuća vojnika na otok i osvojio Omišalj, a kasnije je opsjedao i grad Krk. Mlečani su na Krk poslali Antonia Vinciguerra koji je trebao razrješiti nastalu situaciju. Mleci su kanili obraniti grad Krk tako što su poslali nekoliko stotina pješaka i flotu galija, ali trebalo se usput riješiti i nepouzdanog kneza. Vinciguerra je uvjerio kneza Ivana da nema podršku stanovnika otoka i da bi trebao formalno predati otok njima, jer će ga tek tada oni moći obraniti. Ivan je poslušao poslanika i uistinu predao otok, neznajući da to nije bila samo privremena odluka. Nakon što su Mleci uspjeli istjerati Blaža i vojsku s otoka, Ivan je pokušao vratiti svoje službenike i kazniti neposlušne stanovnike, ali je stigao nalog da se Ivana dopremi u Mletke, a Vinciguerra je postao prvi providur otoka Krka.⁸⁸ Tako je knez na prevaru ostao bez otoka Krka, ali valja napomenuti kako je dobrim dijelom bio sam kriv zbog nastale situacije. Osim što je vodio lošu vanjsku politiku (nije se primjerice uopće

⁸⁶ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 262.

⁸⁷ Formalna zaštita pod kojom se nalazio knez Ivan je nerijetko značila potpunu podređenost interesima Republike. Tako je primjerice knez bio natjeran da zatvori sve solane na otoku, a sol je trebao uvoziti iz Kopra. U drugim slučajevima je pak morao ratovati za interese Mletaka, kao što je primjerice rat u Istri protiv Fridrika III. ili rat protiv kralja Matijaša za Senj, kojega Mleci nisu željeli izravno voditi. Usp. KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 274-275.

⁸⁸ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 277-283.

zanimao za osmansku opasnost, a krenuo je u nepotrebno zauzimanje Vinodola), loše je upravljao sa samim otokom, čemu je najbolji dokaz slaba podrška stanovništva. Uz to se previše oslanjao isključivo na Mletke, u potpunosti se prepustivši njihovim interesima i politici.⁸⁹ Ostali članovi obitelji nisu nakon gubitka pokušali ponovo zauzeti otok Krk, iako je još neko vrijeme bila živa svijest kod Frankapana o otoku Krku kao djedovini obitelji.

5. Unutarnji ustroj knežije i odnosi knezova prema stanovništvu

Otok Krk je bio upravno podijeljen na dvije cjeline koje su bile različite po vremenu postanka, stanovništvu i djelomično po ustrojstvu. S jedne strane je bio grad Krk s pripadajućim okolnim zemljištem i naseljima, a s druge strane je bio ostatak otoka koji je upravno bio podijeljen na četiri kaštela: Omišalj, Dobrinj, Vrbnik i Baška (kasnije je formiran peti kaštel Dubašnica). Gradom Krkom su prije 1018. g. upravljali zajednički biskup i prior grada, koji su vršili sve privatno-pravne poslove prema duždu, a prije su vršili iste prema caru.⁹⁰ Biskup je kao najstarija i najuglednija institucija uživao najveći ugled kod stanovništva, ali prior je u političkom smislu bio važniji. U početku je on bio predstavnik središnje vlasti na otoku, ali s vremenom sve više postaje predstavnik grada. Nakon što su Mlečani predali vlast nad otokom knezovima Krčkim, gubi se funkcija priora, a knez postaje predstavnik grada kako u unutarnjim pitanjima, tako i u zastupanju prema Mlecima. Grad Krk je imao predstavnička tijela u obliku velikog i malog vijeća. Vijeće je predstavničko sudsko-upravno tijelo koje je imalo višestruku funkciju. Veliko vijeće se sastoji od plemića i pučana, dok se malo vijeće sastoji od 25 do 30 izabраниh članova.⁹¹ Najvažnija gradska funkcija je ona *suca*, s time da moramo napomenuti kako on vrši poslove sudsko-upravne poslove. Najvažniji zadaci su bili suđenje manjih parnica i dijeljenje kazni. U početku su u gradu bila dva suca, ali su vremenom knezovi preuzeli pravo biranja jednoga, tako da su građani birali samo jednog suca. Vrlo važna funkcija je ona *prisežnika ili jurata*, oni se brinu za poštivanje javnoga reda i

⁸⁹ Tako je knez Ivan prema oporuci iz 1453. g. odredio svojoj djeci da moraju ostati pod Mlecima, a ako nebi imao nasljednika univerzalni nasljednik će biti Mletačka Republika. S obzirom da su dvojica sinova umrla u mladoj dobi, a knez Ivan nikada nije napisao novu oporuku, nakon njegove smrti 1486. g. otok je formalno mogao postatati vlasništvo Mletačke Republike. Usp. KLAIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 146.

⁹⁰ SRDOČ- KONEŠTRA, Ines (ur.) & POTOČNJAK, Saša(ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, Primorsko-goranska županija & Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2018.,393.

⁹¹ KLAIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 150.

zakona, tako su bili primjerice dužni prijavljivati one koji psuju, rade nedjeljom ili blagdanom, zatim kradljivce, nasilnike i sl. Kao plaću su dobivali trećinu izrečenih kazni, a u gradu Krku ih je bilo 40.⁹² Uz to su u gradu Krku postojale i manje službe kao što su *kaštelan* ili *gradski notar*. Stanovništvo grada je bilo ekonomski i društveni diverzificirano, a najugledniji građani su bili pripadnici patricijskih obitelji romanskog porijekla koji su bili oslobođeni od podavanja te su se iz njihovih redova birali obnašatelji visokih funkcija u gradu.⁹³

U kaštelima otoka Krka je struktura stanovništva i unutarnje uređenje bilo donekle drugačije negoli u gradu Krku. Nada Klaić je smatrala kako su se otočni kašteli (općine) počeli formirati u vrijeme prvih naseljavanja Slavena u VII. st. Bizantski carevi primaju slavensko stanovništvo i daju im općinsku organizaciju, a budući da su neke od njih primili u vojnu službu, smatra se da zbog toga kaštel ili kastrum označava središte općine.⁹⁴ Stoga iako nisu svi bili utvrđeni, kašteli su bili administrativna, gospodarska i vojna, a vjerojatno i crkvena središta za brojna sela i zaseoke koji su ih okruživali. Općina je bila samostalna upravna jedinica u kneštvu, kojoj je primarni cilj braniti svoje članove od presezanja vrhovne vlasti. Stanovništvo se u izvorima dijeli na puk veli i mali. Veli puk je bio viši sloj društva i sastoji se prije svega od vijećnika, a zatim i prisežnika, općinskog suca i satnika.⁹⁵ Vijećnika je u kaštelima bilo po 12, te su po svojem ugledu bili najznačajniji članovi društva. Prisežnika ili jurata je u kaštelima bilo također po 12, za razliku od grada Krka gdje ih je bilo čak 40. *Satnik* je pak bio organ općinske uprave, a bio je zadužen za sprovođenje kradljivaca u njihov matični kaštel ili pratnju osumnjičenika u grad Krk gdje je morao prisustvovati torturi ukoliko je bila potrebna.⁹⁶ Od ostalih manjih općinskih službi valja spomenuti i *općinskog glasnika* (*busovića*). Mali puk, odnosno ostatak stanovništva se često u izvorima naziva i kmetovi, što u ovome kontekstu označava sve podložnike nižega sloja, a ne samo

⁹² SRDOČ- KONEŠTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, 397.

⁹³ Osim što su plemići bili članovi malog vijeća, najčešće su vršili funkcije suca ili jurata. U slučaju da je grad posjedovao galiju, najčešće je jedan od njih bio zapovjednik. Usp. Klen, Danilo "Galije i galijoti iz Istre i otoka nekadašnje sjeverne Dalmacije za mletačku armadu (XI.-XVIII. st.)", *Rad JAZU*, vol. 8, 1959., 239.

⁹⁴ KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 153.

⁹⁵ MARGETIĆ, Lujo, "O krčkom (vrbanskom) statutu", *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, Krk, 2008., 62.

⁹⁶ MARGETIĆ, Lujo, "O krčkom (vrbanskom) statutu", 70.

kmetove u uobičajenom značenju. Oni su se ponekad okupili kako bi samo formalno dali suglasnost za pojedine odluke, no zapravo su najčešće samo primili na znanje odluke koje je donijelo vijeće. Također, valja spomenuti kako je postojalo vijeće čitava otoka, koje se sastajalo zbog odluka koje su bile važne za čitavi otok, ali je uz to djelovalo i kao prizivni sud, a sačinjavali su ga poslanici iz svih kaštela i grada Krka.⁹⁷

Knezovi Krčki su preuzimanjem kneštva na sebe preuzeli i dužnosti koje su prije bile u nadležnosti dužda ili priora. Kako bi mogli efektivno upravljati kneštvom, knezovima su trebali materijalni resursi i brojni službenici koji su službovali u gradu Krku i kaštelima. Materijalni resursi su bili prihodi koje su knezovi prikupljali, a služili su kao plaće službenika ili za druge troškove vezane uz funkcioniranje knežije. Prema ugovoru iz 1199. g. knezovi su od stanovništva imali pravo ubirati kolektu i sve prihode koji pripadaju kneštvu.⁹⁸ Nadalje, od početka XIII. st. duždevi su prodali svoje regalije knezovima, tako da su od toga vremena oni uživali cjelokupne prihode kneštva. Knez je kao vladar otoka imao određene časti i dužnosti, prije svega je trebao predstavljati i braniti otok, a imao je i vrhovnu sudsku i vojnu vlast na otoku. U pogledu sudstva knez je bio najznačajnija osoba na otoku jer je sudio u svim većim parnicama, a imao je pravo na trećinu izrečene kazne. Knez je imao i vojne dužnosti jer se u ugovorima obvezao na samostalnu obranu otoka, što je podrazumijevalo da je imao na raspolaganju neku vrstu vojnika, ali i mornara.⁹⁹ Međutim, za svakodnevno funkcioniranje otoka knez je imao na raspolaganju svoj upravno-sudski aparat u gradu Krku i svakom pojedinom kaštelu. Najvažnija funkcija je ona *podkneza* jer je on izravni predstavnik kneževske vlasti u općini. Oni su s jedne strane bili glavni službenici u općini, a s druge su nerijetko bili kneževski izaslanici prilikom obavljanja važnih zadataka koje su im povjeravali knezovi.¹⁰⁰ Od ostalih kneževskih službenika valja spomenuti suce, dvornike i permene. Suci (poznati i kao gospodski suci, kako bi ih se razlikovalo od općinskih) su vršili iste sudsko-

⁹⁷ KLAJIĆ, “Knezovi Frankapani kao krčka vlastela”, 164.

⁹⁸ KLAJIĆ, “Knezovi Frankapani kao krčka vlastela”, 131.

⁹⁹ Izuzev razdoblja vladanja posljednjega kneza Ivana VII. za kojega sa sigurnošću znamo da je imao vlastite vojnike, nemamo jasnih vijesti iz ranijega razdoblja. S druge strane je zanimljivo kako knezovi prilikom brojnih molbi za posudbama galije nikada ne traže mornare? Smatra se da je tome razlog to što su knezovi imali na raspolaganju vlastite mornare. Usp. ŽIC ROKOV, Ivan, “Galijoti otoka Krka. Prema spisima Biskupijskoga arhiva u Krku”, *Krčki zbornik*, 1, 1970., 225.

¹⁰⁰MARGETIĆ, Lujko, “O krčkom (vrbanskom) statutu”, 71.

upravne službe kao i njihovi općinski i gradski kolege, uz iznimku što su ih birali knezovi, a ne stanovnici. *Dvornik* je bila služba koja je usko vezana uz jedan kaštel ili dvor, gdje su se vršile sudske i upravne funkcije općine. On je stoga bio izvršni službenik koji je pomagao podknezu u nekim upravnim i sudskim poslovima. Na kraju treba spomenuti i *permane*, koji su vršili dvostruku funkciju, bili su naoružana pratnja kneževima, ali su bili i izvršni sudski organ koji je pomagao sucima i podknezovima u izvršenju odredbi.¹⁰¹

Odnose između knezova i podanika možemo promatrati iz dvije različite perspektive, jer nam samo to omogućuju sačuvani izvori. Jedna perspektiva su sukobi koje su knezovi vodili s podanicima zbog različitih pitanja i problema, kao što su primjerice zlopotrebe vlasti od strane knezova i njihovih službenika, dok je druga perspektiva odnos prema službenicima. Prvi sačuvani dokument koji govori o suradnji kneza i u ovome slučaju stanovnika grada Krka, je dokument iz 1133. g. u kojemu se govori o sastanku tadašnjega kneza Dujma s biskupom Dominikom i gradskim sucima. Prilikom toga sastanka koji se odvijao u biskupskoj palači, odlučeno je da sve općinske daće koje su namijenjene za popravak zidina i druge tribute, ustupe Dujmu koji će to sam izvršiti. Ovaj izvor nam je iznimno važan jer svjedoči da je grad Krk voljno ustupio prvome knezu određene ovlasti.¹⁰² Iznimno je važan idući sačuvani izvor iz 1198. g., jer je to jedini izvor u kojemu knezovi Krčki tuže stanovnike otoka u Mletke. Naime, knezovi tuže 250 stanovnika grada Krka Mlecima zbog toga što im godinu dana ne isplaćuju dužne daće. Na to dolazi poslanik iz Mletaka kako bi ispitaio navode knezova koji se pokazuju istinitima, nakon što se stanovnici nisu očitovali o krivnji, proglašeni su krivima i dužni isplatiti sve daće.¹⁰³ Izvor je iznimno važan iz dva razloga: prvi je zato što poimence navodi sve optužene, a na popisu ima muškaraca i žena, Slavena i Romana, te je zbog toga zanimljiv širokom krugu znanstvenika. Za nas je značajan jer dokazuje kako su knezovi već u ovo vrijeme imali razrađen porezni sustav i popis stanovnika koji ih je bio dužan plaćati.¹⁰⁴

Najznačajniji izvor za proučavanje odnosa knezova i podanika je tužba iz 1305. g., kada su se stanovnici čitava otoka požalili na ponašanje pripadnika obiju loza, a odnose se na čitav niz problema i pitanja. To je vrijeme kada Vidova loza gotovo uopće ne boravi na otoku,

¹⁰¹ MARGETIĆ, Lujo, “O krčkom (vrbanskom) statutu”, 73.

¹⁰² CD 2, dok. 41, 42.

¹⁰³ CD 2, dok. 281, 298.

¹⁰⁴ KLAJIĆ, “Knezovi Frankapani kao krčka vlastela”, 156.

već u njihovo ime vladaju brojni činovnici, dok je Škinelina loza koja je prisutna samo na otoku Krku, iznimno brojna. Stoga su te dvije činjenice rezultirale golemim pritiskom na stanovnike i konstantnim zadiranjem u njihova prava. Zbog toga je tadašnji dužd Petar Gradenik poslao osorskog kneza Quirina da ispita tužbe stanovnika i provede pogodbu, koja je uz pomoć dužda sklopljena nakon godinu dana. Zanimljivo i iznimno važno je kako su se točke tužbe i pogodbu raspravljale posebno za grad Krk, a posebno za kaštele.

Problemi na koje se žale stanovnici grada i kaštela mogu se podijeliti na dvije skupine. Prva skupina obuhvaća kršenje samog ugovora iz 1260. g., odnosno svjesno zadiranje u prava stanovnika i kršenja od strane samih knezova, ali i njihovih službenika. Druga skupina obuhvaća štete koje su počinili kneževi ljudi prema stanovnicima grada i kaštela. Tužba građana Krka je sačinjavala 14 točaka, određene tužbe odnose se na zadiranje u samu bit odnosa između knezova i podanika, dok se druge odnose na svjesna kršenja ili zloupotrebe kneževih službenika. Poglavitito su ozbiljne i opasne za funkcioniranje kneštva bile optužbe koje su se odnosile na zloupotrebe u upravi i sudstvu. Na prvo mjesto stanovnici su stavili prigovor da knezovi u gradu Krku drže više od dva rektora, dok su po ugovoru imali pravo držati po jednoga rektora svaka loza.¹⁰⁵ Zatim je ukazano na vrlo ozbiljan problem sudaca, jer su naime dva kneza ili rektora sa svojim sucem u gradu Krku, lako preglasala jednoga gradskog suca. Ovaj problem je riješen tako što su sve odluke koje nisu jednoglasne završavale na velikom vijeću koje je djelovalo kao prizivni sud. Točke tužbe koje se odnose na zloupotrebe i štete koje su učinili službenici su bile zasigurno teške za podanike, ali za njih se ne može izravno optužiti knezove jer je teško povjerovati da su oni dopuštali službenicima da se primjerice skiču i krađu nakon treće zvonjave u gradu ili da kneževske životinje nanose štete stanovnicima.¹⁰⁶ Međutim, jedna druga optužba koja se ticala knezova Marka i Škinele III. (obojica iz Škineline loze), bila je vrlo ozbiljna i opasna. Radilo se naime o zabrani slobodne paše na općinskim livadama i pašnjacima koju su pokušali nametnuti spomenuti knezovi. Željeli su dakle općinske pašnjake pretvoriti u svoj alodij, a stanovnicima nametnuti plaćanje travarine (lat. *herbaticum*). Pojednine tužbe su pak bile tehničke prirode, odnosno

¹⁰⁵ Funkcija rektora se ne smije miješati s funkcijom podkneza. Prema ugovoru je svaka loza imala pravo postaviti po jednoga rektora, ukoliko je knez bio zapriječen u vladanju. Rektor je dakle doslovno zamjenik odsutnoga kneza, dok je podknez funkcija za sebe. Ovdje se radilo o dvostrukom kršenju dogovora, jer osim što je broj rektora bio prevelik, knezovi su ih postavljali i onda kada su bili u mogućnosti obavljati svoju funkciju.

¹⁰⁶ KLAJIĆ, "Knezovi Frankapani kao krčka vlastela", 162.

knezovi nisu izvršili neke obeveze na koje su se prethodno obvezali. Stoga su primjerice ovaj puta obećali kako će izgraditi tamnicu u gradu i sami ju financirati, te kako će konačno sagraditi tri brodića (*sagitheas*) za obranu grada.

S druge strane tužbe kaštela su bile jednako ozbiljne, a u određenoj mjeri su predstavljale čak i veća kršenja i uzurpacije prava stanovništva, negoli u slučaju grada Krka. Prva i najozbiljnija optužba je ona o prevelikom broju službenika koje su knezovi postavljali, naime na svaki kaštel su dolazila po dva dvornika, dva podkneza, dva suca i satnik(kojega knezovi uopće nisu smjeli postavljati, već samo potvrđivati). K tome su svi službenici bili doživotni, što je također bilo protivno običajima. Nakon intervencije Mletaka knezovi se nisu mnogo bunili jer su bili svjesni teške uzurpacije koju su provodili, te su na kraju pristali postavljati po jednoga suca i dvornika, a satnika samo potvrđivati. Nadalje što se tiče sudstva, knezovi nisu dopuštali prizive na odluke svojih službenika te su uveli praksu prodaje globi drugim osobama. Obje odluke su bile izuzetno štetne za funkcioniranje kaštela te su ih morali ukinuti. Osim tužbi vezanih uz upravu i sudstvo, knezovi su optuženi i za štete učinjene stanovništvu.¹⁰⁷ Na kraju je sporazumno dogovoreno kako će knezovi ponovno poštivati stare običaje i prestati provoditi štetne odluke, a materijalne štete stanovnicima će nadoknaditi.¹⁰⁸

Iz jednoga pisma 1309. g. koje je stanovnicima Krka uputio dužd Petar Gradenik, saznajemo da knezovi još uvijek nisu sagradili dogovorene lađe, te je naložio stanovnicima da pomognu knezovima izgraditi lađe tako što osiguraju drvo potrebno za gradnju.¹⁰⁹ Iste godine knez Marko je sazvaio stanovnike kaštela na sastanak u kaštel Rogoznik kod Vrbnika, kako bi raspravili pitanje šteta koje su počinili kneževi ljudi. Tom prilikom je dogovoreno da se štete popišu, a knezovi će ih nadoknaditi. Međutim, dvadesetak godina kasnije još uvijek nisu riješeni svi problemi, jer stanovnici otoka ponovno tuže knezove Dujma III. i Bartola VIII. za počinjene štete i probleme prilikom izbora sudaca. Upravo je prilikom ovih žalbi vidljivo kako su iza svega mogli stajati Mlečani, koji su na ovaj način slabili knezove i potkopavali im

¹⁰⁷ Tako su primjerice knezovi prilikom posjeta kaštelima zahtijevali čašćenje za čitavu pratnju što je bio veliki trošak stanovnicima, nadalje su od stanovnika Omišlja zahtijevali besplatni prijevoz lađama, a knezovi Leonard i Marko su optuženi i za krađu velikog broja životinja.

¹⁰⁸ *Listine* 1, dok. 336, 214.

¹⁰⁹ *Listine* 1, dok. 366, 238.

vlast u trenutcima kada su bili gotovo na vrhuncu moći.¹¹⁰ Dujam iz Modruša odgovara Mlečanima kako zadnjih godina nije uopće boravio na otoku Krku, ali će krivce kazniti i štete nadoknaditi. Bartol piše iz Brinja kako će nadoknaditi štete, ali upozorava da ga pojednici na otoku neopravdanu optužuju i klevetaju.¹¹¹ Kako bi konačno riješili drugi problem koji je mučio stanovnike otoka, a to je bio izbor sudaca, u listopadu 1343. g. su se u gradu sastali svi muški pripadnici iz obje loze, kako bi se ukinule zloupotrebe prilikom biranja sudaca. Tom prilikom je odlučeno kako će se vratiti stari običaj po kojemu sudce biraju vijećnici i jurati grada Krka.

Nakon Zadarskoga mira kada Vidova loza postaje jedini gospodar otoka Krka, prestaju opetovane optužbe na račun knezove, koje su bile toliko karakteristične za prethodna razdoblja. Dva su razloga tome, prvi je prestanak formalnog mletačkog gospodstva, što je značilo da se stanovnici nisu mogli njima požaliti na knezove, niti su Mlečani mogli “buniti” stanovnike. Drugi razlog je što je Škinelina loza izgubila vlast na otoku, a iz izvora se daje naslutiti kako su upravo pripadnici te loze nanosili više štete podanicima, što je donekle i razumljivo kada su oni vladali isključivo na otoku Krku.

Kako bi se konačno popisalo prava i smanjila mogućnost zloupotreba, knezovi Stjepan I. i Ivan V. su poslali na otok svoje službenike i podknezove “da sazovu dobre muževe sa čitava otoka, pa su oni svoj posao obavili sa svrhom da pošteni ostanu u svojim pravima, a krivci da budu kažnjeni”.¹¹² *Krčki* ili *vrbanški* statut koji je stvoren je konačno uredio pravo stanovnika Vrbnika, ali i svih drugih kaštela. S vremenom su knezovi ne samo popisali i uredili pravo, nego su se držali i obećanja o razumnom broju službenika. Tako su primjerice zadnja dva kneza, Nikola IV. i Ivan VII. držali samo po jednoga podkneza.¹¹³

Međutim, odnosi između posljednjega Frankapana vladara Krka Ivana VII. i stanovnika otoka Krka, nisu ostali zabilježeni u pozitivnom smislu. Izgleda da je Ivan na otoku vladao poprilično autokratski, čemu je vjerojatno uzrok bio njegov karakter, ali i realna

¹¹⁰ LONZA, Nella, “Novopronađeni izvori o sudskim postupcima protiv krčkih knezova u XIV. stoljeću”, *Vjesnik Povijesnog arhiva u Rijeci*, 35-36, 1994, 12-13.

¹¹¹ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 145-147.

¹¹² STRČIČ, Petar (ur.), *Krčki (vrbanški) statut iz 1388.*, Povijesno društvo otoka Krka & Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka-Zagreb, Krk, 2008., 95.

¹¹³ Podknez Nikole IV. bio je izvjesni Domincello, a Ivana VII. Antun Stuzihić. Usp. KOSANOVIĆ, Ozren, “Družine i podknežini knezova Krčkih na Krku (od 1260. do 1480. godine)”, *Povijesni prilozi*, vol. 35 No. 50., 2016., 244-245.

moćnost vladanja kada je bio jedini i *de facto* samostalan vladar otoka Krka. Stanovnici Omišlja su mu silno zamjerali što je u razdoblju od 1465. do 1468. g. naseljavao Vlahe na Krasu kod Omišlja.¹¹⁴ Očito su Vlasi prelazili međe darovane im zemlje, pa su zbog toga dolazili u sukob sa stanovnicima, a osnivanjem novog kaštela Dubašnice je smanjio teritorij i integritet kaštela Omišalj, koji je inače bio jedan od najstarijih i najznačajnijih na otoku. Osim toga staro stanovništvo se vrlo vjerojatno nije najbolje slagalo s novopridošlim stanovništvom, koje je bilo kulturološki bitno drugačije. Rat koji je knez Ivan bezrazložno započeo na susjednom kopnu, zasigurno nije doprinjelo njegovoj popularnosti pred stanovništvom, naprotiv izgleda kako su stanovnici jedva dočekali njegov pad.¹¹⁵

Pitanje odnosa između knezova Krčkih i njihovih službenika je značajno iz više gledišta. Mogli bismo se zapitati kako su primjerice bili plaćani, koje ime je bilo etničko porijeklo, kako su pojedini od njih bili nagrađivani za iznimnu službu? Zanimljivo je kako je jedan od najznačajnijih izvora za ovo pitanje nastao u ono vrijeme sredinom XIII. st. kada su knezovi nakratko izgubili svoj otok Krk. Naime, tadašnji knez Marko Contareno je naložio da se ispita tko su plemići na otoku, kako bi se moglo urediti pitanje poreza i daća. Navedeni dokument iz 1248. g. nam govori kako su plemići dolazili iz četiri bratstva (Donjani, Šubinići, Tugomerići i Žudinići), ali zanimljivo nisu svi oni smatrani plemićima, već samo njih 35 koji su poimence nabrojani. To su bili pojedinci koje su knezovi oslobodili plaćanja daća, te su ih na taj način nobilitirali. Tako nobilitet na otoku nije socijalna nego je pravna kategorija, jer oprost nije vezan uz časti nego uz ličnosti.¹¹⁶ To novostvoreno plemstvo je postalo bazen iz kojega su knezovi regrutirali svoje službenike, koji se skupno u izvorima kriju pod terminom *familia* ili *družina*.¹¹⁷ Podknezovi i suci su često bili pripadnici spomenutih bratstava.¹¹⁸ Prema sačuvanim imenima podknezova i sudaca daje se naslutiti da

¹¹⁴ KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 275.

¹¹⁵ Za vrijeme rata protiv Blaža Mađara knez Ivan VII. je raspisao ratnu daću od 3500 dukata, a izazivanjem kraljevskih postrojbi je nanio veliku materijalnu štetu stanovnicima kaštela i grada Krka. Stoga nije neobično što je u svojoj kronici Šimun Klimantović zapisao: “všenci ga ujiše zač beše zau gospodin i zato ga Bog kaštiga”. Usp. BRGLES, Branimir & KAPETANOVIĆ, Amir, “Sklapanje povijesne slike svijeta u Kronici Šimuna Klimetovića”, *Povijesni prilozi*, Vol. 33, No. 46, 2014., 123.

¹¹⁶ KLAIĆ, “Knezovi Frankapani kao krčka vlastela”, 158-159.

¹¹⁷ Latinski termin *familia* nije primjereno prevoditi kao obitelj, već se koristi hrvatski termin *družina*. Usp. MAŽURANIĆ, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, 1. dio (A-O), Informator, Zagreb, 1975., 274-275.

¹¹⁸ KOSANOVIĆ, “Družine i podknežini knezova Krčkih na Krku (od 1260. do 1480. godine), 251-253.

su knezovi najčešće poštovali pravilo imenovanja domaćeg čovjeka na navedene funkcije. Tako su primjerice u gradu Krku suci i podknezovi bili najčešće romanskog porijekla, dok su u kaštelima bili isključivo slavenskoga.¹¹⁹ U nekim slučajevima su knezovi namještali i službenike s kopna, što se posebice zamjeralo posljednjem knezu Ivanu VII. U vrlo rijetkim slučajevima su podknezovi bili pripadnici obitelji (Nikola II. iz Škineline loze), a Nikola III. i Rigus su 1345. g. bili pripadnici općinskog vijeća, na što su se stanovnici žalili jer je bilo nedopušteno.¹²⁰

Nemamo pouzdanih podataka o plaćama podknezova i službenika, ali vjerojatno su kao uostalom i na drugim područjima vlasti knezova krčkih, bili plaćani iz daća i sudskih presuda.¹²¹ Neke podatke o plaćanjima i darovanjima službenika imamo iz vremena vlasti Ivana VII. Tako primjerice imamo sačuvane dvije darovnice iz 70-ih godina XV. st. koje su upućene prema različitim osobama. U prvoj darovnici knez Ivan daruje nekom plemiću Jurmanu iz Vrbnika zemljoposjed pod imenom Drmun, a kao razlog darivanja navedena je dugogodišnja služba i posuđen novac.¹²² U drugoj pak knez Ivan daruje zidaru Stjepanu posjede na ime duge za plaću koju mu je bio dužan isplatiti kada je popravljao neke kaštele.¹²³ Iz navedenih darovnica možemo zaključiti da je knez Ivan očiti nedostatak novca nadoknađivao darovanjima vlastitog zemljišta. Iz oporuke kneza Ivana VII. iz 1453. g. saznajemo da je svome vjernom službeniku Martinu Mojslaviću odlučio ostaviti ispalatu od 50 dukata, što je inače bio uobičajen način nagrađivanja najvjernijih službenika. S obzirom da nemamo sačuvane slične darovnice iz prethodnih razdoblja, nemamo sa čime komparirati ove sačuvane darovnice, ali nema razloga sumnjati da su prethodni Frankapani na sličan način darivali i nagrađivali svoje službenike.

6. Odnos knezova prema okolnim otocima

¹¹⁹ KOSANOVIĆ, "Družine i podknežini knezova Krčkih na Krku (od 1260. do 1480. godine), 245-250.

¹²⁰ *Listine 2*, dok. 388, 231.

¹²¹ KOSANOVIĆ, "Družine i podknežini knezova Krčkih na Krku (od 1260. do 1480. godine), 245.

¹²² DAMJANOVIĆ, Stjepan (ur.), *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100.-1527.*, HAZU, Zagreb, 2017., dok. 83, 194-196.

¹²³ *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100.-1527.*, dok. 93, 216-218.

Otok Krk zajedno s okolnim otocima Rabom, Cresom i Lošinjem pripada skupini kvarnerskih otoka. Stoga su odnosi između Krka i navedenih otoka kroz povijest bili vrlo dinamični, prelazili su od međusobne suradnje, preko svađa, pa sve do oružanih sukoba koji su nerijetko bili potaknuti izvana. Odnos s otokom Rabom je posebno značajan i zanimljiv, jer su knezovi Krčki bili dvostruki “susjedi” Rabljanima, naime osim što su Krk i Rab susjedni otoci, knezovi su graničili s Rabljanima i na kopnu kod Senja. Sam Rab je teritorijalno bio znatno manji otok (iako valja napomenuti da su mu pripadali otoci sv. Grgur i Goli), ali je zato bio poznat po svojem bogatstvu, čemu svjedoče brojni pisani izvori, ali i značajna sakralna i umjetnička baština na otoku i u gradu Rabu. Upravo je ta gospodarska razvijenost uz relativno mali teritorij, bila ključ brojnih sukoba između Krka i Raba. Prvi zabilježeni sukobi događali su se već u prvoj polovici XIII. st., jer prilikom sklapanja novoga ugovora s Mlecima 1260. g., sklapa se i mir između kneza Fridrika II. te otoka Raba i Cresa. Dogovoreno je da se nanasene štete nadoknade, počinjena ubojstva oprostite i da zavlada mir.¹²⁴ Mir je zaista koliko znamo trajao do početka idućega stoljeća, kada su počeli novi sukobi koji su bili uzrokovani pitanjem pripadnosti Jablanca. Naime, tadašnji ban Pavao Šubić je 1307. g. podijelio Rabljanima dva dokumenta. Prvi je bila povlastica koja je omogućavala slobodnu trgovinu trgovcima s Raba na posjedima knezova Šubića, dok je drugo bila darovnica koja se odnosila na teritorij Jablanca. Upravo je ta druga darovnica bila problematična, te je postala uzrokom smutnji i sukoba između knezova Krčkih i Rabljana. Prema navedenoj darovnici Pavao je iz autoriteta bana Hrvatske darovao Rabljanima zemlje, posjede i livade u Jablancu.¹²⁵ Nakon toga je nastupilo nekoliko godina sukoba i pljački u kojima nisu bili pošteđeni niti Krk i Senj, a nije ni otok Rab. Za razumijevanje ovoga sukoba je od najveće važnosti pismo koje 1314. g. duždu šalju knezovi Dujam II. i Fridrik III., a u kojemu saznajemo mnoge pojednosti sukoba. Tako primjerice saznajemo da su Rabljani prvi napali otok Krk, očito osokoljeni darovnicom koju im je podijelio moćni ban. S obzirom da se napad navodno dogodio kada su oba kneza bila izvan otoka Krka, smatra se kako je iza napada mogao izravno stajati sam ban Pavao Šubić. Nadalje, knezovi napominju kako im Rabljani nisu dali traženu otštetu, pa su stoga oni napali Rab(ali vrlo mudro napominju kako ih nisu napali onom silom kojom su mogli, jer su ipak i jedni i drugi Mletački podanici).

¹²⁴ *Listine* 1, dok. 121, 93.

¹²⁵ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 127.

Saznajemo i kako se prilikom dogovora o izmirenju nisu mogli složiti oko pitanja suđenja, Rabljani su naime željeli oformiti poseban sud, dok su knezovi Krčki zagovarali da svatko sudi svojima, pa je na kraju zbog neslaganja propao plan. Iz pisma također saznajemo da su preci spomenutih knezova dopustili Rabljanima koristiti livade i pašnjake, ali ovi su željeli prisvojiti sve. Na molbe Mlečana da Rabljanima vrata Jablanac, knezovi im odgovaraju kako Jablanac pripada hrvatskom kraljevstvu i da je oduvijek integralni dio kotara grada Senja, a da nikada u povijesti nije pripadao Rabu.¹²⁶

Razmirice su se nastavile i u narednim desetljećima, jedino što su se vodili na nižoj razini, odnosno sami knezovi nisu sudjelovali u tim sukobima. Tako primjerice 1336. g. saznajemo da je skupina Krčana pod vodstvom izvjesnog Manzavache počinila štete i krađe na otoku Rabu, te stoga Mleci pod prijetnjom globe od knezova traže da ih pošalju pod svaku cijenu u Mletke na suđenje.¹²⁷ Kasnije Mleci u više navrata traže od knezova da popišu i namire štete koje su počinili njihovi podanici. Očito je kako su Mlecima odgovarale silne tužbe koje su Rabljani upućivali protiv knezova u Mletke, jer su na sličan način kao i s tužbama stanovnika otoka Krka, na taj način slabili vlast previše moćnih knezova.

Međutim, nisu se odnosi između dva susjedna otoka ograničili samo na svađe i pljačke, nerijetko su sami knezovi pomagali ili intervenirali u djelovanje susjedne knežije, najčešće na molbe ovoga drugoga, ali često i na molbe Mletaka. Tako je primjerice knez Fridrik II. bio sudac u sporu Zadra i Raba oko Novalje¹²⁸, a krčki knez moli pak dužda da rapski knez rješi njegov spor s Pažanima oko soli.¹²⁹

Rapski knezovi su kroz povijest bili vjerniji podanici Mlecima negoli knezovi Krčki, pa su stoga oni nerijetko bili veza između dužda i knezova Krčkih. Posebice to vrijedi za kneza Andriju Michielija koji je u više navrata obavljao poslove za dužda. Tako primjerice on 1332. g. javlja duždu o vjernosti kneza Fridrika i dogovora s knezom nešto oko kaštela Kožljaka u Istri. Tri godine kasnije isti knez je dogovarao uvjete s knezovima Dujmom i Bartolom oko njihove pomoći prilikom sukoba Mletaka i Akvilejskog patrijarha oko grada Valle u Istri. U pojedinim slučajevima su Mleci koristili Rapskog kneza za dobivanje

¹²⁶ *Listine* 1, dok. 434., 281.

¹²⁷ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 141.

¹²⁸ *CD* 6, dok. 528, 624.

¹²⁹ *Listine* 2, dok. 199, 119.

informacija, kao primjerice 1340. g. kada ih zanimaju kraljevi planovi za Primorje. U drugim slučajevima rapski knez je morao utjecati na politiku knezova Krčkih, primjerice kada mu je 1345. g. naloženo da odvrati knezove od pomoći pobunjenim Zadranima.¹³⁰

Valja napomenuti kako su u vremenu nakon Zadarskoga mira, kada je Rab došao pod vlast Ugarsko-hrvatskog kralja, Stjepan I. i Nikola IV. obnašali dužnost Rapskog kneza. Očito su stanovnici Raba uvidjeli kako bi bilo korisno izabrati kneza iz obitelji koja je moćna i utjecajna na dvoru, a koja je i k tome bila poznata stanovnicima Raba. Međutim, očito je kako knez Stjepan baš i nije poštivao običaje na otoku, jer ga kraljica Elizabeta 1382. g. upozorava da se mora držati starih običaja.¹³¹ Nikolu IV. je pak vijeće i općina Raba izabrala za svoga kneza i zaštitnika, što je kralj Žigmund 1395. g. odobrio. Međutim, prilikom dinastičkih borbi Rab se oteo od vlasti kneza Nikole, pa ga je 1408. g. morao ponovno silom zauzeti. Već iduće godine Nikola gubi otok Rab koji se nakon pola stoljeća vratio pod vlast Mletačke Republike.¹³²

Odnosi između knezova Krčkih i Krčana te stanovnika i knezova otoka Cresa i Lošinja (Osora) bio je također vrlo dinamičan, uz iznimku što su primjerice sukobi bili iz drugih pobuda. Spomenuti otoci se nalaze zapadno od otoka Krka i zajedno su znatno veći od Krka, stoga je prilikom razmirica teško govoriti o borbi za neki teritorij kao što je bilo kod odnosa s Rabljanima. Cres i Osor su imali sličnu strukturu stanovništva kao i otok Krk, jer su ondje Slaveni također živjeli po selima i kaštelima, a u manjoj mjeri su živjeli u gradovima Osoru i Cresu, koji su imali jaki romanski pečat. Prvi sukobi između Cresana i Krčana su zabilježeni još sredinom XIII. st., ali najznačajniji su oni iz 1335. g. za koje je kriv knez Bartol VII. Baćin koji je sa svojom družinom napao Cresane, prilikom čega im je oteo brod, oružje i imanja, te je držao zarobljenike.¹³³ Nije nam poznato što je bio povod takvome napadu, je li posrijedi bila neka privatna osveta ili običan pljačkaški povod, ali Mleci su vrlo ozbiljno shvatili problem i nakon što se Bartol nije odazvao na suđenje, lišen je na pet godina kneštva i svih njegovih prihoda, a k tome je na isto razdoblje protjeran s otoka Krka.¹³⁴

¹³⁰ *Listine 2*, dok. 456, 274.

¹³¹ *CD 16*, dok. 212, 259.

¹³² KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 198.

¹³³ *Listine 1*, dok. 653, 438.

¹³⁴ KLAJIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 138.

Važniji segment u odnosima između Cresa i Krka od sukoba je uplitanje Osorskog¹³⁵ (Creskog kneza) u krčke poslove i uloga koju su mu dodijelili Mleci. Koristili su osorsko-creskog kneza ponajviše za uplitanje u unutarnje poslove krčke knežije. Tako primjerice knez na molbu Mletaka ispituje kako se bira sudac u gradu Krku, istražuje tužbe stanovnika protiv knezova Krčkih ili pak novači vojnike na Krku za rat protiv Genove. Kako odnosi nebi izgledali jednosmjerno, moramo spomenuti i da su knezovi Krčki surađivali sa svojim susjedima. Tako primjerice u nekoliko navrata knezovi mole cresku galiju za posudbu, a 1419. g. u vrijeme vladavine Nikole IV. je dogovoreno da krčki knez boravi dva puta godišnje u Osoru i ostane ondje najmanje jedan mjesec.¹³⁶

7. Odnos knezova prema Crkvi

Pitanje odnosa prema Crkvi je iznimno važno za vlast svakoga pojedinoga vladara u srednjem vijeku, pa stoga knezovi Krčki nisu nikakva iznimka. S obzirom na središnje mjesto koje Crkva zauzima u srednjem vijeku, važno je prikazati odnose knezova sa svim crkvenim institucijama koje su djelovale na području otoka Krka. Kada govorimo o odnosima knezova prema Crkvi, moramo najprije poći od glave, odnosno od odnosa sa samim biskupom i pitanja patronata nad biskupijom. Krčka biskupija jedna je od najstarijih na području današnje Hrvatske, spominje se već u VI. st., sa jednoga sinoda u Gradu na kojemu je patrijarh Ilija zaredio krčkog biskupa. Prvi imenom poznati biskup je Andrija, koji je bio supotpisnik Rimske sinode iz 680. g.¹³⁷ Teritorijalno je biskupija obuhvaćala šire područje negoli u vrijeme vlasti knezova krčkih, jer su osim otoka Krka biskupiji jedno vrijeme pripadale i župe na kopnu: Vinodol, Modruš, Krbava i Senj. Sama biskupija je do početka XII. st. bila

¹³⁵ Grad Osor je u XIV. st. poharala kuga i razorio ga je rat između Genove i Mletaka, a sam položaj grada s inovacijama u navigaciji više nije bio toliko značajan. Stoga je od 1450. g. knez preseljen u Cres, ali se već početkom XV. st. u izvorima naziva osorsko-creskim knezom. Usp. SUŠANJ PROTIĆ, Tea, "O urbanizmu Osora nakon 1450. godine", *Ars Adriatica*, 5, 2015., 96.

¹³⁶ *Listine* 7, dok. 211, 287. Zaista je teško vjerovati da bi moćni knez Nikola IV. provodio mjesec dana godišnje na Osoru, ako je ovaj dokument i sproveden u stvarnost, veća je vjerojatnost da se na Osor slao neki kneževski službenik. Već u izvorima iz XIV. st. spominju se česta izbijanja knezova iz Osora, razlog tome je najvjerojatnije svekoliko propadanje grada u kasnom srednjem vijeku. Usp. BEUC, Ivan, "Osorska komuna u pravnopovjesnom svijetlu", *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 1, 1953., 42.

¹³⁷ ZELIĆ, Danko, "O antičkom i srednjovjekovnom imenu grada i otoka Krka", *Croatia Christiana periodica*, Vol. 19, No. 35., 1995., 56.

podređena splitskoj nadbiskupiji, kada je pod utjecajem Mlečana podvrgnuta zadarskoj nadbiskupiji, koja je pak bila podvrgnuta gradačkom patrijarhu.¹³⁸ Spomenuli smo kako su knezovi Krčki uživali patronat nad krčkom biskupijom(također su uživali patronat nad senjskom i krbavsko-modruškom), pa je red da kažemo par riječi o patronatu općenito. Prema kanonskom pravu patronat-zaštitničko pravo (*ius patronatus*) jest skup povlastica s nekim obvezama koje Crkva daje zakladnicima (fundatorima) crkve, kapele ili beneficija, kao i njihovim nasljednicima.¹³⁹ U ranom srednjem vijeku je prema germanskom pravu onaj tko sagradi crkvu na svojem zemljištu imao potpuno pravo nad njom, odnosno to je bila njegova imovina, a svećenik je bio njegov službenik.¹⁴⁰ U Ugarskoj je pak kralj od XI. st. bio vrhovni patron svih crkava, pa je shodno tome i podjeljivao tu povlasticu zaslužnim pojednicima ili korporacijama. Tako su knezovi Krčki dobili patronat nad Senjskom i Krbavskom (kasnije Modruškom) biskupijom još krajem XIII. st. Patronat nad Krčkom biskupijom su formalno dobili tek od kralja Žigmunda 1412. g.¹⁴¹ Patronat je sa sobom nosio i obvezu skrbi za objekte, zatim osnivanje novih crkava i samostana, podijeljivanje povlastica i sl. Knez je kao patron imao pravo biranja i namještanja crkvenih službenika. U izbore krčkoga biskupa se knezovi nisu mnogo miješali, tek su u nekoliko navrata predlagali kandidate koje je papa potvrđivao.

Odnosi između knezova i krčkoga biskupa su začudo slabo dokumentirani, tako primjerice iz najranijeg razdoblja nemamo nikakvih vijesti, izuzev već spomenutog dokumenta između prvoga kneza Dujma i tadašnjega biskupa Dominika o podjeli daća. Međutim, može se pretpostaviti kako su knezovi i biskupi morali surađivati, ako ništa onda zbog toga što su knez i biskup bili dvije najznačajnije osobe na otoku. Kako se naslućuje iz izvora, čini se da su odnosi bili često uvjetovani nekim osobnim preferencijama. Tako primjerice znamo da 1342. g. tadašnji biskup koristi svoj autoritet u Mlecima i traži

¹³⁸ BOLONIĆ, Mihovil, "Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije", *Senjski zbornik*, Vol. 5, No. 1., 1973., 225. Negdje od ovoga vremena su osnovane Senjska i Krbavska biskupija koje su obuhvaćale spomenute župe koje je izgubila krčka biskupija kada je Krk potpao pod vlast Mletaka.

¹³⁹ BOLONIĆ, "Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije", 228.

¹⁴⁰ BOLONIĆ, "Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije", 232.

¹⁴¹ *Listine* 7, 2, 20. Tek od ovoga vremena možemo govoriti o patronatskom pravu knezova, jer im ga je mogao podijeliti jedino Ugarsko-hrvatski kralj.

produljenje polaganja prisege za kneza Dujma, što mu dužd odobrava.¹⁴² Kao primjer dobrih odnosa možemo spomenuti darivanje dviju crkava od strane kneza Ivana VII. biskupu Franji. Knez predaje 1453. g. crkve sv. Nikole i sv. Jurja sa svim posjedima i prihodima. Izgleda da je knez Ivan bio u dobrim odnosima s biskupom Franjom, jer je on bio određen uz opata Matiju kao izvršitelj kneževe oporuke.¹⁴³

Međutim, nisu odnosi uvijek bili prijateljski, imamo sačuvano nekoliko izvora koji spominju razmirice između biskupa i knezova. Knez Fridrik II. je zajedno s građanima Krka ušao u neku razmiricu s tadašnjim biskupom Marinom, prilikom čega su morali intervenirati Mleci koji su 1280. g. donijeli odluku pod prijetnjom globe da se moraju obustaviti sva neprijateljstva.¹⁴⁴ Nekoliko desetljeća kasnije, odnosno 1332. g. biskup Nikola je imao razmiricu s knezovima, koju mu je dosudio rapski knez Andrija Michieli.¹⁴⁵ Nije nam poznato koji su bili povodi ovih razmirica za koje znamo, ali odnosi između knezova i biskupa su bili živi kroz stoljeća vladavine knezova Krčkih te svakako nije neobično što je u tolikom razdoblju dolazilo i do razmirica.

Zanimljivo je kako nemamo vijesti o postavljanjima biskupa od strane knezova, niti razmirice s papom zbog postavljanja biskupa koji nije po volji knezovima, kao što je bilo senjskoj biskupiji. Svakako su odnosi s pojedinim biskupima (kao što je primjerice spomenuti Franjo), značili da su pojedini od njih uistinu bili “kneževi ljudi”. Međutim, imamo sačuvan samo jedan prijedlog o imenovanju biskupa, a to je onaj Nikole IV. iz 1421. g. u kojemu papi predlaže đakona Nikolu za krčkoga biskupa.¹⁴⁶

Patronatsko pravo, kao i odnosi općenito, dolaze više do izražaja kada govorimo o redovničkim zajednicama koje su bile prisutne na otoku Krku za vrijeme vlasti knezova Krčkih.¹⁴⁷ Benediktinci su kao najstariji red bili ujedno i prvi crkveni red koji se pojavio na

¹⁴² KLAJČ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 145.

¹⁴³ MASLAČ, Nikola, “Hrvatski knezovi Frankapani prema Katoličkoj Crkvi”, *Obnovljeni život*, Vol. 11, No. 4, 1930., 182.

¹⁴⁴ KLAJČ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 112.

¹⁴⁵ ČRNČIĆ, Ivan, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rapskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, A slova vjeroplođničina u ruku viteza Petra Mariettia, Rim, 1867., 122.

¹⁴⁶ ČRNČIĆ, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rapskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, 127-128.

¹⁴⁷ To su bili: benediktinci, kartuzijanci, franjevci i pavlini.

otoku Krku. Tokom srednjega vijeka je na otoku Krku djelovalo šest benediktinskih samostana: sv. Lucija u Drazi Baščanskoj, sv. Marija na Košljunu, sv. Nikola kod Omišlja, sv. Lovre kod grada Krka, sv. Mihovil u gradu Krku i priorat sv. Ivana Krstitelja u blizini grada Krka.¹⁴⁸ Specifičnost krčkih benediktinaca je što su bili glagoljaši (osim opatije sv. Mihovila u gradu Krku), te su ove zajednice kao takve formirane kao glagoljaški samostani u ranom srednjem vijeku, ali su kroz određeno vrijeme kao i sve monaške zajednice na Zapadu, morali prihvatiti benediktovu regulu.¹⁴⁹ Iako nemamo sačuvane darovnice knezova benediktinskim samostanima, zasigurno su oni pomagali i darivali sve spomenute samostane. Sa sigurnošću znamo da su knezovi imali patronat nad samostanom sv. Lucije, jer se polovicom XV. st. posljednji opat Matej odrekao opatije, pa je 1457. ili 1458. g. papa Kalist III. na prijedlog Ivana VII. imenovao komendatarnog opata.¹⁵⁰ Nije nevjerovatno ni da su knezovi svojom politikom utjecali na odluku pape Inocenta IV. da dopusti benediktincima Sv. Nikole kod Omišlja služiti slavensko bogoslužje.¹⁵¹ Zanimljivo je kako je jedina sačuvana darovnica nekoga kneza benediktincima upućena opatiji koja se uopće nije nalazila na otoku Krku. Radi se o darovnici kneza Nikole I. iz 1321. g. upućene opatiji Sv. Ciprijana na otoku Muranu. Riječ je o vrlo vrijednoj donaciji koja uključuje crkvu sv. Nikole koju je knez sagradio na svojem zemljištu u Rovozniku kod Vrbnika, kao i posjede s gospodarskim i stambenim zgradama te vinogradima, pašnjacima i šumama. Jedini uvjet je da redovnici fundatoru i njegovim nasljednicima priznaju pravo postavljanja kapelana ili rektora.¹⁵²

Kartuzijanci (lat. *Ordo Catusiensis*) su red koji je osnovao sv. Bruno 1084. g. u Francuskoj. To je vrijeme nastanka brojnih novih pustinjačkih redova za koje je karakterističan bijeli habit, za razliku od benediktinaca koji nose crni habit.¹⁵³ To je red koji u hrvatskim zemljama nije bio često prisutan, a samostan na Krku im se nalazio u sv. Mavru

¹⁴⁸ OSTOJIĆ, Ivan, "Benediktinska kulturna baština na otoku Krku", *Krčki zbornik*, 1, 1970., 235.

¹⁴⁹ OSTOJIĆ, "Benediktinska kulturna baština na otoku Krku", 237-238.

¹⁵⁰ BOLONIĆ, Mihovil & ŽIC-ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977., 145.

¹⁵¹ CD 4, 415, 479.

¹⁵² BOLONIĆ, Mihovil, "Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša", *Bogoslovna smotra*, Vol. 45, No. 1, 1975., 102. Inače je ova opatija na Krku posjedovala i crkve sv. Martina i sv. Apolinara. Usp. DUJMOVIĆ, Perica & GALOVIĆ, Tomislav, "Izvori i literatura o srednjovjekovnim crkvenim objektima sv. Martinu i sv. Apolinaru na otoku Krku", *Croatica Christiana periodica*, Vol. 26, No. 50, 2002., 29-49.

¹⁵³ LE GOFF, Jacques, *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada*, Golden marketing, Zagreb, 1998., 112.

kod Rovoznika.¹⁵⁴ S obzirom da se kartuzijanci spominju u svega nekoliko darovnica i privilegija, vjerojatno se radilo o samostanu s manjim brojem redovnika koji je na otoku Krku djelovao relativno kratko. Knez Dujam II. 1308. g. uzima u zaštitu kartuzijance u sv. Mavru, što znači da su se oni naselili nekada od te godine.¹⁵⁵ Pet godina kasnije Dujam se zajedno sa svojim sinom Fridrikom III. obvezuje da će svake godine davati redovnicima posudu ulja i 40 stara soli.¹⁵⁶ Dvije godine kasnije Dujam i Fridrik potvrđuju ranije povlastice, a zatim 1359. g. knezovi posljednji puta potvrđuju privilegije redovnicima. Nakon toga se više u izvorima ne spominju kartuzijanci u sv. Mavru.

Najkompleksniji su i najbolje dokumentirani odnosi knezova s franjevcima. Red sv. Franje se pojavio na Krku nedugo nakon osnivanja, tako da su franjevci na otoku bili prisutni već u drugoj polovici XIII. st. Taj novi red je uspio pridobiti naklonost knezova, i u idućim stoljećima su uslijedile brojne darovnice i privilegiji, pa su franjevci u XV. st. bili najbrojniji red na otoku, koji je uživao povlašten status kod knezova. Činjenica je kako su franjevci knezovima odgovarali na više načina, a s druge strane njima je također trebala podrška vladara. Knezovi su njima osiguravali ekonomsku bazu, a zauzvrat su im franjevci stavljali na raspolaganje svoj ugled među stanovništvom, ali i unutar Crkve. Franjevci su uživali veliku popularnost u puku, a nerijetkom su svojim vezama unutar Crkve mogli biti izravna veza između knezova i pape.¹⁵⁷

Sačuvano nam je nekoliko darovnica iz XIV. i XV. st. koje su knezovi uputili pojedinim franjevačkim samostanima na otoku. Najstarija darovnica je iz 1350. g. u kojoj Cecilija (koja je bila tetka Bartola VIII., koji je ujedno bio izvršitelj njezine oporuke) ostavlja samostanu franjevacu u Krku neki vinograd.¹⁵⁸ Godine 1377. Nikola II. u svojoj oporuci ostavlja istome samostanu u gradu Krku 15 dukata godišnje za opijelo i 150 denara godišnje

¹⁵⁴ Iako se ne zna gdje se nalazila točna lokacija samostana, najvjerojatnije je bila u blizini istoimene crkve i kaštela, koji se uz obližnji Gradec smatraju djedovinom obitelji.

¹⁵⁵ CD 8, 148, 157-158.

¹⁵⁶ CD 8, 288, 347.

¹⁵⁷ BRKOVIĆ, Milko, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevacu na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", *Croatica Christiana periodica*, Vol. 6, No. 10, 1982., 35.

¹⁵⁸ CD 11, 359, 476.

za siromahe.¹⁵⁹ Nisu samo samostani franjevci s otoka Krka bili darivani od strane knezova, 1390. g. knez Ivan V. s ženom Anom i sinom Nikolom dariva samostanu sv. Nikole u Modrušu neka imanja na otoku Krku.¹⁶⁰ Međutim, najveće donacije su franjevci dobili od posljednjeg kneza Ivana VII. i njegove obitelji. Najprije su knezovi Ivan VII. i Martin pisali 1447. g. papi Nikoli V. o praznom benediktinskom samostanu na otočiću Košljunu, u koji su oni poslali dva franjevca kako bi ga sačuvali od propadanja. Tom prilikom su papu molili da službeno ukine benediktinski samostan i osnuje franjevački. Na njihovo pismo je papa odgovorio bulom *Ad decorem* u kojoj piše krčkom biskupu da provjeri tvrdnje knezova, te da popravi i osnuje novi samostan.¹⁶¹ Na kraju je na Košljunu zaista osnovan franjevački samostan sv. Marije u koji su prešli svi franjevci observanti iz samostana u Krku. Knez Ivan je u svojoj oporuci iz 1453. g. ostavio samostanu 1000 dukata u zlatu za izgradnju i održavanje samostana.¹⁶² Istome samostanu je njegova kći Katarina ostavila 1000 dukata za izgradnju samostanske crkve koju je počeo graditi njezin otac.¹⁶³ Međutim, nije knez Ivan bio donator isključivo košljunskim franjevcima, jer je u svojoj oporuci ostavio 200 zlatnih dukata za samostan sv. Franje u gradu Krku, koji su se trebali potrošiti za uređenje crkve. Kneževa žena Elizabeta je u svojoj oporuci iz 1484. g. istom samostanu ostavila 100 dukata miraza, a ujedno zamolila dužda za oprost od podavanja 200 komada živine godišnje, te da mogu dobiti 9 stara soli godišnje.¹⁶⁴ Valja spomenuti kako je knez Ivan zaslužan za osnivanje još jednoga franjevačkog samostana na Krku. Naime, godine 1468. je darovao kapelicu uz svoj ljetnikovac na Glavotoku franjevcu Matiji Bošnjaku, koja je kasnije postala sakristija novoizgrađene crkve sv. Marije uz također novoosnovani samostan na Glavotoku. Franjevački samostan u Dubašnici nije bio izravno vezan s Frankapanima, ali možemo napomenuti kako

¹⁵⁹ CD 15, 195, 271.

¹⁶⁰ MASLAČ, "Hrvatski knezovi Frankopani prema Katoličkoj Crkvi", 175.

¹⁶¹ MARGETIĆ, Lujo, "Bula *ad decorem* pape Nikole V. (1447.), *Croatia Christiana periodica*, Vol. 19 No. 35, 1995., 88-89.

¹⁶² BOLONIĆ, "Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša", 103.

¹⁶³ BRKOVIĆ, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevaca na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", 32-33.

¹⁶⁴ BRKOVIĆ, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevaca na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", 28.

je spomenuti Bošnjak dobio od kneza Ivana kapelicu u kojoj je još ranije boravio jedan franjevac.¹⁶⁵

Međutim, odnosi između knezova i franjevaca nisu bili obilježeni isključivo različitim donacijama, već su nerijetko uključivali međusobne sukobe ili pak različitu suradnju. Iz izvora nam je poznato nekoliko franjevaca koji su održavali prisne odnose s različitim knezovima. Prvi je već spomenuti franjevac Matija Bošnjak koji je od kneza Ivana VII. dobio vrlo vrijedne donacije. Zatim je također već spomenuti biskup Franjo koji je postao krčki biskup na nagovor Frankapan, a ujedno je zajedno s drugim biskupima sudjelovao na podjelama posjeda između sinova Nikole IV. Kasnije je na nagovor kneza Stjepana premješten na mjesto krbavskog biskupa. Valja spomenuti još franjevca Kristofora koji je bio rabljanin, ali se spominje više puta kako je vršio različite parnice u ime knezova na otoku Krku.¹⁶⁶

S druge strane sukobi s franjevcima su bili karakteristični za kneza Ivana VII., koji je u nekoliko navrata dolazio u sukobe zbog različitih problema, ali i zbog svoje i mletačke politike. Ubrzo nakon preuzimanja samostalne vlasti na otoku Krku, došao je u sukob s košljunskim franjevcima. Zamjerio im je što su nakon njegove oporuke iz 1453. g. (u kojoj je ostavio otok Mlečanima ukoliko nebi imao potomaka) podržavali i skrivali njegova brata Žigmunda koji je zajedno s nekim nezadovoljnim plemićima želio rušiti njegovu vlast na otoku. Za kaznu je pokušao istjerati košljunske franjevce te naseliti franjevce iz Mletaka.¹⁶⁷ Drugom prilikom je ponovno ušao u sukob s košljunskim franjevcima, ovaj puta zbog mletačke politike prema izbjeglicama iz Bosne. Naime, Mlečani se nisu željeli zamjerati Turcima, pa stoga nisu željeli primati odbjegle franjevce, a košljunski franjevci su s druge strane bili dužni primati svoju subraću. U posljednim razmircama se najbolje vidi nekonzistentnost politike kneza Ivana. S jedne strane je tjerao izbjegle bosanske franjevce, dok je s druge strane iz grada Krka potjerao franjevce konventualce i naselio bosanske franjevce.¹⁶⁸ Godine 1479. došao je u sukob s franjevcima iz Glavotoka na čelu s Matijom

¹⁶⁵ BRKOVIĆ, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevaca na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", 33-34.

¹⁶⁶ BRKOVIĆ, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevaca na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", 28.

¹⁶⁷ KLAJČ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 290-291.

¹⁶⁸ BRKOVIĆ, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevaca na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", 30.

Bošnjakom, koje je nekoliko godina prije naselio i podijelio im donacije. Naime, prilikom rata s Blažom Mađarom je odlučio istjerati franjevce i naseliti pavline iz Crikvenice i Novog, jer je mislio kako će mu oni prilikom sukoba biti vjerniji.¹⁶⁹

Pavlini su red posvećen sv. Pavlu Pustinjaku, a osnovani su u XIII. st. u Ugarskoj (od 1244. g. su u hrvatskoj).¹⁷⁰ U hrvatskoj su se ubrzo raširili i postali popularni u puku, ali i među plemstvom koje je osnivalo brojne crkve i samostane. Knezovi Krčki su osnivali crkve i samostane pavlina od kraja XIV. st., a posebno su bili brojni u Primorju gdje su osnovali nekoliko samostana.¹⁷¹ Ovi pavlini su pripadali u hrvatsko-istarsku vikariju hrvatske provincije, a značajni su po tome što su bili glagoljaši, za razliku od pavlina u drugim krajevima.¹⁷² Iako na otoku Krku nisu imali samostan, posjedovali su hospicij, crkvu i brojne posjede, koji su spadali pod samostan sv. Spasa kod Senja. Svi posjedi su bili koncentrirani na području Drage Bašćanske, tako da primjerice već 1372. g. Ivan V. oslobađa pavline od podavanja za neke posjede.¹⁷³ Deset godina kasnije knez Stjepan im oprašta sve dohotke koje bi mu trebali plaćati za vinograde.¹⁷⁴ Valja spomenuti kako su posjede na otoku Krku imali i pavlini iz samostana sv. Nikole na Gvozdu, kojega je 1390. g. osnovao knez Ivan V. te ga između ostaloga obdario i posjedima na otoku Krku.¹⁷⁵ Svi darovani posjedi su se nalazili oko crkve sv. Kuzme i Damjana, te stoga knez Ivan VII. 1455. g. daruje pavlinima navedenu crkvu. Taj datum se ujedno smatra i početkom djelovanja istoimenoga hospicija.

Odnosi između knezova Krčkih i popova glagoljaša nisu dobro dokumentirani u izvorima, ali imamo ipak dovoljan broj izvora kako bismo mogli izvući određene zaključke. Popovi glagoljaši su bili mahom pripadnici glagoljaških (ladanjskih) kaptola, koji su se

¹⁶⁹ BRKOVIĆ, "Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevaca na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću", 34.

¹⁷⁰ BOLONIĆ, "Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije", 272.

¹⁷¹ Knezovi Krčki su osnovali nekoliko samostana u Primorju: sv. Marije u Crikvenici, Blažene Djevice Marije u Novom, sv. Spasa i sv. Jelene u Senju. Vjerojatno najpoznatije je osnivanje crikveničkog samostana od strane kneza Nikole IV. Frankopana. Usp. MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana & GALOVIĆ, Tomislav, *Privilegia foundationis monasterii sanctae Mariae Criqueniczae*, Centar za kulturu dr. Ivan Kostrenčić, Crikvenica, 2012.

¹⁷² BOLONIĆ, "Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije", 274.

¹⁷³ ŠTEFANIĆ, Vjekoslav, "Dvije frankopanske glagoljske darovnice Pavlinima", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti JAZU*, Vol. 1, 1954., 138-141.

¹⁷⁴ KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan, ur., *Acta Croatica=Listine Hrvatske*, Brzotiskom Narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1863., 11, 45.

¹⁷⁵ BOLONIĆ, "Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša", 102.

nalazili u svim kaštelima: Baška, Dobrinj, Dubašnica, Omišalj i Vrbnik. Imali su velik broj popova glagoljaša, gotovo uvijek po desetak, a nerijetko i više desetaka u jednom kaptolu.¹⁷⁶ Knezovi su imali višestruke koristi od popova glagoljaša, koristili su prvenstveno usluge pisanja glagoljskih isprava, ali su često i donirali posjede, stoku i beneficije, a zauzvrat su popovi služili mise. Najveći broj crkava je glagoljašima podijelio knez Ivan VII. koji je bio samostalan vladar i vrhovni patron svih crkava. Znamo da je dobrinjskom kaptolu podijelio dvije crkve: sv. Vida i sv. Jurja kod Krasa.¹⁷⁷ Okolica Vrbnika je bila djedovina knezova Krčkih, pa stoga ne čudi što su ondje posjedovali mnogo crkvi. Uz kaštel na brdu sv. Mavra nalazila se istoimena crkva, koju je knez Ivan VII. darovao kaptolu u Vrbniku.

Posebna fundacija knezova u korist kaptola je ustanova mise zornice, koju je ustanovio knez Nikola II. u svojoj oporuci 1377. g., gdje je odredio da se od njegova novca u Mlecima daje 150 mletačkih denara za mise koje će se služiti na dan sv. Nikole. Knez Nikola IV. Frankapan je pak ustanovio mise zornice u čast Blažene Djevice Marije, a služile su se u dane došašća.¹⁷⁸ Za istu svrhu je posjede i novac kaptolima odredio i knez Ivan VII. Crkvi u Omišlju je ostavio posjede zvane Grdec i 100 ovaca i 10 koza, a vrbničkom kaptolu jedno zemljište.

Još jedan segment odnosa između knezova i Crkve su različite bratovštine u čijem radu su sudjelovali pojedini članovi obitelji. Bratovštine su vjerska udruženja koja promiču javno bogoštovlje, kult pojedinih svetaca i ljubav prema bližnjem.¹⁷⁹ Bratovštine su ispunjavale vjerske, karitativne i ekonomsko-socijalne potrebe, tako da su primjerice častili sveca zaštitnika, održavali mise za članove, priređivali objed na određene dane, zatim su skrbili za pogrebe, siromahe i udovice, uzdržavali ubožnice i sl.¹⁸⁰ Iz izvora nam je poznato nekoliko članova obitelji koji su bili članovi različitih bratovština na otoku Krku. Jedna od najstarijih bratovština je ona sv. Franje u gradu Krku, koja je osnovana prije 1300. g. Iz spiska bratovštine saznajemo da su njezini članovi bili knezovi Bartol VIII. i Dujam III. Knez Nikola

¹⁷⁶BOLONIĆ, "Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša", 97.

¹⁷⁷ BOLONIĆ, "Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša", 99.

¹⁷⁸ BOLONIĆ, "Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša", 107.

¹⁷⁹ BOLONIĆ, Mihovil, "Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku", *Bogoslovska smotra*, Vol. 43, No. 4, 1973., 459.

¹⁸⁰ POLONIJO, Mate, "O starim bratovštinama na otoku Krku", *Bogoslovska smotra*, Vol. 23, No. 1, 1935., 63-64.

IV. Frankapan je zajedno sa ženom Dorotejom bio član bratovštine sv. Marije Goričke, koja se nalazila u istomenom svetištu u Baškoj.¹⁸¹ Zanimljivost je ove bratovštine što joj je sijelo bilo u crkvi sv. Lucije u Jurandvoru, a bratovštinom je prema sačuvanim izvorima upravljao sam opat sv. Lucije. Nikolin sin Ivan VII. je nastavio tradiciju te je zajedno s ženom Elizabetom bio član bratovštine sv. Marije Goričke.¹⁸²

8. Kulturna baština knezova Krčkih Frankapana na otoku Krku

Kulturna baština knezova Krčkih Frankapana na otoku Krku je raznolika, jer su u više od tri stoljeća vladavine doprinjeli nastanku brojnih građevina i umjetničkih djela. Vremenom su brojni predmeti i građevine uništeni ili nepovratno oštećeni, za što je djelomice kriv zub vremena, ali u više slučajeva se radi o promjenama političke vlasti ili pak društvenim promjenama prilikom čega je stradavala kulturna baština. Najveći dio kulturne baštine čini sakralna arhitektura (crkve, kapelice i samostani) koju su knezovi držali pod svojim patronatom, a u pojedinim slučajevima čak i izgradili. Doduše, jedan dio sakralne baštine je ruiniran, ali većina objekata je ipak sačuvana u ovom ili onom obliku. Stambeni i fortifikacijski objekti knezova su bili strateški građeni po cijelome otoku, a danas su relativno dobro očuvani, ako imamo u vidu da je tijekom kraja XIX. i početka XX. st. postojala praksa rušenja takvih objekata, jer su smetali prilikom širenja gradova i izgradnje novih sadržaja. Predmeti likovne i primijenjene umjetničke baštine su najlošije sačuvani, jer se zasigurno velik dio predmeta tokom vremena uništio ili zagubio, a nerijetko su pojedini predmeti i odnešeni s otoka Krka. Dodatan problem predstavlja nedostatak pisanih izvora, tako da pojedine predmete ne možemo izravno povezati s knezovima. Na kraju valja spomenuti glagoljicu, po kojoj je otok Krk nadaleko poznat, a za čiji razvoj na otoku su svakako zaslužni i knezovi Krčki Frankapani.

¹⁸¹ POLONIJO, "O starim bratovštinama na otoku Krku", 77-79. Spomenuta bratovština nalazila se u poznatoj crkvi sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške.

¹⁸² BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 371.

8.1. Sakralna arhitektura

Prikaz sakralne arhitekture je najbolje započeti s gradom Krkom u kojemu je nekoliko sakralnih objekata koji su izravno povezani s pojedinim članovima obitelji. Krčka katedrala sv. Marije smjestila se na ravnom prostoru na dnu brežuljka uz more, okrenuta u smjeru istok-zapad. To je trobrodna bazilika kojoj se srednja lađa sužava s poligonalnom apsidom, a pobočne lađe završavaju ravnim zidom nastalim u vrijeme renesanse.¹⁸³ Sa svake strane ima dograđene po tri kapele. Na zapadno pročelje se naslanja crkva sv. Kvirina. Zvonik katedrale je izgrađen uz pročelje sv. Kvirina. Katedrala je izgrađena na ostacima rimskih termi, a u sadašnjem obliku ona je romanička građevina koja se gradila najvjerojatnije u XI. ili XII. st. Na vanjskoj strani južnog bočnog zida nalazi se ploča od klesanog bijelog mramora s natpisom: “Crkva se gradila u vrijeme krčkog biskupa Ivana. Arhiprezbiter S. dao načiniti ovo djelo”.¹⁸⁴ U unutrašnjosti katedrale se nalaze dvije kapele i jedna olatarna pala (o kojoj će biti više riječi kasnije) koje su donacije Frankapana. Prva kapela je ona sv. Križa (ranije Pohođenja Marijina ili *Madona dei ferri*) koja se smjestila kao prva po redu od glavnog ulaza na južnom boku katedrale. Na pročelju ima gotički trijumfalni luk koji počiva na dva stupa. Spomenutu kapelu je prema izvorima osnovala Elizabeta (žena Ivana VII.).¹⁸⁵ Druga kapela je sv. Barabare koja je treća po redu u sjevernom nizu, a građena je u stilu kasne gotike. Kapela je najpoznatija po svojem gotičkom rebrastom svodu, gdje su na rebrima isklesani stari grbovi knezova Krčkih s zvijezdom, a u sjecištu rebara je novi obiteljski grb s lavovima koji lome kruh.¹⁸⁶

Crkva sv. Kvirina je dvokatna, troapsidalna i trobrodna crkva kvadratnog tlocrta koja je u gornjem katu preko luka vezana s katedralom. Ona je prema svom tipu palatinska

¹⁸³ ŽIC-ROKOV, Ivan, “Kompleks katedrala - sv. Kvirin u Krku”, *Rad JAZU*, 360, 1971., 132.

¹⁸⁴ ŽIC-ROKOV, “Kompleks katedrala - sv. Kvirin u Krku”, 133. Ova ploča se prije odnosi na gradnju crkve sv. Kvirina koja je sastavni dio kompleksa s katedralom, a znamo da je građena u vrijeme biskupa Ivana. Inače je u vrijeme njegova biskupovanja izgrađen izrazito velik broj crkava u gradu Krku i neposrednoj okolini. M. Jurković čak smatra da postoji izravna veza knezova Krčkih i spomenutog biskupa Ivana (možda čak i obiteljska). Usp. JURKOVIĆ. Miljenko, “ Doppelkapelle s. Kvirina u Krku - biskupska palatinska kapela dvostruke funkcije”, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 32, 1992., 235.

¹⁸⁵ ŽIC-ROKOV, “Kompleks katedrala - sv. Kvirin u Krku”, 141.

¹⁸⁶ ŽIC-ROKOV, “Kompleks katedrala - sv. Kvirin u Krku”, 142. Poznato je iz izvora da je ovu kapelu dao izgraditi knez Ivan VII.

kapela, odnosno crkva vezana uz palaču crkvenog dostojanstvenika.¹⁸⁷ Crkva je građena u romaničkom stilu, najvjerojatnije u XII. st. Najveća je enigma pitanje otvora koji povezuje crkve. M. Jurković smatra kako je to možda bila zapadna galerija i mjesto za kneza iz kojega on prati obred u katedrali.¹⁸⁸ Dok je gornji dio crkve koji je bio povezan s katedralom bio posvećen sv. Kvirinu (zaštitiniku grada Krka), donja crkva je bila posvećena sv. Margareti. Ona je bila manjih dimenzija i skromnijeg uređenja, a između ostaloga je služila i kao destinac. Pietro Bembo u vizitaciji 1565. g. napominje da je knez Ivan VII. pretvorio donju crkvu u zatvor, te su se ondje služile mise za one koji su trebali biti justifikirani.¹⁸⁹

Crkva sv. Franje je sastavni dio istoimenoga franjevačkog samostana, a nalazi se pokraj sjevernih gradskih vrata (*Porta superior*). Izgrađena je koncem XIII. ili početkom XIV. st. To je jednobrodna crkva s pravokutnim svetištem nasvođenim križno - rebrastim svodom, koja je nastala na podlozi crkve benediktinskog priorata sv. Ivana.¹⁹⁰ Za našu temu je značajno da je crkva produljena krajem XV. st., što se poklapa s podacima iz oporuka Ivana VII. i njegove žene Elizabete. Naime, oboje su ostavili određene svote spomenutom samostanu, Ivan dvije stotine dukata, a Elizabeta stotinu dukata.

Otočić Košljun se nalazi u blizini grada Krka, u zaštićenoj puntarskoj uvali. Kao što je ranije spomenuto ondje se prvotno nalazila benediktinska opatija sv. Marije, koja je nakon propasti, na molbu knezova Martina i Ivana VII. pretvorena u istoimeni franjevački samostan. Toliko zalaganje knezova se može opravdati njihovim patronatskim pravom koje su vršili nad benediktinskom opatijom i prije osnivanja novog franjevačkog samostana. Stoga ne čudi što su Ivan VII. i njegova kći Katarina darovali velik novac za izgradnju i opremanje samostana, a posebice se to odnosi na novoizgrađenu franjevačku crkvu. Od benediktinske opatije su djelomično očuvane zgrade i crkva, koje su franjevci koristili prije izgradnje nove crkve. Kapela sv. Bernardina je ostatak nekadašnje benediktinske crkve koja je bila premala za potrebe franjevaca, te je stoga krajem XV. i početkom XVI. st. izgrađena franjevačka crkva

¹⁸⁷ JURKOVIĆ, “ Doppelkapelle s. Kvirina u Krku - biskupska palatinska kapela dvostruke funkcije”, 228.

¹⁸⁸ JURKOVIĆ, “ Doppelkapelle s. Kvirina u Krku - biskupska palatinska kapela dvostruke funkcije”, 232.

¹⁸⁹ JURKOVIĆ, “ Doppelkapelle s. Kvirina u Krku - biskupska palatinska kapela dvostruke funkcije”, 233.

¹⁹⁰ BRADANOVIĆ, Marijan, “Arhitektonska baština franjevaca trećoredaca na Kvarnerskim otocima (1. dio)“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 48, No. 1, 2016., 106.

Navještenja Marijina. Ivan VII. je kao zadužbinu ostavio 1000 dukata za izgradnju crkve, koja je trajala od 1486. do 1523. g.¹⁹¹

Na krajnjem južnom dijelu otoka Krka se smjestio grad Baška. Iako nemamo podataka o izravnoj povezanosti knezova sa sakralnim objektima u Baškoj (a ni u Staroj Baškoj), ipak ih možemo povezati s dva sakralna objekta u okolici Baške. Ranije je spomenuto kako su knezovi darovali velik broj posjeda u drazi baščanskoj pavlinima iz Senja, da bi im sredinom XV. st. Ivan VII. darovao i crkvu sv. Kuzme i Damjana, koja se nalazila u blizini darovanih posjeda. Danas su od ove crkve ostale samo ruševine (zване “mostir”), a sama crkva se nalazila nedaleko Baške, na zapadnom dijelu baščanske uvale u Zaroku.¹⁹²

Drugi sakralni objekt koji je povezan s knezovima je nadaleko poznata opatija i crkva sv. Lucije u Jurandvoru. Povezanost knezova sa time, za hrvatsku povijest značajnim mjestom, je višestruka. Iz izvora znamo da su knezovi držali patronat nad opatijom, a k tome su dvije generacije obitelji bili članovi bratovštine sv. Marije Goričke, koja je izravno povezana sa spomenutom opatijom. Sama Opatija sv. Lucije je izgrađena na temeljima rimske *ville rustice*, a crkva je mala romanska građevina s jednom lađom koja završava polukružnom apsidom. Na pročelju crkve se nalazi romanski zvonik izgrađen u XIII. ili XIV. st.¹⁹³

Područje Vrbnika se smatra djedovinom, odnosno ishodištem knezova Krčkih Frankapana, stoga ne iznenađuje što je daleko najveći broj crkava i kapela koje se mogu povezati s obitelji upravo na području Vrbnika. U zaleđu Vrbnika se nalaze dva kaštela koji su bili prvotno sijelo obitelji: kaštel Gradec i kaštelić sv. Mavra, te se uz navedene kaštele nalaze i sakralni objekti. Kapela sv. Nikole (kasnije sv. Duha) u Rovozniku, nalazi se u neposrednoj blizini kaštela Gradec. Značajna je po tome što se zna točno vrijeme izgradnje i naručitelj.¹⁹⁴ To je mala jednobrodna kapela s opisanom polukružnom apsidom, zidana malim fino obrađenim klesancima položenim u vodoravne redove.¹⁹⁵ Na jugoistočnoj periferiji Vrbnika smjestio se kaštelić sv. Mavra i istoimena crkvice. Sama građevina je najveća jednobrodna

¹⁹¹ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 326.

¹⁹² BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 391.

¹⁹³ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 390.

¹⁹⁴ Kapela je dovršena 1323. g., a naručitelj je bio knez Nikola iz loze Škinelića.

¹⁹⁵ STARAC, Ranko, “Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, *900 godina Vrbnika: Zbornik u povodu 900. obljetnice prvoga spomena Vrbnika (1100-2000)*, Vrbnik, 2002., 47.

kapela ranoromaničkog stila na otoku Krku, po konsolama i formi luka smatra se da je nastala u prvoj polovici XI. st. Nekad je u njoj bio malen oltar s dobrom palom i korom, a imala je i zvonik. Danas je crkvice u potpunosti ogoljena, te je ostao samo kameni torzo građevine.¹⁹⁶ Crkvice je bila u posjedu obitelji do vremena Ivana VII. kada ju on daruje vrbničkome kaptolu.

U široj okolici Vrbnika se nalazi još nekoliko kapelica koje su bile u posjedu knezova ili se mogu povezati s njima. Vjerojatno najznačajnija od njih je crkva sv. Nikole na krševitoj hridi povrh uvale Ogrul. To je izduljena jednobrodna građevina s narteksom na zapadnoj strani uz pročelje i vrlo dubokim poluvaljkastim tlorisnim svetištem, koje ima vanjski plašt poligonalna oblika s istaknutim pravokutnim ostacima - lezenama što raščlanjuju vanjštinu začelja na niz ploha. Vertikalna tijela lezena su povezana plitko istaknutim lukovima pod krovnim vijencem, a između lezena se nalaze tri velika prozorska otvora koji tvore polulukove.¹⁹⁷ Uz crkvu su u temeljima vidljive dvije pravokutne prostorije koje su služile nekoj pustinjačkoj zajednici. Crkva sv. Nikole pripada tipu crkava građenih u VI. st. i kao takva je najznačajniji spomenik ranokršćanskog i ranosrednjovjekovnog doba na vrbničkom području. Ova crkva se prvi puta spominje 1453. g. kao posjed Frankapana, a knez Ivan VII. ju zajedno s kapelom sv. Jurja poklanja krčkom biskupu Franji i njegovim nasljednicima.¹⁹⁸ Jednobrodna kapela sv. Jurja nalazi se nad istoimenom uvalom između Vrbnika i poluotoka Glavine. Zidovi kapele su dobro očuvani sve do nekadašnjeg potkrovnog vijenca, a potpuno je očuvan pokrov apsidalne polukalote izveden debelim kamenim pločama položenim u mort.¹⁹⁹ Međutim, najznačajniji dio kapele su dvije freske koje prikazuju sv. Jurja i brod. Sv. Juraj je odjeven u aristokratsku odjeću od karirane tkanine iz čega saznajemo da je freska mogla nastati u razdoblju XII.-XIII. st. U rukama nosi po jedan list kao znak vegetacije, po toj ikonografiji radi se o prikazu „zelenog Jurja” iz narodnih običaja. Freska broda je također zanimljiva jer predstavlja jedrenjak s tri jarbola, veliku trbušastu *navu*, trgovački brod kakav se koristio u istom razdoblju u kojem smo datirali i fresku sv. Jurja.²⁰⁰

¹⁹⁶ STARAC, “Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 43.

¹⁹⁷ STARAC, “Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 44.

¹⁹⁸ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 490.

¹⁹⁹ STARAC, “Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 49.

²⁰⁰ FUČIĆ, Branko, *Terra incognita*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 260-261.

U blizini sela Garica nalazi se gradina s ostacima crkve sv. Krševana. To je jednobrodna crkva s oblom polukružnom apsidom, zidana od dobrih klesanaca položenih u savršene vodoravne redove, s fino izvedenim trijumfalnim lukom nad prostorom oltara i ostatkom malog zvonika tipa preslice u osi pročelja.²⁰¹ Iz vizitacije Augustina Valiera 1579. g. saznajemo da je crkva sv. Krševana pod patronatom kneza, što je u ovom slučaju značilo da je pod patronatom mletačkog kneza - contea, a s obzirom da je on naslijedio mnoga prava knezova Frankapana, navedena crkva je najvjerojatnije bila ranije u vlasništvu knezova Frankapana.²⁰² Na području sela Risike u predjelu koji se naziva sv. Marak, nalaze se ostaci crkvice sv. Marka. Nije poznato kada je crkvice izgrađena, niti tko je imao patronat nad njom u vrijeme vladavine knezova Krčkih Frankapana. Po svojem obliku to je jednobrodna kapela s polukružnim svetištem, što nam ne pomaže prilikom datacije jer su takve romaničke crkvice brojne na otoku Krku. Titular sv. Marka se može povezati s mletačkom vlasti, ali nije nevjerojatna pretpostavka R. Starca da se crkvice poveže s knezom Markom I. iz loze Škinelića.²⁰³ Naime, knez Marko je umro 1317. g. i nije nevjerojatno da je za života izgradio crkvu u čast „svojega sveca“, posebice ako uzmemo u obzir da je knez Nikola I. (koji je bio brat kneza Marka I.) nekoliko godina kasnije izgradio već spomenutu crkvu sv. Nikole.

Zanimljivo je kako u samom gradu Vrbniku nemamo mnogo podataka o sakralnim objektima koji su izravno povezani s knezovima. Prvi od tih objekata je crkva sv. Luke Evđelista, koja je utemeljena darovnicom knezova Krčkih izdanom u Brinju 1383. g. Danas su ostaci te crkve sačuvani kao dio jedne kuće. To je bila pravilno orijentirana crkva koja se nalazila tik ispred gradskih zidina, na prilaznom putu iz pristaništa prema kaštelu.²⁰⁴ Vrbnička župna crkva sv. Marije od Uzneselja vrlo je stara, prema apostolskoj vizitaciji iz 1579. g., bila je to trobrodna crkva s puno oltara (čak 16) i drvenim krovom.²⁰⁵ Najveća kapela u crkvi je ona sv. Ruzarija i prema tradiciji se ona povezuje s Frankapanima. Prema kazivanju J.A. Petrisa upravo su Frankapani izgradili kapelu i naručili lijepu oltarnu palu: “kako su kazali

²⁰¹ STARAC, “Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 39.

²⁰² MATANIĆ, Atanazije J., “Stari kaštel Vrbnik prije i poslije vizitacije Augustina Valiera (1579)”, *900 godina Vrbnika: Zbornik u povodu 900. obljetnice prvoga spomena Vrbnika (1100-2000)*, Vrbnik, 2002., 70.

²⁰³ STARAC, “Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 37.

²⁰⁴ BRADANOVIĆ, Marijan, “Skica povijesnog urbanističko - arhitektonskog razvoja Vrbnika”, *900 godina Vrbnika: Zbornik u povodu 900. obljetnice prvoga spomena Vrbnika (1100-2000)*, Vrbnik, 2002., 56.

²⁰⁵ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 481.

stari ljudi, da je bila učinjena od Frankopanov i da su oni svetcu na oltaru svi od njihovih starijih”.²⁰⁶ Dok je izgradnja gotičke kapele od strane Frankapana moguća (iako imamo samo usmenu tradiciju), za oltarnu palu se danas smatra da potječe iz XVII. st.²⁰⁷

Na području Dobrinja se nalaze dva sakralna objekta koja su bila pod patronatom knezova. Značajnija od tih objekata je crkva sv. Vida u okolici Dobrinja, koja je poznata po darovnici slavnog Dragoslava (1100. g.) koji ju je sagradio i čija obitelj je bila prvotni patron crkve. To je jednobrodna crkva polukružne apside sa zvonikom na pročelju, zvonik u osi pročelja je inače element koji je bio otprije poznat u Dalmaciji.²⁰⁸ Crkvice sv. Jurja u blizini Krasa je jednobrodna crkvice s istaknutom polukružnom apsidom, građena od pravokutnih klesanaca u romaničkom stilu. Sagradio ju je Ivan Pariježić 1230. g. i također je kao i Dragoslav kod crkve sv. Vida, ostavio svojim nasljednicima patronatsko pravo, uz napomenu da ukoliko izumru nasljednici crkva mora pripasti dobrinjskom kaptolu. Kako i kada su Frankapani postali patroni navedenih crkvi ne znamo, ali znamo da je obje crkve Ivan VII. doista donirao dobrinjskome kaptolu. Na području mjesta Soline se nalazila crkva sv. Jelene koja se spominje 1382. g. Nije poznato tko ju je utemeljio, ali iz jedne darovnice Ivana VII. iz 1471. g. upućene nekom Ivanu Sršiću spominju se „zemle svete Jeleni”, pa se smatra da je navedena crkva bila u vlasništvu Frankapana.²⁰⁹

U omišaljskom području se nalazi nekoliko značajnih sakralnih objekata, kao što je župna crkva Uzneselja Marijina i opatija sv. Nikole u uvali Sepen, da spomenemo samo najvažnije. Stoga iznenađuje činjenica da su samo dva sakralna objekta s područja Omišlja bila pod patronatom knezova. Prvi je crkva sv. Ivana Krstitelja u Sužanu koja je bila zadužbina kneza Ivana VII., a potpadala je pod opatiju sv. Nikole.²¹⁰ Drugi je Kapela sv. Marije od Porodenja koja se nalazila u Njivicama i bila je u vlasništvu Frankapana. Ne zna se

²⁰⁶ PETRIS, Josip Antun, *Nike uspomene starinske*, Institut za etnologiju i folkloristiku & Glosa, Zagreb-Rijeka, 2010., 162.

²⁰⁷ Vjekoslav Klaić je primjerice smatrao da oltarna pala potječe iz XV. st. i da je to možda slika koja je 1477. g. donesena iz Mletaka, kako je ostalo zabilježeno u jednom glagoljskom brevijaru. Usp. KLAJČ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 286.

²⁰⁸ JURKOVIĆ, Miljenko, “Uloga Zadra, Clunija, kneževa Frankopana u promociji romanike na otoku Krku”, *Zbornik Pedagoškog fakulteta*, Rijeka, 1993., 179-180.

²⁰⁹ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 420.

²¹⁰ Spomenutu crkvu je knez Ivan 1464. g. darovao svome vjernom slugi Marinu Gujašiću iz Omišlja, što je još jedan način na koji su knezovi nagrađivali svoje vjerne službenike. Usp. BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 421.

kada je točno izgrađena, ali je vrlo stara čemu svjedoči sačuvani dio kamene ploče s pleterom i simbolom Euharistije iz X-XI. st.²¹¹

Na području Dubašnice se nalazi nekoliko sakralnih objekata koje povezujemo s knezovima, od kojih je najstariji i najznačajniji kapela sv. Apolinara. Crkva sv. Martina i kapela sv. Apolinara se prvi puta spominju u darovnici iz 1153. g.²¹² Sama kapela sv. Apolinara je zasigurno jako stara, ali je s vremenom gubila svoj prvotni izgled. Naime, u XV. st. su novi stanovnici koje je naselio knez Ivan pretvorili kapelu u župnu crkvu, što je značilo da je popravljena i povećavana, prilikom čega joj je drastično izmijenjen izgled. Kapela sv. Andrije Apostola u Žgombićima najstarija je sačuvana kapela u dubašnjanskom kraju. To je romanička kapela iz XIII.-XIV. st. s polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. Podigli su je najvjerojatnije benediktinci iz opatije sv. Nikole, a Ivan VII. ju je 1454. g. darovao Petru Žgombiću.²¹³ U Portu na krajnjem zapadu Dubašnice se nalazila kapela sv. Marije Magdalene, u kojoj je knez Ivan držao jednog franjevca trećoredca.

8.2. Fortifikacijska i stambena arhitektura

Zidine grada Krka potječu iz predrimskog, odnosno ilirskoga razdoblja, a srednjovjekovne zidine slijede pravac tih pretpovijesnih zidina. Prvi krčki knez Dujam je još 1133. g. dogovario s biskupom i krčkim sucima popravak zidina nakon nekoga događaja koji nam nije ostao zabilježen (smatra se da se najvjerojatnije radilo o navali pirata). Međutim, krčki gradski bedemi se nisu sastojali od samih zidina, već je vremenom izgrađen kaštel i nekoliko kula, koji su svi zajedno tvorili obrambeni sustav grada. Nad svim gradskim vratima su se nalazine četverokutne kule. Kaštel je četverokutna građevina dugačka 27 m, široka 17 m

²¹¹ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 457.

²¹² Već smo ranije spominjali ovu darovnicu koja je važna za proučavanje odnosa knezova, biskupa i clunyjevskih benediktinaca. Naime, u drugoj pol. XII. st. je zabilježeno naglo prisustvo reformiranih benediktinaca preko priorata sv. Ivana u gradu Krku i navedenih objekata u Dubašnici, koji su spadali pod mletačke samostane sv. Bendedikta u Polironeu i sv. Ciprijana na Muranu. M. Jurković smatra kako je razlog njihove prisutnosti reformiranje krčkih samostana, a uz to su benediktinski i zadarski utjecaj vidljivi i u promociji romanike na otoku Krku. Utjecaj Zadra je pogotovo vidljiv u titulaturama novoizgrađenih crkvi (sv. Dunat i sv. Krševan). Valja napomenuti kako knezovi Krčki nisu bili naručitelji niti donatori tih sakralnih objekata, ali su zasigurno svojim utjecajem pomagali biskupa i benediktince. Usp. JURKOVIĆ, “ Uloga Zadra, Clunija, kneževa Frankopana u promociji romanike na otoku Krku”, 177-182.

²¹³ MILČETIĆ, Ivan, “Arheološki-istorične crte s hrvatskih otoka, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 6, No. 1, 1884., 25-27.

i visoka 9 m.²¹⁴ Krčki je kaštel formiran podizanjem kula smještenih na istoku te inkorporiranjem kvadratne kule u zajednički plašt sa stražarskim ophodom i kasnogotičkim gibelinskim kruništem.²¹⁵ Četverokutna kula koja je služila kao sudnica je izgrađena 1191. g. u vrijeme knezova Bartola i Vida, čemu svjedoči natpis: „To je djelo čitave ove općine. Godine gospodnje 1191., za vremena biskupa krčkoga Ivana, kao i za krčkih knezova Bartola i Vida to bi djelo započeto”.²¹⁶ Druga kula koja se povezuje s knezovima je poligonalna kula na obali i ona je znatno mlađa od četverokutne kule. Gradio ju je knez Nikola IV. 1407. g.²¹⁷ čemu također svjedoči natpis koji je uklesan na jednu rimsku stelu. Nadgrobna stela je rimski spomenik nalik pročelju kuće ili hrama s trokutastim zabatom, stupovima s obje strane, a u sredini je niša s poprsjima pokojnika. Na spomeniku je uklesan stari grb knezova Krčkih i lat. natpis: *Anno domini millesimo quadricentesimo septimo septembris die decima quinta tempore domini Nicholai comitis.*²¹⁸ S obzirom da je grad Krk bio *de facto* glavni grad otoka, stoga su knezovi morali ondje imati svoju palaču ili dvor. Uz pomoć usmene predaje i jednog dokumenta koji spominje da se crkva sv. Kristofora nalazila uz palaču, saznali smo gdje se nalazila kneževska palača. Nekada je palača imala četiri kata (vjerojatno se računalo i prizemlje), dok danas ima dva kata i prizemlje. Zidana je od kamena tesanca te ima elemente romaničkog i gotičkog stila. Palača je nekada imala i vrt s pomoćnim objektima.²¹⁹

U okolici Vrbnika nalazi se kaštel Gradec za kojega se uobičajeno smatra da je djedovina obitelji, odnosno ishodišna točka iz koje su započeli svoj uspon na pozornici povijesti. Kaštel Gradec se smjestio u zaleđu Vrbnika, skriven u šumi uz potok Rovoznik. Gradec ima formu jednostavne peterostrane utvrde visoke 8 m. Prostor je podijeljen na tri dijela i dva kata (prizemlje i kat). U prizemlju je zatvoreno predvorje, viteška dvorana i pomoćne prostorije. Na katu su se nalazile privatne odaje, kuhinja, smočnica i latrina. Gradec

²¹⁴ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 356.

²¹⁵ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, 116.

²¹⁶ KLAJČ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 85.

²¹⁷ Zanimljiva je vijest koju donosi J. A. Petris, da je iz Vrbnika bio *proto* (nadzidar) koji je gradio kulu i zidine u gradu Krku u vrijeme Nikole IV. Usp PETRIS, *Nike uspomene starinske*, 207.

²¹⁸ FUČIĆ, *Terra incognita*, 208-210.

²¹⁹BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 288.

dakle ima sve karakteristike malog plemićkog burga, kakve nalazimo u srednjoj Europi i sjevernoj Italiji.²²⁰ Međutim, izgleda da je Gradec bio samo jedan u nizu objekata u okolici Vrbnika koji su služili za kontrolu ovoga dijela otoka Krka. Na jugoistočnoj periferiji Vrbnika nalazio se kaštelić sv. Mavra u kojem su povremeno boravili knezovi prije izgradnje palače u gradu Vrbniku.²²¹ Ovaj objekt se nalazio na strateški važnom mjestu okrenut prema moru na rubu brda u blizini samog Vrbnika. U zaseoku Glavica u na putu između Vrbnika i kaštela Gradec se nalaze ruševine kapele sv. Mihovila i jedne veće pravokutne građevine (9 x 8 m), koja je vjerojatno bila kasnoantička stražarnica koju su knezovi pretvorili u pravokutnu kulu.²²² Još jedan stambeno-fortifikacijski objekt koji se može povezati s knezovima nalazi se u mjestu Crikvišća. Ondje postoji pravokutno zdanje u dimenzijama 14 x 7 m, zidanog na sličan način kao obližnji Gradec. Smatra se da je objekt mogao služiti za boravak kneževih činovnika u vrijeme prikupljanja daća ili nadzora poljskih radova.²²³ Na kraju valja spomenuti i gradsku rezidenciju koja se nalazila na glavnom trgu u Vrbniku. Služila je kao palača, ali i utvrda te je predstavljala simbol kneževske vlasti. Današnji izgled palače je klasicistički, ali izvorno je to tipična srednjovjekovna gradska palača slična onima u gradu Krku. Na pročelju je imala četiri velika prozora i ima samo jedan kat.²²⁴

Omišalj je svojim geografskim i strateškim položajem bio iznimno važan knezovima, stoga ne iznenađuje što su ondje izgradili dvije utvrde koje su kombinirale stambene i obrambene funkcije. Naime, Omišalj se nalazi gotovo na samom sjeveru otoka Krka i može ga se nazvati „vratima otoka Krka”. Uz to se grad nalazi i na geografski vrlo povoljnom položaju, zaštićen u zaljevu i smješten na visokom brdu. Utvrda Fortičina se nalazi na vrhu malog brežuljka iznad uvale Pesja u dnu omišaljskog zaljeva. Dimenzije cjelokupne utvrde su 47 x 27 m, a unutar nje se nalazio jedan rezidencijalni objekt dimenzija 6 x 15 m. Utvrda je izgrađena krajem XII. st. u romaničkom stilu na putu koji povezuje Omišalj i uvalu Sepen. Osim pojedinih zidova, ostali su sačuvani ostaci vodospreme, supstrukcije drvenog stubišta i

²²⁰ STARAC, „Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 46-47.

²²¹ STARAC, „Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 42-43.

²²² STARAC, „Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 45-46.

²²³ STARAC, „Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine”, 47-48.

²²⁴ BRADANOVIĆ, „Skica povijesnog urbanističko - arhitektonskog razvoja Vrbnika”, 60-61.

dijelovi kamenog otvora i nadvoja portala.²²⁵ Smatra se kako se Fortičina napustila već u srednjem vijeku u korist kaštela koji se nalazio u samom Omišlju. Kaštel i kulu u Omišlju su gradili knez Ivan VII. i njegov sin Nikola 1469. g., što saznajemo iz jednoga natpisa koji je bio postavljen na kaštel. To je bio jednostavan peterokutni kaštel s masivnom kvadratnom kulom na jugozapadnom kutu.²²⁶ Kaštel je srušen početkom XX. st., ali se iz ranijih skica i fotografija poznaje izgled kaštela i kule, pa čak i pojedine detalje kule kao što „gvelfski” zubci merlature koji izgradnju same kule datiraju u vrijeme kneza Ivana VII. Sam kaštel je mnogo stariji, M. Bradanović smatra da se usporedbom osnovnog koncepta mogu povezati omišaljski kaštel i Gradec kod Vrbnika.²²⁷ Iz izvora su nam poznati još neki fortifikacijsko-stambeni objekti koji su se nalazili u drugim mjestima na otoku, ali oni nam nisu sačuvani. U Baškoj su knezovi imali svoj dvor koji se nalazio uz crkvu sv. Ivana Krstitelja.²²⁸ Na Glavotoku su knezovi imali svoj ljetnikovac koji je danas franjevački samostan i moguće je da je u arhitektonskom planu samostana očuvan i ljetnikovac.

8.3. Slikarstvo, drvena skulptura i klesarstvo

Na otoku Krku je sačuvano nekoliko primjera umjetničke baštine koji se sa sigurnošću mogu povezati s pojedinim muškim ili ženskim pripadnicima obitelji. Na prvo mjesto ovdje svakako pripada poznati poliptih iz franjevačke crkve na Košljunu, koji je donacija kćeri Ivana VII., Katarine Frankapan. Dvostruka je važnost ovoga kulturnog blaga, prije svega je to njegova umjetnička vrijednost jer su slike na poliptihu djelo poznatog mletačkog slikara *Girolama da Santa Croce*, a zatim je važna i činjenica da je to najvažnija frankapanska donacija koja je s potpunom sigurnošću povezuje s knezovima. Godine 1535. košljunski fratri su sklopili u Mlecima dogovor s četvoricom majstora za izradu oltarne pale, za što su platili

²²⁵ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko.goranskoj županiji*, 102-103.

²²⁶ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko.goranskoj županiji*, 104.

²²⁷ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko.goranskoj županiji*, 105.

²²⁸ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 371.

174 dukata iz legata Katarine Frankapan.²²⁹ Veliki pozlaćeni drveni okvir je osnovni element ovoga olatara. Na četiri postamenta se dižu korintski stupovi i nose gređe, što je u središnjem dijelu prekinuto velikom lučnom nišom. Ovaj okvir u potpunosti prekrivaju plitke, minuciozno izvedene i pozlaćene rezbarije: vaze s cvijećem i grbovima na postamentima, listovi opleteni oko stupova i raskošni vijenci u lisnatim arabeskama akantusova lišća i vitica.²³⁰ Međutim, najznačajniji dio je deset slika, od čega su gornje (velike) slike slikane tehnikom ulja na platnu, a donje (male) slike temperom na dasci. Središnja slika je Presveta Bogorodica s malim Isusom na krilu i okružena brojnim anđelima. U donjem dijelu središnje slike su četiri sveca: sv. Franjo, sv. Antun, sv. Bonaventura i sv. Ludovik Tuloški. Dvije gornje slike prikazuju Navještenje Marijino (čemu je posvećena crkva). Na lijevoj slici od središnje slike su prikazani sv. Kvirin s modelom grada Krka, sv. Ivan Krstitelj (za kojega se smatra da predstavlja kneza Ivana VII.) i sv. Katarina (predstavlja Katarinu Frankapan). Na desnoj slici je prikazan sv. Jeronim (zaštitnik Dalmacije i franjevačke provincije), sv. Elizabeta (predstavlja ženu kneza Ivana) i sv. Josip. Četiri male dvostruke slike prikazuju šest glavnih otajstava iz života Marijina: Žačeće, Porođenje, Očišćenje, Prikazivanje, Pohođenje i Uznešenje.²³¹

U kapeli sv. Bernardina na Košljunu nalazi se tri drvene reljefne skulpture koje su po tradiciji donacija kneza Ivana VII. košljunskim franjevcima. Reljefni triptih se sastoji od tri drvene figurice visoke 151 cm, koje prikazuju sv. Bernardina, sv. Ivana Krstitelja i sv. Ivana Evanđelista. Triptih je iznimno zanimljiv povjesničarima umjetnosti, jer je lik Ivana Krstitelja doslovce reproduciran sa slike *Andrea Mantegna* na drveni reljef.²³² Lik je preuzet iz najpoznatije slike mantegninog padovanskog razdoblja, Pale di S. Zeno. Druga dva lika nemaju izravnog uzora u nekoj mantegninoj slici, ali su po izrazu mantegneski.²³³

²²⁹ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko.goranskoj županiji*, 144.

²³⁰ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko.goranskoj županiji*, 142.

²³¹ BRUSIĆ, Vlado, "Zvonik i ponutrica crkve sv. Marije na Košljunu", *Bogoslovska smotra*, Vol. 22, No. 3, 1934., 297-298.

²³² MATEJČIĆ, Ivan, "Prilozi za katalog renesansne skulpture u hrvatskoj", *Prilozi povijesti umjetosti u Dalmaciji*, Vol. 33, No. 1, 1992., 9-12.

²³³ MATEJČIĆ, Ivan, "Venecijanska renesansna drvena skulptura u našim krajevima - kratka rekapitulacija i prinosi katalogu", *Prilozi povijesti umjetosti u Dalmaciji*, Vol. 40, No. 1, 2005., 184-185.

Na Košljunu su sačuvane dvije nadgrobne ploče za koje se smatra da označuju posljednje počivalište kneza Ivana VII. i njegove kćeri Katarine. Oboje su umrli daleko od svojeg rodnog Krka. Za kneza Ivana se zna da je nesretno umro 14. III. 1486. g. negdje na granici Hrvatske i Ugarske.²³⁴ Katarina je pak umrla u Mlecima gdje je bila udata za jednoga plemića, ali je po svojoj izričitoj želji pokopana na svome rodnom otoku u crkvi čiju su gradnju i opremanje financirali ona i njezin otac. Redovničke crkve su i inače najčešća mjesta ukopa knezova Krčkih Frankapana. Ploča kneza Ivana se nalazi u kapeli sv. Bernardina. To je neoznačena ploča (jer se Frankapani nisu smjeli spominjati nakon preuzimanja vlasti od strane Mletaka, a posebno se to odnosila na kneza Ivana koji je morao biti pokopan u tajnosti) oltarnog antependija na kojoj se nalaze dva grba: jedan stari grb knezova Krčkih, a drugi s glavom Ivana Krstitelja (koji je bio zaštitnik kneza Ivana VII.).²³⁵ Nadgrobna ploča Katarine Frankapan se također nalazi u kapeli sv. Bernardina, ali se izvorno nalazila pred glavnim oltarom u franjevačkoj crkvi. To je renesansna ploča s datumom pogreba (10. II. 1529.). Grb u sredini ploče je posebno naglašen renesansnom rozetom, sa štitom ukrašen renesansnim palmetom i volutama. Rub heraldičkog štita je ukrašen renesansnim viticama. Štit je vodoravno razdijeljen, a preko oba polja se nalazi jelen.²³⁶ Treća ploča koja se nalazi na otoku Krku je ona pronađena u podu crkve sv. Lucije u Jurandvoru, za koju nije sasvim jasno jeli riječ o nadgrobnoj ploči ili možda nekom natpisu. Iz ulomka ploče se može iščitati: “Knez Ivan Frankapan, krčki i modruški i senjski, 1469”. Z. Horvat smatra kako se radi o nadgrobnoj ploči kneza Ivana (sina Ivana VII.), koji je umro vrlo mlad na dvoru Matije Korvina 1465. g. Ali s obzirom na male dimenzije ploče i činjenice da je jedina sačuvana ploča pisana glagoljicom, pretpostavlja se da je ploča možda bila samo privremeni zapis.²³⁷ Moguće je da je ploča označavala samo privremeno počivalište mladoga kneza prije premještanja na Košljun, gdje još nije bila izgrađena franjevačka crkva. Međutim, ne smijemo odbaciti mogućnost da se radi o natpisu kojim je knez Ivan VII. zabilježio neke popravke ili dogradnje u crkvi sv. Lucije, kojoj je kako svjedoče izvori bio patron.

²³⁴ KLAIĆ, *Krčki Knezovi Frankapani*, 290. Pretpostavlja se da je upravo to datum njegove smrti, jer se tada čita za njega opijelo u crkvi sv. Marije na Glavotoku.

²³⁵ HORVAT, Zorislav, “Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova Frankopana”, *Senjski zbornik*, Vol. 32, No. 1, 2005., 38-39.

²³⁶ HORVAT, “Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova Frankopana”, 45-46.

²³⁷ HORVAT, “Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova Frankopana”, 33-35.

8.4. Zlatarstvo i tekstil

Zlatarske narudžbe su bile uobičajen način na koji su vladari darivali različite crkve i samostane. U kontekstu ovoga rada imamo sačuvane podatke o dva različita zlatarska predmeta koji su bili darovani dvjema različitim crkvama od strane dvojice knezova. Prvo valja spomenuti oltarnu palu iz krčke katedrale, koja je donacija kneza Ivana VII. Srebrna pozlačena pala je oporučna donacija kneza Ivana za čiju izradu je ostavio 100 dukata. Pala je izrađena 1477. g. što je vrijeme u kojemu je Ivan još uvijek bio knez otoka Krka, zbog čega je ova donacija još značajnija. Palu za glavni oltar u gotičkom stilu je izradio majstor Paulus Koler.²³⁸ Niz niša što imitiraju gotičku arhitekturu sastavljen je od trostrukih polustupova koji su u gornjem dijelu povezani trilobnim lukovima. Pala je podijeljena u dva registra, a u svakom je registru trinaest niša s prikazima svetaca. Središnja polja su dvostruko veća od drugih. U gornjem je prikaz apokaliptične žene temeljen na Ivanovoj viziji iz Knjige Otkrivenja, dok je u drugoj prikaz krunjena Marije. Od dvadeset svetaca koji su prikazani, ističu se sv. Petar i Pavao, sv. Kvirin (zaštitnik Krka) i sv. Ivan Krstitelj (zaštitnik Ivana VII.).²³⁹ Nekada se na dnu pale nalazila i srebrna pločica na kojoj se navodio naručitelj, majstor i godina.²⁴⁰ Druga zlatarska narudžba koja se povezuje s Frankapanima je srebrno ophodno raspelo iz župne crkve u Baškoj, koje je prema legendi poklonio knez Nikola IV.²⁴¹ Obrada površine križa i završeci krakova doista upućuju na zlatarski rad prve polovice XV. st., te je s time moguće da je križ uistinu poklon slavnoga kneza Nikole.

Predmeti od tekstila su najosjetljiviji na atmosferske prilike i zub vremena, te nam stoga nisu niti sačuvani konkretni predmeti. Iz oporuke kneza Ivana VII. saznajemo da je knez

²³⁸ LENTIĆ, Ivo, "Srebrna oltarska pala", *Tisuću godina hrvatske skulpture*, Muzejsko-galerijski centar, Zagreb, 1991., 121.

²³⁹ SRDOČ- KONEŠTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, 244-245.

²⁴⁰ KNIEWALD, Dragutin, "Antependij i pala stolne crkve u Krku", *Godišnjak Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu*, Zagreb, 1929., 49-52.

²⁴¹ SERŠIĆ, Zvonimir & MARKOVIĆ - RANDIĆ, Blandina, "Baščanski Frankopanski križ i priča o surogatu", *Krčki kalendar*, 2008., 134-142.

odlučio darovati svoju odjeću Crkvi: „crkvi, ili samostanu, ili bilo kojem svetom mjestu”.²⁴² Nekada su plemićke obitelji darivale svoje odjevne predmete koji su bili izrađeni od skupocjene svile kao zalog samostanima i crkvama, koji su ih onda prekrajali u liturgijske svrhe.²⁴³ Stoga ne iznenađuje što je knez Ivan darovao krčke crkve i samostane i na ovaj način. Još jedan izvor koji nam donosi vijest o kulturnoj baštini knezova je podatak J.A. Petrisa koji spominje u svojem djelu *Nike uspomene starinske*, kako je kći nekoga kneza tkala rakna koja su onda prilikom vjenčanja pokrivala cijeli put od sela Vala do Gradeca. Značajno je što je što su u petrisovo vrijeme još postojala ta rakna, pa nam njegov opis može dočarati o kakvim se točno predmetima radilo. Petris kaže : „bilo je takovih rakan mnogo za moje pameti po verbenskih kućah, a najviše u plovanskoj crkvi”. O načinu izrade govori: „bijahu tkane na postavi od debelog konca od konoplje, a zatkane s vunom različite boje, i sa istom vunom na način od damaska ili veluda učinjene slike”. O tome što su slike prikazivale piše: „kola, koja igraju, muške i ženske glave, to jest tanac, a na drugih bijahu slikovani lovci sa strilami strilajući jelene i košute i ptice; nikoji lovci bijahu pišci, a niki konjanici”.²⁴⁴ Na kraju piše kako su rakna rabili u župnoj crkvi za pokrivanje popovskih i korskih klupa, ali samo u vrijeme blagdana. B. Fučić je smatrao da se iz opisa može zaključiti kako se radilo o dvorskim kasnogotičkim tapiserijama sa tipičnom srednjovjekovnom ikonografijom (lovci s lukom i strijelom, konjanici, dvorci).²⁴⁵ Ovaj podatak nam je iznimno važan jer nam govori da ne samo da su knezovi prihvaćali europske umjetničke tekovine, već su i sami usvojili vještine izrade takvih predmeta.

8.5. Glagoljica

„Krku je bio stoljećima eldorado hrvatske glagoljske knjige”, ova konstatacija V. Štefanića, uz onu V. Jagića o Krku kao koljevci glagoljaštva, savršeno opisuje kakav je utjecaj

²⁴² LJUBIĆ, Šime, *Commissions et relations Venetae 1, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 6*, JAZU, Zagreb, 1876., 100.

²⁴³SRDOČ- KONEŠTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, 233.

²⁴⁴PETRIS, *Nike uspomene starinske*, 239. Zanimljivo je kako ova rakna nisu bila jedini frankapanski predmeti koji su sekundarno korišteni u Vrbniku, jer nam Petris u istom djelu spominje kako su srednja vrata vrbničke župne crkve donesena s Gradeca.

²⁴⁵FUČIĆ, *Terra incognita*, 245.

imalo glagoljaštvo na otoku Krku za hrvatsku kulturu u cjelini.²⁴⁶ Još uvijek nije u potpunosti obješnjeno kako i zašto se glagoljica toliko ukorijenila baš na otoku Krku. V. Štefanić je smatrao kako su protjerani Metodovi učenici iz Moravske (u drugoj polovici IX. st.) nekako stigli na otok Krk, koji je u to vrijeme bio najsjeverniji bizantski posjed na Jadranu i k tome se nalazio vrlo blizu kopna.²⁴⁷ Ako prihvatimo ovu tvrdnju onda je zaista moguće da se glagoljica do XI-XII. st. već duboko ukorijenila na otoku Krku. Stoga ne iznenađuje što je već početkom XII. st. na Krku postojao kult narodnog jezika te su se pisale glagoljske darovnice (darovnica slavnog Dragoslava i Baščanska ploča, obje iz 1100.).²⁴⁸ Krk se s pravom smatra kulturnim centrom hrvatskog jezika i glagoljice od XII. do XV. st., za čitavo područje od Istre do Splita i Dubrovnika. Očito je da su na takav razvoj utjecali i knezovi Krčki, jer su upravo njihovi posjedi (Krk, Senj, Vinodol, Modruš) bili središta u kojima se glagoljica naveliko koristila kako u crkvene, tako i u javnoprivatne svrhe. J. Horvat vidi upravo u knezovima najveće promicatelje glagoljanja: „ Knezovi svojom moći pružili Krku i njegovoj neposrednoj okolini političku sigurnost, učinivši ju tako kulturnim središtem ne samo za cijelo područje svoga vladanja, nego i za sve ostale hrvatske krajeve koji su graničili s dobrima knezova”.²⁴⁹ Knezovi su dakle početkom svoje vlasti na otoku Krku zatekli već ukorijenjenu glagoljicu, koju su oni nastavili pomagati i širiti na svojim stečenim posjedima. Međutim, valja napomenuti kako su župe na kopnu stotinjak godina bile pod krčkim biskupom, pa je u tome vremenu moglo doći do prvotnog širenja glagoljice na kopno.²⁵⁰ Moramo imati na umu da se sjeveroistočni i sjeverozapadni dijelovi otoka nalaze izuzetno blizu susjednom kopnu, te su postojale jake gospodarske i političke veze između tih krajeva u vrijeme vladavine knezova Krčkih Frankapana, pa je shodno tome postojalo i određeno strujanje duhovnih i materijalnih dobara (primjerice glagoljskih knjiga) između tih teritorija.²⁵¹

²⁴⁶ BOLONIĆ, Mihovil, “Stoljetne veze krčkih i senjskih glagoljaša”, *Senjski zbornik*, Vol. 6, No. 1, 1975., 86.

²⁴⁷ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 153.

²⁴⁸ HORVAT, Josip, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Globus, Zagreb, 1980., 197.

²⁴⁹ HORVAT, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, 199.

²⁵⁰ KLAJIĆ, *Vinodol: od antičkih vremena do knezova krčkih i vinodolskog zakona*, 24-28.

²⁵¹ BOLONIĆ, “Stoljetne veze krčkih i senjskih glagoljaša”, 82.

Brojni su i raznoliki izvori koji nam svjedoče o širokom prisustvu glagoljice na samom otoku Krku. Različiti epigrafski natpisi su možda najpoznatiji, a razasuti su po čitavome otoku. Najpoznatiji su Krčki natpis (XI. st) i Baščanska ploča (XII. st), dok su kameni natpisi koji spominju knezove vrlo rijetki i sačuvana su nam samo dva.²⁵² Osim natpisa sačuvao se i velik broj listina i različitih knjiga iz razdoblja srednjeg vijeka. Mnogi popovi glagoljaši su bili vješti pisari, prepisivači i kompilatori. Stoga nam se sačuvao veliki broj misala, brevijara i drugih liturgijskih knjiga.²⁵³ Uz to je sačuvan i izvjestan broj moralno - didaktičkih i praktično poučnih djela koja su prevedena s latinskog i talijanskog, te propovjedničko - katehetskih djela.²⁵⁴ Većina tih knjiga je nastajala u dva najveća skriptorija na otoku, Omišlju i Vrbniku.²⁵⁵ Imena većine pisara nam se nisu sačuvala, tako da su Vid Omišljanin (iz XIV. st) i Blaž Baronić iz Vrbnika (iz druge pol. XV. st) više iznimke negoli pravilo. Iako je većina knjiga prepisivana ili za liturgijske potrebe ili se pak radi o prijevodima latinskih i talijanskih djela, one ipak svjedoče o visokoj razini kulture na jednom tako malom prostoru kakav je otok Krk.²⁵⁶

Međutim, za našu temu je važnije korištenje glagoljice u javnoj službi, odnosno za pisanje različitih listina i statuta.²⁵⁷ Za otok Krk je karakteristična dvojnost između grada Krka i ostatka otoka koji su sačinjavali kašteli, stoga je ta dvojnost vidljiva i kada govorimo o uporabi jezika i pisma u javnoj službi. Naime, u gradu Krku je notarijat bio latinski, dok je s druge strane u kaštelima bio glagoljski, odnosno isprave su pisane na hrvatskom jeziku. Za te glagoljske isprave se oponaša struktura latinske isprave, odnosno latinske diplomatske

²⁵² Oba natpisa su već ranije spomenuta. Radi se o ulomku iz crkve sv. Lucije i natpisu s omišaljskog kaštela.

²⁵³ S otokom Krkom je povezano čak 5 od 17 sačuvanih misala, te 7 od 29 sačuvanih brevijara. Usp. BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 175-176.

²⁵⁴ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 177-178.

²⁵⁵ Posebice značajan glagoljaški centar je bio Vrbnik, čemu svjedoči podatak da od 469 rukopisa koji potječu s otoka Krka čak 105 potječe upravo iz Vrbnika. Usp. BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 171.

²⁵⁶ Valja spomenuti kako su liturgijske knjige (misali i brevijari) bile iluminirane, slično kao i latinski kodeksi, uz iznimku što su krčki bili ipak skromnije ukrašavani. Usp. BADURINA, Anđelko, " Iluminacije krčkih glagoljskih rukopisa", *Croatica Christiana periodica*, Vol. 4, No. 6, 1980., 141-145.

²⁵⁷ U ovu skupinu knjiga pravne i praktične primjene bismo mogli ubrojiti primjerice bratovštinske knjige, bratovštinske statute (najstariji su statuti bratovštine sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku iz 1325. g. i sv. Marije Goričke iz 1425. g.), kapitulske knjige i sl. Usp. BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 179-183.

formule.²⁵⁸ Također, za razliku od grada Krka, dužnost javnih bilježnika (notara) su u kaštelima obavljali gotovo isključivo popovi glagoljaši sve do druge polovice XVI. st. kada im to zabranjuje krčki biskup Bembo.²⁵⁹

Upravo je ova dvojnost kancelarija lijepo vidljiva na primjeru knezova Krčkih Frankapana. Naime, listine koje su izdavali u korist primjerice krčkoga biskupa ili krčkih franjevaca, bile su pisane na latinskom jeziku, dok su one namijenjene popovima glagoljašima, pavlinima ili službenicima u kaštelima, bile isključivo pisane glagoljicom. Dakle možemo zaključiti kako su se knezovi prilikom obraćanja različitim podanicima prilagođavali njima, te je stoga njihova vladavina na Krku bila obilježena dvojezičnošću i dvopismenošću. Sačuvan nam je premali uzorak glagoljskih darovnica izdanih od strane knezova da bismo mogli donositi sigurne zaključke, a i ove koje su sačuvane su vremenski ograničene na vladavinu posljednjega kneza Ivana VII. i u manjoj mjeri na njegove prethodnike od kojih je sačuvano nekoliko darovnica koje su upućene pavlinima. Međutim, iz ovih sačuvanih darovnica vidimo da su se knezovi svojim podanicima u kaštelima (bili oni obični pučani ili njihovi službenici), popovima glagoljašima i pojedinim redovima (pavlinima i nekim franjevcima) obraćali na hrvatskom jeziku i glagoljici.

Kada govorimo o javnim ispravama moramo spomenuti i najvažniji pravni dokument koji je ostao kao posljedica vladavine knezova na otoku Krku. Naravno riječ je o *Krčkom (vrabanskom) statutu* iz 1388. g. To je zbirka propisa pisana glagoljicom čije su stvaranje potaknuli tadašnji knezovi Ivan V. i Stjepan I., kako bi se običajno pravo zapisalo na jednom mjestu. Statut sadrži uglavnom kazneno i krivično pravo, te privatnopravne propise. Prvih 19 stranica statuta se nazivaju krčkim zato što se odredbe u njemu odnose na sve kaštele, dok se ostatak propisa odnosi isključivo na Vrbnik, pa se zato koristi i naziv vrbanski.

Knezovi Krčki Frankapani su u svojim rezidencijama na otoku Krku zasigurno posjedovali bogate knjižnice koje su sadržavale i knjige na glagoljici. Danas nam je ostala sačuvana jedna knjiga, odnosno samo mali dio nekadašnjeg glagoljskog kodeksa. Riječ je o djelu koje je u literaturi poznato pod nazivom *Kločev glagoljaš (Glagolita Clozianus)*.²⁶⁰

²⁵⁸ SRDOČ- KONESTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, 254.

²⁵⁹ BOLONIĆ & ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, 149.

²⁶⁰ Djelo je nazvano po grofu Parisu Clozu kod kojega su se listovi nekadašnjeg kodeksa nalazili u XIX. st.

Riječ je o dijelovima nekada velikog kodeksa (smatra se da je imao možda i više od 500 listova, dok danas postoji samo 14) koji sadržavaju homilije i crkvene govore Istočnih crkvenih otaca. Nastao je u XI. st. i jedini je glagoljski kodeks pisan oblom glagoljicom u Hrvatskoj. Bio je u posjedu knezova koji su ga okovanog zlatom i srebrom štovali kao relikviju jer se smatralo da se radi o autografu sv. Jeronima. Autori čija su djela zastupljena u kodeksu su Ivan Zlatousti, Atanazije i Epifanije.²⁶¹ Rukopis je iluminiran jednostavnom kombinacijom geometrijskih i stiliziranih biljnih ukrasa u kojima se javlja i dekorativni motiv zavrtačene životinjske glave, preuzet najvjerojatnije iz beneventanske iluminacije.²⁶²

²⁶¹ KATIČIĆ, Radoslav, *Litterarum studia: Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., 571-573.

²⁶² SRDOČ- KONEŠTRA(ur.) & POTOČNJAK (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, 259-260.

9. Zaključak

Vladavina knezova Krčkih Frankapana na otoku Krku je bitno određena samim geografskim položajem otoka. Kao što smo spomenuli na početku rada, otok Krk je svojim povoljnim geografskim položajem bio važan i Rimu i Bizantu, te je kasnije nastavio biti važan Mlecima i knezovima Krčkim. Razlog je taj što se nalazio na strateški važnom plovnom putu koji je vodio od sjeverne Italije prema Istoku. Otok je uz to imao dovoljno plodne zemlje, šuma i vode kako bi mogao gospodarski prosperirati. Uz to je otok Krk bio i prometno dobro povezan jer su se u blizini nalazile dvije luke: Rijeka i Senj, a preko obližnjeg kopna se cestama stizalo u Ugarsku i Srednju Europu.

Knezovi Krčki Frankapani su kroz povijest dobro iskorištavali taj povoljan geografski položaj i bogatstvo otoka, koji su im poslužili kao izvrsna odskočna daska za daljnju ekspanziju. Najvidljivije je to u već spomenutom balansiraju između dva suverena: mletačkoga dužda i hrvatsko-ugarskog kralja, igra je to koju su knezovi uspješno igrali stoljeće i pol. U toj dvostrukoj igri su knezovi najčešće izlazili kao pobjednici koji su vješto iskorištavali poziciju dvostrukih vazala koju su imali. Mleci su doduše bili formalni gospodari otoka kroz dobar dio razdoblja koje smo proučavali u ovome radu, ali činjenica je kako su oni mogli nametati svoju volju knezovima samo u onoj mjeri kojoj su im oni sami dopustili. Drugim riječima brojne prijetnje koje su upućivali su ostajale mrtvo slovo na papiru, kao uostalom i njihova vlast nad otokom koja je u stvarnosti bila u rukama knezova. Rano su knezovi shvatili kako njihov opstanak kao vladara ovisi o bijegu iz mletačkog stiska i ekspanziji na druge teritorije. Stoga su se zarana okrenuli susjednom kopnu i u malo više od jednog stoljeća postali vladari dvije županije (Modruška i Vinodolska) i grada Senja. Vještom politikom su učvrstili vlast nad spomenutim područjima, te su nastavili širenje i zaokruživanje posjeda. Dakle jaka vlast na kopnu im je omogućavala da budu nepobitni vladari otoka Krka unatoč brojnim prijetnjama Mletaka.

Zahvaljujući mudroj politici i brojnim prostranim posjedima u jednom trenutku su postali najmoćnija obitelj u hrvatskoj, što im je omogućilo da vode samostalnu politiku te da se čak upliću u biranje vladara. Nadalje im je politička i materijalna moć omogućavala da sklapaju brakove s najodličnijim talijanskim i njemačkim obiteljima.

Sa sigurnošću možemo kazati kako je otok Krk ispao iz fokusa jednom dijelu obitelji već u prvoj polovici XIII. st., a u politiku na otoku su se miješali tek ukoliko su se javili

unutarnji problemi. Na unutarnjem planu je vlast knezova obilježena brojnim sukobima sa stanovništvom i susjednim otocima. Sukobi su kao što smo vidjeli bili često potaknuti od strane Mletaka, koji su tako destabilizirali vlast knezova na otoku. Doduše, činjenica je kako su pojedini članovi obitelji (mahom iz Škineline loze) zajedno sa službenicima vršili pretjeran pritisak prema stanovništvu. Razlog tome je što je Škinelina loza bila vladar jedino polovice otoka, dok je Vidova bila vladar druge polovice i svih ostalih posjeda na kopnu. U prilog ovoj tvrdnji ide to što su pritisci na stanovništvo prestali nakon odlaska posljednjih pripadnika Škineline loze s otoka, ali i nakon prestanka mletačke vlasti u godinama nakon Zadarskog mira. Međutim, kao što smo vidjeli knezovi su u drugoj polovici XIV. st. proveli svojevrsnu reformu uprave tako što su smanjili pretjerani broj službenika, ali i konačnim popisivanjem običajnog prava u obliku *Krčkog (vrbanskog) statuta*. Imena službenika koja su nam ostala sačuvana svjedoče kako su knezovi u većoj mjeri poštivali etničke prilike te su u kaštelima službenici bili Hrvati, dok su u gradu Krku bili Romani iz patricijskih obitelji. Tako da nam izvori ne govore mnogo o razlikama u odnosu knezova prema podanicima s obzirom na njihovu etničku pripadnost. Prema onome što znamo i jedni i drugi su se žalili na pojedine postupke knezova, uz napomenu da su Romani bili zbog svojeg odnosa s Mlecima u nešto češćim sukobima s knezovima.

Odnos knezova prema Crkvi na otoku nije bio bitno drugačiji od odnosa velikaša i Crkve na nekom drugom području u hrvatskoj u to vrijeme. Knezovi su kroz čitavo razdoblje bogato darivali i pomagali crkvene dostojanstvenike i institucije. Od početka XV. st. knezovi su formalno postali patroni krčke biskupije, kao što su ranije bili patroni senjske i krbavsko-modruške. S biskupima su knezovi usko surađivali od najranijih vremena, a nerijetko su biskupi bili i njihovi pouzdanici. Mnogo su nam poznatiji odnosi s različitim crkvenim redovima koji su djelovali na otoku. U početku su to bili benediktinci kao najznačajniji red u ranom i razvijenom srednjem vijeku, a kasnije su franjevci preuzeli primat i postali daleko najznačajniji red na otoku. Knezovi su posebice zaslužni za dolazak kartuzijanaca i pavlina na otok Krk. Pavlini su imali posebice blizak odnos s knezovima čemu svjedoče brojni pavlinski samostani razasuti po njihovoj prostranoj državini. Pavlini su tim više značajni zbog svojeg glagoljaškog karaktera, što je karakteristično za pavline iz frankapanskih posjeda. Vidjeli smo da su knezovi održavali i dobre odnose s popovima glagoljašima, koji su kao pravi ljudi iz

naroda služili knezovima kao svojevrsna poveznica sa stanovništvom, a uz to su za knezove obavljali neke važne funkcije kao što su one notara.

Kulturna baština otoka Krka je duboko obilježena utjecajem knezova Krčkih Frankapana. Posebice to vrijedi za brojne sakralne objekte koji su izravno povezani s knezovima, bilo da su izvorno izgrađeni od strane knezova ili da su dograđivani i popravljani. Mnoge su crkve i kapele bile stoljećima vlasništvo knezova. Tako velik broj sakralnih objekata na otoku je svjedok bogatstva knezova, ali i otoka u cjelini, jer znači da su knezovi i otočani bili u stanju uzdržavati tolike sakralne objekte. S druge strane fortifikacijski objekti su po svojoj prirodi povezani s knezovima, jer su upravo oni najvidljiviji simboli vlasti i svojevrsni jamac sigurnosti otoka. Vidjeli smo kako su knezovi posjedovali fortifikacijske objekte strateški razmještene po čitavom otoku.

Karakteristična je za knezove raznolikost kulturnih stilova i utjecaja koje su prihvaćali, tako je primjerice iz Zadra stigla romanika na otok Krk. Taj utjecaj je vidljiv u gotovo svim crkvama i kapelama građenim u prva dva stoljeća vlasti knezova na Krku, a nadalje je vidljivi i u gradnji fortifikacijskih objekata iz istoga razdoblja. S druge strane su naručivali brojna umjetnička djela iz Mletaka, od slika i drvenih skulptura do zlatarskih predmeta koji su krasili crkve na otoku. Ne smijemo zaboraviti da su u kulturi bili prisutni i drugi utjecaji osim mlatačkoga. Tako je primjerice Gradec sagrađen po uzoru na srednjeeuropske i sjevernotalijanske plemićke burgove, a gotičke tapiserije su pak zasigurno došle preko njemačkih i talijanskih ženidbenih veza.

Povezanost knezova i glagoljice je gotovo pa mitska, činjenica je kako su knezovi zasigurno bili zaštitnici i promicatelji glagoljaštva, jer su najsnažnija uporišta glagoljice ista ona područja koja su pod vlašću knezova. Posebno mjesto ovdje zauzima otok Krk kao ishodište i knezova i glagoljice, gdje se ona učvrstila još u ranom srednjem vijeku. Knezovi su svojim dolaskom na vlast su pružili zaštitu i omogućili prosperitet glagoljice. Nije slučajno da se zlatno doba glagoljice preklapa s njihovom vlašću nad otokom Krkom. Knezovi su glagoljicu podržavali kako u liturgiji, tako i u javnoj službi čemu svjedoče brojne glagoljske listine i natpisi, pa i sam *Krčki (vrabanski) statut* kao najznačajnija pravna ostavština na otoku.

O mjestu i važnosti knezova Krčkih Frankapana u hrvatskoj povijesti napisano je mnoštvo radova i obitelj s pravom zauzima uz Šubiće- Zrinske prvo mjesto među hrvatskim plemićkim obiteljima. Međutim, povezanost knezova i njihova otoka Krka je na jednoj još

višoj razini. Utjecaj knezova je još uvijek vidljiv na gotovo svakom pedlju otoka, od lokalnih priča i legendi do listina i natpisa koji se čuvaju po različitim mjestima na otoku; od kaštela i katedrale u glavnom gradu Krku do ruševnih crkvice koje leže po brojnim šumarcima i uvalama otoka Krka. Otoku Krku je još u antici dodijeljen naziv zlatni otok (*Insula aurea*), a zbog važnosti knezova Krčkih Frankapana za njegovu povijest i kulturu, možemo ga nazivati i „frankapanskim otokom”.

10. Popis izvora i literature

Objavljeni izvori

1. DAMJANOVIĆ, Stjepan (ur.), *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100.-1527.*, *Acta Croatica. Hrvatski spomenici, knj. 1*, HAZU, Zagreb, 2017.
2. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan, *Acta Croatica=Listine Hrvatske*, Brzotiskom Narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1863.
3. LJUBIĆ, Šime (ur.), *Commisiones et relationes Venetae*, 1, JAZU, Zagreb, 1876.
4. LJUBIĆ, Šime (ur.), *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, sv. 1-2, 4, 7., JAZU, Zagreb, 1868, 1870, 1874, 1882.
5. MARGETIĆ, Luj & STRČIĆ, Petar, (ur.), *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*, Krčki zbornik sv. 62, Posebno izdanje Krčkog zbornika sv. 52, Povijesno društvo otoka Krka – Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka u Zagrebu, Krk, 2008.
6. SMIČIKLAS, Tadija & KOSTRENIĆ, Marko, (ur.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 2-4, 6, 8, 11, 15, 16, JAZU, Zagreb, 1904, 1905, 1906, 1908, 1910, 1913, 1934, 1976.
7. THALLOCY, Lajos & BARABAS, Samu, (ur.), *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus. A Frangepan család okleveltara*, sv. 1, Magyar Tudomány Akadémia, Budapest, 1910.

Literatura

1. ANTOLJAK, Stjepan, „Kako i kada je došlo do jednog umetka u Rogerijevoj Carmen miserabile“, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 2, 1953., 187-200.
2. BADURINA, Anđelko, „Bizantski plovni put po vanjskom rubu sjevernih jadranskih otoka“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 16, 1992., 7-9.
3. BADURINA, Anđelko, „Iluminacije krčkih glagoljskih kodeksa“, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 4, No. 6, 1980., 141-146.

4. BENE, Sandor, „Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih)“, *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012., 251-302.
5. BEUC, Ivan, „Osorska komuna u pravno-povijesnom svijetlu“, *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 1, 1953., 5-161.
6. BOLONIĆ, Mihovil, „Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 42, No. 4, 1973., 465-482.
7. BOLONIĆ, Mihovil, „Crkveni patronat na području senjsko-modruške biskupije“, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 5, No. 1, 1973., 219-318.
8. BOLONIĆ, Mihovil, „Ekonomsko-socijalno stanje krčkih glagoljaša“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 46, No. 4, 1976., 478-503.
9. BOLONIĆ, Mihovil & ŽIC – ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.
10. BOLONIĆ, Mihovil, „Stoljetne veze krčkih i senjskih glagoljaša“, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 6, No. 1, 1975., 81-140.
11. BRADANOVIĆ, Marijan, „Arhitektonska baština franjevac trećoredaca na Kvarnerskim otocima (1. dio)“, *Radovi: Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 48, No.1, 2016., 103-122.
12. BRADANOVIĆ, Marijan, „Skica povijesnog umjetničko-arhitektonskog razvoja Vrbnika“, *900 godina Vrbnika: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 900. obljetnice prvoga spomena Vrbnika (1100-2000)*, Vrbnik, 14.-16. Rujna 2000., (ur.) Anton Bozanić, Općina Vrbnik, 51-66.
13. BRGLES, Branimir & KAPETANOVIĆ, Amir, „Sklapanje povijesne slike svijeta u Kronici Šimuna Klimantovića“, *Povijesni prilozi*, Vol. 33, No. 46, 2014., 95-126.
14. BRKOVIĆ, Milko, „Odnosi između krčkih knezova Frankopana i franjevac na otoku Krku u 14. i 15. stoljeću“, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 6, No. 10, 1982., 27-36.
15. BRUSIĆ, Vlado, „Zvonik i ponutrica crkve sv. Marije na Košljunu“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 22, No. 3, 1934., 294-301.
16. CEZAR, Gaj Julije, *Moji ratovi*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2013.

17. ČRNČIĆ, Ivan, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rapskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, A slova vjeroplođinična u ruku viteza Petra Mariettia, Rim, 1867.
18. DIEHL, Charles, *Mletačka Republika*, Tipex, Zagreb, 2006.
19. FIORENTIN, Anna Maria, *Krk – Splendidissima civitas curictarum*, Naklada Kvarner & Povijesno društvo otoka Krka & Grad Krk, Krk, 2011.
20. FUČIĆ, Branko, *Terra incognita*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
21. GALOVIĆ, Tomislav & DUJMOVIĆ, Perica, „Izvori i literatura o srednjovjekovnim crkvenim objektima sv. Martinu i sv. Apolinaru na otoku Krku“, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 26, No. 50, 2002., 29-49.
22. HORVAT, Josip, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, I, Globus, Zagreb, 1980.
23. HORVAT, Zorislav, „Pregled sačuvanih nadgrobnihi ploča krčkih knezova Frankopana“, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 32, No. 1, 2005., 25-56.
24. JURKOVIĆ, Miljenko, „Doppelkapelle sv. Kvirina u Krku – biskupska palatinska kapela dvostruke funkcije“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol. 32, No. 1, 1992., 223-235.
25. JURKOVIĆ, Miljenko, „Uloga Zadra, Clunyja, kneževa Frankopana u promociji romanike na otoku Krku“, *Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji u svibnju 1992., Posebno izdanje zbornika Pedagoškog fakulteta, Rijeka, 1993., 177-187.*
26. KATIČIĆ, Radoslav, *Litterarum studia: Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Matica hrvatska, 2007.
27. KLAIĆ, Nada, „Historijska podloga hrvatskoga glagoljaštva u 10. i 11. stoljeću“, *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, No. 15-16, 1965., 225-281.
28. KLAIĆ, Nada, „Knezovi Frankapani kao krčka vlastela“, *Krčki zbornik*, 1, 1970., 125-180.
29. KLAIĆ, Nada, *Vinodol od najstarijih vremena do knezova Krčkih i Vinodolskog zakona*, Historijski arhiv u Rijeci i Pazinu, Pazin-Rijeka, 1988.
30. KLAIĆ, Vjekoslav, „Ime i porijeklo Frankopana“, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 4, No. 1, 1-20.

31. KLAIĆ, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka(od god. 1118. do god. 1480.)*,Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1991.
32. KLEN, Danilo, „Galije i galijoti iz Istre i otoka nekadašnje sjeverne Dalmacije za mletačku armadu (XI.-XVIII. st.)“, *Rad JAZU*, Vol. 8, 1959., 199-286.
33. KNIEWALD, Dragutin, „Antependij i pala stolne crkve u Krku“, *Godišnjak Sveučilišta Jugoslavije u Zagrebu*, Zagreb, 1929., 49-52.
34. KOSANOVIĆ, Ozren, „Družine i podknežini knezova Krčkih na Krku (od 1260. do 1480. godine)“, *Povijesni prilozi*, Vol. 35, No. 50, 2016., 233-259.
35. LE GOFF, Jacques, *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada*, Golden marketing, Zagreb, 1998.
36. LENTIĆ, Ivo, „Srebrna oltarska pala“, *Tisuću godina hrvatske skulpture*, (ur.) Igor Fisković, Muzejsko – galerijski centar Zagreb, 1991., 121.
37. LONZA, Nella, „Novopronađeni izvori o sudskim postupcima protiv krčkih knezova u XIV. stoljeću“, *Vjesnik Povijesnog arhiva u Rijeci*, XXXV-XXXVI, 1993-1994., 9-20.
38. MAJNARIĆ, Ivan, „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskoga plemstva“, *Povijesni prilozi*, Vol. 34, No. 48, 2015., 7-30.
39. MATANIĆ, Atanazije J., „Stari kaštel Vrbnik prije i poslije vizitacije Augustina Valiera (1579.)“, *900 godina Vrbnika: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 900. obljetnice prvoga spomena Vrbnika (1100-2000), Vrbnik, 14.-16. Rujna 2000.*, (ur.) Anton Bozanić, Općina Vrbnik, 67-72.
40. MATEJČIĆ, Ivan, „Prilozi za katalog renesansne skulpture u Hrvatskoj“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol. 33, No. 1, 1992., 5-19.
41. MATEJČIĆ, Ivan, „Venecijanska renesansna drvena skulptura u našim krajevima – kratka rekapitulacija i prinosi katalogu“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol. 40, No. 1, 2005., 171-206.
42. MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana & GALOVIĆ, Tomislav, *Privilegia foundationis monasterii sanctae Mariae Criqueniczae*, Centar za kulturu dr. Ivan Kostrenčić, Crikvenica, 2012.
43. MARGETIĆ, Lujo, „Bula *ad decorem* pape Nikole V. (1447.)“, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 19, No. 35, 1995., 85-92.

44. MARGETIĆ, Lujo, „O krčkom (vrbanskom) statutu“, *Krčki (vrbanški) statut iz 1388.*, *Krčki zbornik sv. 62, Posebno izdanje Krčkog zbornika sv. 52*, Povijesno društvo otoka Krka – Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka u Zagrebu, Krk, 2008., 55-92.
45. MARGETIĆ, Lujo, „O nekim podacima iz novoobjavljenih vrela za stariju povijest Krka“, *Vjesnik Istarskog arhiva*, Vol. 2-3, No. (1992.-1993.), 1994., 15-40.
46. MASLAĆ, Nikola, „Hrvatski knezovi Frankopani prema Katoličkoj Crkvi“, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 11, No. 4, 1930., 177-189.
47. MAŽURANIĆ, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, 1. dio (A-O), Informator, Zagreb, 1975.
48. MILČETIĆ, Ivan, „Arheološko-istoričke crtice s hrvatskih otoka“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 6, No. 1, 1884., 18-28, 50-55, 80-85, 105-116.
49. OSTOJIĆ, Ivan, „Benediktinska kulturna baština na otoku Krku“, *Krčki zbornik*, 1, 1970., 235-254.
50. PETRIS, Josip Antun, *Nike uspomene starinske*, Institut za etnologiju i folkloristiku & Glosa, Zagreb – Rijeka, 2010.
51. POLONIJO, Mate, „O starim bratovštinama na Otoku Krku“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 23, No. 1, 1935., 63-80.
52. SERŠIĆ, Zvonimir & MARKOVIĆ-RANDIĆ, Blandina, „Bašćanski Frankopanski križ i priča o surogatu“, *Krčki kalendar*, 2008., 135-142.
53. SKOK, Petar, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*, sv. I-II, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1950.
54. SRDOČ –KONESTRA, Ines & POTOČNJAK, Saša, (ur.), *Putovima Frankopana: Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*, Primorsko-goranska županija & Filozofski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2018.
55. STARAC, Ranko, „Najstariji spomenici kulture na području vrbničke općine“, *900 godina Vrbnika: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 900. obljetnice prvoga spomena Vrbnika (1100-2000)*, *Vrbnik*, 14.-16. Rujna 2000., (ur.) Anton Bozanić, Općina Vrbnik, 35-50.
56. STRČIĆ, Petar, „Krčki knezovi od kraja XII do prve polovice XIV stoljeća“, *Krčki (vrbanški) statut iz 1388.*, *Krčki zbornik sv. 62, Posebno izdanje Krčkog zbornika sv.*

52. Povijesno društvo otoka Krka – Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka u Zagrebu, Krk, 2008, 11-54.
57. SUIĆ, Mate, *Antički grad na istočnom jadraniu*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
58. SUŠANJ PROTIĆ, Tea, „O urbanizmu Osora nakon 1450. godine“, *Ars Adriatica*, 5, 2015., 95-114.
59. ŠKEGRO, Ante, *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999.
60. ŠTEFANIĆ, Vjekoslav, „Dvije frankopanske glagoljske darovnice Pavlinima“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 1, 1954., 137-148.
61. ZELIĆ, Danko, „O antičkom i srednjovjekovnom imenu grada i otoka Krka“, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 19, No. 35, 1995., 55-62.
62. ZMAJIĆ, Bartol, „Grbovi krčkih knezova kasnijih Frankopana“, *Krčki zbornik*, 1, 1970., 255-257.
63. ŽIC -ROKOV, Ivan, „Galijoti otoka Krka (prema spisima biskupskog arhiva u Krku)“, *Krčki zbornik*, 1, 1970., 223-234.
64. ŽIC-ROKOV, Ivan, „Kompleks katedrala-sv. Kvirin u Krku“, *Rad JAZU*, 360, 1971., 131-157.